

ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА, И ПО НЕА

УРЕДЕНА
ТОМ Г. ПАЛМЕР

ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА, И ПО НЕА

Либертаниа - Центар за современа политика
2020, Битола

„*Државата на благосостојба, и по неа*’ нуди сериозни економски анализи на актуелни моменти, кои се читливи, просветлувачки и за уживање. Трошењето пари на другите луѓе - па дури и со најдобри намери - е рецепт за конфликт,и дури и катастрофи, како што кажуваат авторите од различни земји.”

Доналд Џ. Бодро,
професор по економија, Џорџ Мејсон Универзитет

„Оваа книга нуди одличен вовед во *будалштината* наречена држава на благосостојба. Историските примери, дискусиите за последиците од постоечките социјални програми, и моралните аргументи против државната прераспределба, претставуваат сеопфатна основа за секој што се грижи за просперитетот во иднина. Вашата иднина зависи од разбирањето на она што е напишано во оваа книга.”

Џефри Мирон,
декан, економски оддел, Харвард Универзитет

„Младите денес се ограбени. Од нивните права. Од нивната слобода. Од нивното достоинство. Од нивната иднина. Кои се виновниците? Мојата генерација или нашите предци кои или го создадоа или не успеаја да го сопрат светскиот мотор на кражба, деградација, манипулација и општествена контрола, кој ние го нарекуваме држава на благосостојба...”

„Историјата, економијата, социологијата, политичките науки, математиката, треба да ни бидат алатки за да ја разбереме и оцениме државата на благосостојба, а не емоциите или теориите на заговор. Оваа мала книга е за оние кои сакаат да поставуваат тешки прашања и кои го прават тоа со отворени умови. Време е за поставување на тешки прашања за државата на благосостојба, дали е одржлива и што треба да дојде по неа.”

- Том Г. Палмер

ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА, И ПО НЕА

- *Политичарите ја украдоа твојата иднина,
но можеш да си ја вратиш* •

Подготвено од Том Г. Палмер

Students for Liberty
Atlas Network

Jameson Books, Inc.
Ottawa, Illinois

AtlasNetwork.org

StudentsForLiberty.org

Преведено на македонски јазик
ЛИБЕРТАНИА - ЦЕНТАР ЗА СОВРЕМЕНА ПОЛИТИКА
СТУДЕНТИ ЗА СЛОБОДА - МАКЕДОНИЈА

За оригиналот

Published by Students For Liberty & Atlas Network/ Jameson Books, Inc.
Essays reprinted with the permission of the authors.

Edited by Tom G. Palmer
Cover Design by Jon Meyers

The editor gratefully acknowledges the assistance in preparing this book, not only of the authors and copyright holders, but of the members of Students For Liberty, most especially Clark Rupert, Ankur Chawla, Jennifer Jones, Morgan Wang, Jose Nino, and Matt Needham, who deserve a great deal of credit for bringing the book to publication. Moreover, he acknowledges the assistance in writing the essay "Poverty, Morality, and Liberty" provided by Diego Costa, whose insights helped to shape the thesis, and by Lech Wilkiewicz, who helped to track down a number of obscure items. Finally, he thanks Emmanuel Martin, Brad Lips, and Michael Bors for reading the manuscript with care and catching errors, and Dara Ekanger for her expert work as a professional copy editor.

For Information and other requests please write:

Students for Liberty
PO Box 17321
Arlington, VA 22216

or

Atlas Economic Research Foundation
1201 L Street, NW
Washington, DC 20005
www.AtlasNetwork.org

Or

James Books, Inc.
722 Columbus Street
PO Box 738
Ottawa, IL 61350
815-434-7905 for orders at special quantity discounts

Copyright © 2012 by Tom G. Palmer, Atlas Economic Research Foundation, and Students for Liberty

ISBN:978-0-89803-171-3

Printed in the United States of America

15 14 13 12 5 4 3 2 1

Државата на благосостојба, и по неа

Издавач

Либертаниа - Центар за современа политика, Битола

Уредник на преводот

Никола Љ. Илиевски

Превод

Либертаниа - Центар за современа политика, Битола

Студенти за слобода - Македонија, Битола, Скопје

Лектор

Ванѓа Димитрова

Дизајн на корица

Ѓорѓи Димитров

Печати

Тираж:

Либертаниа - Центар за современа политика

(Libertania - Center for Contemporary Politics) е невладино, непрофитно и непартиско здружение на граѓани, формирано во 2015 година од студенти на Правниот факултет во Битола.

Мисијата е промоција на идеите на лична слобода, слободен пазар и слободно општество, преку понуда на образовни, истражувачки и можности за вмрежување на млади лица.

Целта е постепенa промена на сегашното во послободно општество, на мирољубив начин, со помош на образование и создавање на слободарски интелектуални заедници.

Идејата е слободно општество втемелено на мирољубива соработка, владеење на правото, слободен пазар и ограничена и одговорна држава.

Остварувањето на мисијата и целта на Либертаниа - ЦСП се одвива низ повеќе активности, од самиот почеток во 2015, па до денес, вклучувајќи преводи на литература, одржување на блог на libertania.org и поттикнување на креативно пишување, организирање на регионални конференции, национална конференција, школи за објективизам, школи за антиавторитарни студии, лидерски форуми, дискусии и голем број помали настани. Во програмите на Либертаниа учествувале околу 2500 млади лица, најчесто студенти на општествени науки.

Либертаниа - ЦСП е дел од меѓународни и европски слободарски (либертаријански) мрежи и движења, како Students for Liberty, Atlas Network и Friedrich Naumann Foundation.

Студенти за слобода (Students for Liberty)

е најголемата слободарска (либертаријанска) студентска организација во светот, по број на лидери, земји од кои доаѓаат и организирани настани. Нудат високо ниво на разбирање на идеите на слободата и можност за јасно и ефикасно објаснување на економската и философската логика зад каузата зад која стојат. Слободата создава подобар свет и пораката која ги придружува овие идеи е позитивна и инспираторна.

Целта е промоција на идеите за лична слобода, слободен пазар и просперитетно општество.

Мисијата е образование, развој и оспособување на следните генерации слободарски лидери.

Визијата е послободна иднина.

Доколку сте заинтересирани да станете дел од Студенти за слобода, пријавете се на програмата за *Локален координатор* на studentsforliberty.org, и приклучете се кон илјадници студенти од повеќе од 100 земји кои организираат бројни настани и кампањи за слобода секоја година.

Студенти за слобода Македонија (Students For Liberty Macedonia) е студентска организација, дел од мрежата на Студенти за слобода, активна од 2014 година, со повеќе од 10 лидери и организирани конференции, школи, преводи на книги, лидерски форуми и голем број помали настани и неформални дружења.

Во Студенти за слобода, студентите добиваат шанса:

- да го почувствуваат духот на студентскиот активизам,
- да ја зајакнат својата улога во донесувањето одлуки во општеството,
- да се надградат академски и професионално,
- да го почувствуваат начинот на трансформација на идеите во конкретни акции,
- да придонесат во заштитата на човековите права и слободи,
- да се дружат со студенти од целиот свет,

и тоа преку организација и учество на најразлични активности. Дознајте повеќе на <https://www.facebook.com/sfl.macedonia/>.

Атлас Нетворк (Atlas Network) е светска мрежа на слободарски (либертаријански) организации, составена од над 200 партнери од целиот свет.

Мисијата е зголемување на светскиот просперитет преку зајакнување на мрежа на независни партнерски организации кои ја промовираат личната слобода и се посветени на идентификување и отстранување на пречки за човеков процут.

Визијата е слободен, просперитетен и мирен свет, каде што принципите на лична слобода, права на сопственост, ограничена власт и слободни пазари се обезбедени од

влaдеењето на правото. Стратегијата се одржува на мрежа на партнери кои ја споделуваат нејзината мисија. Дознајте повеќе на atlasnetwork.org.

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР

Никола Љ. Илиевски

ВОВЕД

Том Г. Палмер

Дел 1: ЗАЕМНА КРАЖБА И НЕОДРЖЛИВИ ВЕТУВАЊА

Трагедијата на државата на благосостојба

Том Г. Палмер

Како државата на благосостојба го потопи италијанскиот сон

Пјеркамило Фаласка

Грција, приказна за претпазливост со државата на благосостојба

Аристидис Хациз

Дел 2: ИСТОРИЈА НА ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА, И ШТО ТАА ЗАМЕНИЛА

Наследство на Бизмарк

Том Г. Палмер

Еволуција на заемната помош

Дејвид Грин

Заемна помош за општествена благосостојба: Американски братски организации

Дејвид Беито

Дел 3: ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА И ФИНАНСИСКИТЕ КРИЗИ

Државата на благосостојба како пирамидална шема

Мајкл Танер

Како *правото на дом* ја поткопа глобалната економија

Јохан Норберг

Дел 4: СИРОМАШТИЈАТА И ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА

Сиромаштија, морал и слобода

Том Г. Палмер

ДОПОЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

РЕФЕРЕНЦИИ

ПРЕДГОВОР

Државата на благосостојба и по неа, претставува збирка на есеи, уредени од Том Г. Палмер, посветени на опрделна форма на политичко уредување и организирање на држава, актуелна во 20-от и 21-от век. Се работи за државата на благосостојба, која со своите функции и делокруг ја надминува *либералната демократија*, или минималната држава, чија основна функција е заштита на поединците и гаранција на општествените односи. Државата на благосостојба оди чекор понапред и декларира не само заштита, туку и грижа за поединците под нејзина надлежност. Напишаното претставува критика на ваквиот тип на држави, соочувајќи истите, со сите недостатоци и проблеми на кои наидуваат.

Книгата е составена од 9 есејски текстови, структурирани во 4 дела, секој од нив посветен на аспект од појавата, функционирањето, како и проблемите со кои се соочуваат денешните држави и нивните економии. Појавата на државата на благосостојба, како држава која треба да се грижи за благосостојбата на своите поданици, е лоцирана во Бизмаркова Прусија, која за прв пат го адаптира овој модел на држава, а наскоро беше преземен, речиси од целиот свет. Но, како таква, државата на благосостојба се соочува со сериозни проблеми. Првиот проблем е од морален (етички) карактер, затоа што секоја широка држава (каква што е онаа на благосостојба) навлегува длабоко во човечката слобода и воспоставува зависен *патерналистички* однос со поединците. Вториот е од економски (утилитарен) карактер, и се однесува на нејзината нефункционалност и неспособност за испорачување економски резултати.

Студентите на општествени науки, како и оние кои се интересираат за истите имаат потреба од една нова перспектива, различна од досегашната, доминантната, и тоа перспектива која ги увидува грешките во политичките уредувања, но и дава потенцијални решенија, или алтернативи за истите. Стремежот за демистифицирање на колективната одговорност, и нејзина решителна замена со лична одговорност е најбитен моментум во процесот кон ослободување на поединците и градење на просперитетни општества.

Никола Љ. Илиевски,
Битола

ВОВЕД

Младите денес се ограбени. Од нивните права. Од нивната слобода. Од нивното достоинство. Од нивната иднина. Кои се виновниците? Мојата генерација или нашите предци кои или го создадоа или не успеаја да го сопрат светскиот мотор на кражби, деградација, манипулација и општествена контрола, кој ние го нарекуваме држава на благосостојба.

Државата на благосостојба моментално е одговорна за две кризи: финансиската криза која го забави или го преобрати растот и ги сопре економиите низ целиот свет и должничката криза која ги притиска Европа, САД и останатите земји. Им натовари куп долгови на најранливите меѓу нас - децата и младите - им даваше ветувања невозможни да се исполнат. Се приближува кризата на обврски кои немаат покритие. И нема да биде пријатна.

Есеите во ова дело не претставуваат последниот збор на темата минато, сегашност и иднина на државата на благосостојба. Напротив. Поставени се со надеж дека ќе поттикнат повеќе размислувања, проучувања и истражувања на таа тема. Според тоа, некои се претставени повеќе во академски стил, некои во новинарски; тие не се од различни интелектуални дисциплини. Вреди да се надеваме дека на секој читател ќе му понудат нешто вредно.

Како државата на благосостојба започна да се руши, да експлодира или да се повлекува, треба човек да се запраша зошто се случува тоа. Каква улога одиграла истата во предизвикувањето на големите меѓународни кризи? Од каде се појавила, како функционира и што заменила? На крај, што ќе следува по неодржливите системи на денешницата? Ова кратко дело е наменето да им помогне на читателите да го воочат тоа и други прашања.

Некои сметаат дека државата на благосостојба е непогрешлива, неспорна и природно добра. „Намерите“, само намерите им се важни на тие луѓе. Намерата се разбира дека е важна кога се проценува човечкото однесување, но при оценувањето на институциите, мораме да ги погледнеме доказите и да ги истражime иницијативите кои довеле до одредени последици. Оние кои ги гледаат само намерите ги затвораат умовите пред доказите и тешките прашања, сметаат дека ако некој се сомнева во државата на благосостојба, тоа го прави со лоши намери, а тоа и оние кои се сомневаат ги прави лоши луѓе; не би требало да се слушаат лошите луѓе, зашто само се обидуваат да ве измамат; затоа најдобро е да си ги затнете ушите и да побегнете од нивната лага.

Меѓутоа, сите наши умови не се затворени. Отворените веруваат дека треба да истражат дали иницијативите на државата на благосостојба се создадени за да ги свртат граѓаните едни против други и да промовираат заедничка кражба, а не заедничка солидарност; дали моменталните системи на државата на благосостојба се одржливи; дали политичарите потпаднале под влијание да ветуваат - а граѓаните да бараат - повеќе од што може да се оствари; дали наместо да биде комплементарен демократскиот либерализам, системот на држава на благосостојба настанал како недемократски облик на манипулација, кому добро би му дошло да се поткопа демократскиот либерализам, понекогаш суптилно, а понекогаш и спектакуларно; дали државата на благосостојба уништила нешто што било многу почовечно, поефикасно и поодржливо од она со што го заменила. Историјата, економијата, социологијата, политичките науки, математиката, треба да ни бидат алатки за да ја разбереме и оцениме државата на благосостојба, а не емоциите или теориите на заговор. Оваа мала книга е за оние кои сакаат да поставуваат тешки прашања и кои го прават тоа со отворени умови. Време е за поставување на тешки прашања за државата на благосостојба, дали е одржлива и што треба да дојде по истата.

Том Г. Палмер,
Ерусалим

Дел 1

ЗАЕМНА КРАЖБА И
НЕОДРЖЛИВИ ВЕТУВАЊА

ТРАГЕДИЈАТА НА ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА

Том Г. Палмер

Многу пристапи кон државата на благосостојба се фокусираат ексклузивно на намерите на нејзините поддржувачи, или пак нудат слаби описи на моменталните програми за прераспределба. Овој есеј се заснова врз економијата на заеднички ресурси за да ја објасни државата на благосостојба како динамичен, еволуирачки систем, „трагедија на заедништвото“, кој во себе ги содржи мотивите за сопствена истоштеност.

Државата на благосостојба има нешто заедничко со риболовот. Ако никој не е сопственик и никој не е одговорен за рибите во езерото, но е на оние риби кои може да ги улови, тогаш сите ќе се обидат да уловат поголем број. Секој би резонирал дека „ако јас не ја уловам рибата, ќе ја улови некој друг“. Знаеме дека ловењето многу риби значи исцрпување на езерото, но сè додека другите можат да го ловат тоа што нема да го уловам јас, никој од нас нема да покрене иницијатива за ограничување на риболовот и на дозволите и ќе се чека бројот на риби сам да се зголеми¹. Рибите се ловат побрзо отколку што можат да се размножуваат, водите се испразнети, а на крај е полошо за сите нас.

Екологистите, економистите и политиколозите тоа го нарекуваат „трагедија на заедничкото“ (tragedy of the commons). Тоа е сериозен проблем кој се наоѓа во коренот на големите природни кризи со кои се соочува светот денес, од осиромашени океани, до загадување на воздухот и водата, како и други проблеми. Но не е ограничено само на проблемите со природата. Државата на благосостојба, исто така, функционира на принципот на *заеднички ресурси*, а трагедијата се открива додека го читате ова. Во модерните држави на благосостојба, секој има можност да се однесува како рибарите кои го празнат езерото, само што ресурсот кој го уништуваме сме самите ние и тоа меѓусебно. Секој се обидува да добие што е можно повеќе од своите соседи, додека во исто време, соседите се обидуваат да добијат што е можно повеќе од него. Државата на благосостојба го институционализира она што францускиот економист Фредерик Бастиат (*Frédéric Bastiat*) го нарекол „замен грабеж“².

Бидејќи можеме меѓусебно да се крадеме, луѓето размислуваат, „ако не ги добијам јас владините субвенции, ќе ги добие некој друг“ и секој има мотив да го искористи тој ресурс до исцрпување. Земањето на државните пари го оправдуваат на тој начин дека

„само го земаат истото што го платиле преку даноците“, дури и оние кои земаат многу повеќе од она што им било наплатено. Оваа трагедија има димензија која не е присутна во случајот со исцрпениот рибник: бидејќи меѓусебно се крадеме, не само што трошиме ресурси за да крадеме од соседите, туку и ги трошиме за да спречиме да нè крадат истите тие соседи, што на крај нè става во уште полоша ситуација. Не само што сме крадени, туку сме крадени повеќе од сите одржливи рамки. Резултатот од тоа е исцрпување. Со државата на благосостојба се движиме во таа насока:

- Владите ветуваа толку многу бенефиции на голем број избирачки единици, на сметка на други, што системската грижа е неодржлива, но никој од единиците не сака да се откаже од своите бенефиции. Би можеле да го направат тоа како замена за пониски даноци, но тој избор не го добиваме. Владите можат да ги позајмат парите и да ги одложат даноците за подоцна, по следните избори, кога би ветиле уште повеќе и ќе бидат финансирани од уште поголеми заеми.
- Пензионерот бара зголемување на исплатите на државниот пензиски фонд и го оправдува тоа дека станува збор само за исплата на она што тој веќе го платил. Овие пензии се финансираат врз основа на „PAYGO“, што значи дека даноците кои ги плаќаат оние што работат се уплаќаат на тековните примачи на пензија. Секој остаток од данок наплатен во однос на трошоците се „инвестира“ во државни обврзници, со ветување за исплата од идната наплата на данок. Тоа е системот на американскиот Фонд за доверба за социјално осигурување: големиот „IOU“, „сместен во долната фиока во обичниот владин кабинет“³. Всушност, Фондот за доверба (Trust fund) не постои. Тоа е огромна измама. Денешните млади луѓе се принудени да ги исплатат пензиите на бабите и дедовците и - ако воопшто останат пари - ќе треба да ги плаќаат своите пензии. Државните пензиски системи се разликуваат во нивната структура од класичните „пирамидални системи“, познати како „понзи шема“ (Ponzi schemes) или „верижни писма“ (Chain Letters), кои бараат основата на платниот список на неодредено време да се зголеми; кога основата престанува да расте, пирамидата се распаѓа. Владите можат да го одложат неизбежното, печатејќи пари или позајмувајќи, но тоа е само одложување, а со секое одложување, ситуацијата се влошува. Сега можете да го слушнете звукот на колапсот.
- Земјоделецот бара субвенција за своите земјоделски култури, на сметка на даночните обврзници кои работат во автомобилската индустрија; автомобилските фирми и работници бараат „заштита“ со поприфатливи увози, како и финансиска помош за пропаднатите фирми. Рестрикциите во трговијата ги зголемуваат цените на возилата

за фармерите, а финансиската помош за автомобилските фирми ги зголемува даноците кои ги плаќаат фармерите. Работниците во автоиндустријата се ограбувани за сметка на фармерите, а фармерите се ограбувани за сметка на работниците во автоиндустријата. Циклусот на меѓусебно крадење се врти во круг, при што големиот број „победници“ заршуваат како губитници откако циклусот ќе заврши. (Некои, се разбира, кои специјализираат во манипулирање на политичкиот систем и преговарањето, што Ејн Ранд го нарекла „аристократски потег“ [aristocracrazy of pull]⁴, добиваат многу повеќе од тоа што го губат. Фирмите на Волстрит со политички врски како Голдман Сакс, мега земјоделските фирми како Арчер Даниелс Мидланд и други, одлично профитираат од таканаречениот *аристократски потег*.)

- Даночните системи нè врамуваат во здравствените системи на „осигурување“ (во САД плаќањето осигурување е поврзано со приходите, додека пак даноците на приход се финансираат од „Медикер“ [Medicare], во Европа, сметките се поврзани со даноците и во некои случаи со приватните осигурителни компании); ваквото „финансирање од страна на трети лица“ влијае врз достапните избори. Бидејќи таквото осигурување најчесто плаќа за рутинската грижа, како и за катастрофални настани (како повреди од сообраќајни несреќи, дијагностициран рак, или разболување), мораме да побараме дозвола од осигурителот, било да е приватен или државен, пред да се лекуваме. Често „здравственото осигурување“ не е всушност „осигурување“, иако така е наречено; тоа е претплатена здравствена заштита која создава потрошувачите прекумерно да ја користат и ги поттикнува осигурувачките здруженија и владите да ги надгледуваат потрошувачите за да утврдат дали имаат право на бенефиции. Како потрошувачи, не можеме да имаме исти избори како и корисниците на другите бенефити, затоа сме принудени да се однесуваме како баратели, а не како корисници, додека истовремено, во сè поголема мера здравствената заштита станува бирократизирана, наместо да е придобивка на располагање на корисниците.

Придобивките на одредени групи се концентрирани, а трошоците се распределени на голем број даночни обврзници и потрошувачи, со што им се дава привилегиран поттик да зграбат уште повеќе, додека украдените имаат мал поттик да ги бранат своите интереси. Секој од нив се смета за среќен кога ќе добие поголеми бенефиции, но не размислува за цената на тие бенефиции за сите други; кога сите се однесуваат на тој начин, цената станува огромна. Сиромашните најмногу страдаат зашто малите бенефиции им изгледаат како цело богатство, додека всушност нивната сиромаштија е овековечена во државата на благосостојба и продлабочена со прикриените распределби

од немоќните на моќните, овозможено со помош на протекционизмот, лиценцирањето и останатите ограничувања на слободата на пазарот на трудот и сите други привилегии и посебни погодности кои моќните, образованите, вештите со зборови и овластените ги создаваат за себе на сметка на слабите, необразованите, оние кои немаат право на глас и немаат никакво овластување.

Имигрантите се систематски демонизирани како „оние кои дошле тука да ни ги земат нашите права“. Наместо да им се посака добредојде на луѓето кои доаѓаат и создаваат вредност, субјектите на државата ги штитат своите „бенефиции“ со исклучување на мигрантите и нивно демонизирање како *скакулци* и *крадци*⁵. Во меѓувреме политичките елити гласно изјавуваат дека им помагаат на сиромашните во странство со користење на парите земени од даночните обврзници за финансирање на паразитската меѓународна „индустрија за помош“, фрлајќи огромни количини земјоделски остатоци кои се создадени со државните политики за социјална заштита (да се субвенционираат земјоделците со гарантирање на најниските цени за нивните производи) и предавање на пленот на автократските влади: на кратко, интернационализирање на државата на благосостојба. Целиот процес е катастрофален, ја поткопува демократската одговорност во земјите во развој, затоа што политичките лидери знаат дека мора да се обрне внимание на загриженоста на странските даватели на помош, а не на локалните граѓани и даночните обврзници; тоа поттикнува воени водства и граѓански војни; и ги уништи локалните институции за производство⁶.

Додека граѓанинот е поставен наспроти друг граѓанин и наспроти имигрантот, во неизмерниот систем на **заемен грабеж** (и одбрана против крадењето), бирократиите ја прошируваат својата контрола, создаваат и хранат политички клиенти кои ги одржуваат во живот.

Меѓусебното крадење не е единствената истакната карактеристика на модерната држава на благосостојба. Создавала една по друга криза, секоја со своите ненамерни последици на глупавите политики донесени за политички причини од политичарите, кои не мораат да ги сносат последиците од истите. Додека го пишувам ова, и двете го опколуваат светот.

Финансиска криза на државата на благосостојба

Финансиската криза се појави во пресекот на човечките мотивации и лошите поттици. Будалестите политики ги создале тие побуди, а сите тие можат својот корен да го најдат во философијата дека целта на владата е да го контролира нашето однесување,

да земе од Пеце за да му даде на Менде и да ја узурпира одговорноста за нашите животи⁷. Семето на зачетокот на моменталната криза било посадено во 1994 година, кога администрацијата во САД објави неверојатен план да ги зголеми даноците на населението за сопственоста на домовите од 64 на 70 проценти преку „национално партнерство и сопственост“, партнерство меѓу државата и банките, градежниците, финансирачите, посредниците и останатите со посебен интерес. Како што забележале Гречен Моргенсон (Gretchen Morgenson) и Џошуа Роснер (Joshua Rosner) во *„Непрекинатото доведување во опасност: како претераните амбиции, алчност и корупција довеле до економски армагедон“ (Reckless Endangerment: How Outsized Ambition, Greed, and Corruption Led to Economic Armageddon)*, „Партнерството сакало да ги постигне своите цели, меѓу другото, правејќи ја сопственоста подостапна, ширејќи го креативното финансирање, поедноставување на постапките за купување куќа, и намалување на трансакциите, помеѓу другите начини“⁸. Тоа проширување на државата на благосостојба на многумина им изгледало разумно. Зошто луѓето да не бидат сопственици на своите домови само затоа што не заштедиле за купување на истиот? Или немаат добар кредитен рејтинг? Или немаат работа?

Зошто сопственоста на домовите да не се направи „подостапна“ преку креативното финансирање? Владините агенции како станбената управа Федерлајн и Националното хипотекарно здружение Федерлајн („Fannie Mae“) добиле насоки да ги претворат изнајмувачите во сопственици намалувајќи ги ратите за плаќање, драстично намалувајќи ги стандардите меѓу банките, зголемувајќи ги парите кои влегуваат на домашниот пазар со купување и „обезбедување“ на повеќе хипотеки, и други мерки. Тоа бил двостран напор за *општествен инженеринг*. Националната станбена управа под претседателството на Буш нудела гаранции на хипотеки со нулта стапка за аконтација. Како што Алфонсо Џексон, кој бил секретар на Одделот за станбено згрижување и урбан развој, најавувал во 2004: „Со понудата на ‘FHA’ хипотека без аконтација ќе биде отклучена вратата за сопственост на домови на стотици илјади американски семејства, особено на малцинствата“. Додал: „Не предвидуваме никакви трошоци за даночните обврзници“⁹.

Американската влада намерно и систематски ги поткопувала традиционалните банкарски стандарди и поттикнувала, односно барала високоризично кредитирање. Ризиците кои ќе се исплатат на крај ќе генерираат профит на приватникот, а ризиците кои ќе се покажат промашени ќе паднат на грбот на даночните обврзници, зашто „банкарот кој е соочен со тие нови помали барања ќе може да ги пренесе сите ризични кредити на

јавните претпријатија, кои се одговорни за финансирање на хипотекарните кредити за милиони Американци“¹⁰. Приватниот профит и општествените загуби се среќаваат на пресекот на **етатизмот** и **кронизмот**.

Цените на домовите се зголемуваа сè повеќе, како што сè повеќе пари беа вметнувани во домувањето. Тоа беше како забава. Како што цените на нивните куќи вивнуваа до небо, сите се чувствуваа побогати. Луѓето земаа кредити со „променлива стапка“ за да купат поголема куќа која можеле да си ја дозволат, затоа што очекувале да ја продадат пред каматните стапки повторно да порастат. Кредитите беа достапни и Американците почнаа да земаат други кредити за да ги финансираат одморите и јахтите. Се градеа сè повеќе куќи поради очекуваниот постојан раст на цените. Резултатот од тоа беше станбен балон од огромни размери. Луѓето купуваа куќи за да ги „завртат“ и продадат на следните купувачи. Истовремено државните финансиски регулатори низ светот ги оценувале како нискоризични кредитите кои всушност биле високоризични, што ги вклучува и државните обврзници и хартиите од вредност врз основа на хипотека¹¹. Германските банки купуваа грчки обврзници, а банките во САД и низ целиот свет купуваа хартии од вредност врз основа на хипотека кои сметаа дека се под гаранција на Владата на САД.

Интервенционистичката политика на Американската влада за да го направи домувањето подостапно, да го прошири „креативното финансирање“ и да ги уништи добрите банкарски практики, била придружена со ароганција на глобалните владини финансиски регулатори, кои биле сигурни дека ги знаат големите размери на ризикот - а учествувачите на пазарот кои ги ризикувале своите фондови не ги знаеле. Резултатот бил дека глобалниот финансиски систем бил отруен со ризични заеми, лоши долгови и токсични средства со катастрофални последици. Неможноста за отплата се зголеми со растот на каматните стапки, а „нискоризичните“ хипотекарни кредити, за кои институциите беа охрабрени да ги купуваат, се покажаа како не толку нискоризични. Заштедите беа избришани, сопствениците на домовите не беа во можност да ги вратат заемите, финансиските институции пропаднаа, а производството опадна. Виновни беа повеќето изобличувања на мерките за поттик предизвикани од целиот систем за интервенција на финансиските и пазарите за домување, но без политиката на американската држава на благосостојба „да го направи домувањето подостапно“ и „креативното финансирање“, финансиската криза немаше да се случи. Глобалниот финансиски крах беше резултат на една лоша политика потпрена на друга; беше тоа крах кој го покренала држава на благосостојба¹².

Должничката криза и државата на благосостојба

И додека Владата на САД и некои европски држави очајнички го зголемуваа џиновскиот балон за домување, експлозијата од трошењето на социјалните програми за пензии, здравствена грижа и многу други, владите низ светот ги нурна во криза од долгови. Големо внимание беше посветено на зголемувањето на јавниот долг, тоа е навистина застрашувачки. Во исто време, износите се мали во споредба со акумулираните купови нефинансирани обврски, односно ветувања кои им биле дадени на граѓаните и на кои се потпирале, за кои не постои соодветно финансирање. Ако приватна фирма погрешно ја наведе јавноста и одговорните за висината на своите обврски, како што прават најчесто владите, раководството на фирмата би било во затвор поради измама. Владите успеваат да се изземат од добрите сметководствени практики и намерно и систематски погрешно ја наведуваат јавноста за обврските кои се натрупани врз грбот на идните даночни обврзници. На владата ѝ е лесно денес да вети враќање пари во иднината. Но иднината доаѓа многу брзо.

Економистите Јагадеш Гокхале (Jagadeesh Gokhale) и Кент Сметерс (Kent Smetters) пресметале (прилично конзервативно) во 2006 дека федералниот дисбаланс за Владата на САД во 2012 ќе биде околу 80 милијарди. Буџетскиот дисбаланс се дефинира како „разлика на сегашната вредност меѓу тоа што го прикажува владата дека го троши според сегашниот закон на сите категории за расход - одобрување, одбрана, патишта и сè друго - како и тоа што е предвидено да се добие како приход од сите видови даноци“¹³. Тоа беше во 2006 година; Гокхале во моментот ги ажурира бројките за кои предвидува дека ќе бидат многу повисоки. Како што напишал: „Додајте ги веројатно зголемените здравствени трошоци со новиот закон за здравство и оваа бројка најверојатно е премногу оптимистичка, но нема да знаеме додека мојот проект не дојде до крајот. За Европа, проценувам целосен дисбаланс од 53.1 милијарда евра до 2010 година. Тоа се 434 проценти од заедничкиот бруто-домашен производ на дваесет и седум европски земји од по 12.2 милијарди евра. И ова е пониска проценка, бидејќи претпоставките се направени само до 2050 година (за разлика од претпоставките за САД кои се правени без ограничувања)“¹⁴.

Тоа значи дека тие ветувања не можат и нема да бидат исполнети. Даноките ќе мораат да се зголемат до астрономски размери за да може да се финансира барем дел од сегашните ветувања. Владите најверојатно ќе престанат да ги плаќаат признаените долгови (обврзници од доверители), и ќе ги одбијат ветувањата кон граѓаните за

пензиите, здравствената грижа и другите бенефиции. Со години ги лажат своите граѓани за финансиите и нивните лаги се обелоденети кога ветувањата се прекршуваат, бидејќи не можат да бидат исполнети, како што се случува во Грција. Еден начин да ги отфрлат ветувањата е да се вклучат машините за печатење и да им се плати со купишта пари, со сè повеќе нули додадени на секоја банкнота, при што валутите во кои биле направени ветувањата ќе бидат драматично девалвирани. (Инфлацијата е особено штетна како начин на справување со долгот, затоа што го изобличува однесувањето и диспропорционално паѓа врз грбот на сиромашните и оние кои не можат да се заштитат.) Државите на благосостојба, како што ги познаваме, се распаѓаат во некои земји полека, а во некои брзо, но сите се распаѓаат и вообичаено, товарот најмногу паѓа врз оние на кои им недостигаат политички врски и софистицираност да ги избегнат последиците.

Многумина раздразнето одговараат на тие факти истакнати во нивните намери, без размислување за последиците. „Нашата цел е да им помогнеме на луѓето; не помогнавме во рушењето на целиот финансиски систем мешајќи се на пазарите за да го направиме домувањето подостапно и да ги намалиме стандардите на банката, ниту планираме да ја банкротираме земјата!“- рекоа тие. Како што философот Даниел Шапиро (*Daniel Shapiro*) пригодно истакнал: „Институциите не можат адекватно да се оценуваат врз основа на нивните цели“¹⁵. Најдобрите цели на светот, ако се комбинираат со лоши иницијативи како лоши институции, можат да донесат ужасни резултати¹⁶. **Намерите на поддржувачите на државата на благосостојба се небитни за исходот од нивните политики**¹⁷. Поголемата „политичка философија“ каква што најчесто се практикува, е за споредување на исправноста и грешките на една институција со друга. Тоа искрено не помага многу во задачата за содавање институции кои функционираат, кои се одржливи и праведни. За тоа потребно е многу повеќе од обична споредба на институциите; ни треба историја, економија, социологија и политички науки, а не само обичната теорија одделена од праксата.

Иднината е загрозена, но не е изгубена

Државите на благосостојба денес се непосредно одговорни за двете најголеми економски кризи кои светот го држат на дланка: глобалната финансиска криза, која економскиот раст го направи негативен во многу земји и избриша милијарди долари вредни имоти и кризата со задолжувањето која ја погоди Европа и се заканува да уништи една од најмоќните влади, валути и финансиски системи во светот. Дури и најдобрите

намери можат да донесат ужасни последици кога се имплементирани низ перверзни иницијативи и институции.

Сепак, целата приказна и не е толку судбинска и мрачна. Можеме да се тргнеме од државата на благосостојба и нејзините страшни долгови, омаловажувачки бирократи и реципрочни кражби. Нема да биде лесно и за тоа ќе треба да се собере храброст за спротивставување на специјалните интереси и манипулативните политичари. Но може и мора да биде направено. Тие кои протестираа на улиците против „намалувањето на буџетот“ (најчесто обични намалувања во потрошувачката) покажуваат дека се против аритметика. Не можете да додавате негативни броеви на негативни и да добиете позитивен збир; броевите го покажуваат спротивното.

Ни требаат протести во име на разумот, фискалната одговорност, намалувања на државата, ослободување на луѓето и можност тие самите да одлучуваат за своите судбини. Потребно ни е намалување на власта на државата, истата да биде ограничена на чување на нашите права, а не да се обидува да се грижи за нас. Ни треба јасна одлука за можностите на државата. Ни треба крај на државата на благосостојба.

КАКО ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА ГО ПОТОПИ ИТАЛИЈАНСКИОТ СОН

Пјеркамило Фаласка

Новинарот и истражувач Пјеркамило Фаласка (Piercamillo Falasca) зборува како добрите политики ја лансирале Италија како успешна економска приказна во 1950-тите и 1960-тите, но политиките на државата на благосостојба, покренати додека популацијата била млада, кога економијата растела, а иднината била далеку, ја фрлиле државата во банкрот. Фаласка е заменик-претседател на италијанската класично либерална асоцијација *Libertariano.it* и соработник на италијанскиот аналитички центар „Институтот Бруно Леони“ (Istituto Bruno Leoni).

„Порастот на вашата економија, индустрија и животен стандард во повоените години всушност беше феноменален. Државата која некогаш во урнатини, опседната со големата невработеност и инфлација го зголеми извозот и средствата, ги стабилизира цените, валутата и создаде нови работни места и индустрија за временски рок кој не може да се спореди со светот на Западот.“

Претседател Џон Ф. Кенеди

За време на официјални средби, пофалните зборови можеби се вообичаена пракса, но тоа што американскиот претседател Џон Ф. Кенеди го кажа во 1963 година на вечерата за претседателот Антонио Сегни (Antonio Segni) во Рим, е всушност факт. Од 1946 до 1962 година италијанската економија растеше со просечна годишна стапка од 7.7 проценти, неверојатна изведба која продолжи скоро до крајот на 60-тите (просечниот раст низ целата декада беше пет проценти).

Таканареченото економско чудо (*Miracolo Economico*) ја претвори Италија во модерно и динамично општество, потенцирајќи ги фирмите кои можеле да бидат конкурентни на глобално ниво во кој било сектор, од машини за перење и фрижидери, до прецизни механички компоненти, од прехранбената до филмската индустрија.

Во периодот од 1956 до 1965, бил забележан голем индустриски раст во Западна Германија (70% во декадата), Франција (58%) и САД (46%), но сите тие биле засенети од спектакуларната италијанска изведба (102%). Големите фирми, како производителите на автомобили Фиат, произведувачот на машини за чукање, печатење и компјутери Оливети; енергетските фирми како Енија и Едисон, меѓу другите, соработуваа со голем број мали

фирми, најчесто водени од семејства, според традиционалната силна италијанска улога на семејството во општеството. Најмалку една петтина од педесет милиони од населението се пресели од сиромашниот, неразвиен југ во богатиот, индустријализиран север, луѓето го променија начинот на живот, започнаа да купуваат автомобили и телевизори, зголемувајќи го италијанскиот стандард, запишувајќи ги децата на училиште, штедејќи пари за купување куќа и помагајќи им на роднините кои сè уште живееле во старите села. По 1960, рапидно зголемените стандарди за живот, како и бизнисите во раст со отворени работни места, ставија крај на италијанската дијаспора што навела околу 20 милиони луѓе да ја напуштат родната земја за помалку од сто години.

Која беше магичната формула за италијанскиот бум? Неколку години подоцна, сенаторот на „Демокрације Кисиане“ (на демохристијаните, кој ја водел католичката централна десница) изјави во интервју: „Веднаш увидовме и сфативме дека не можеме да го водиме италијанското општество. Земјата беше посилна од политиката и уште попаметна. Ние да не правиме ништо беше подобар избор од многуте владини мерки“. За кои тоа „ние“ зборувал сенаторот Пиеро Басети (Piero Bassetti)?

Во првите години по Втората светска војна, група либерали, пазарно ориентирани економисти и политичари добиле важни позиции во Владата, го исчистиле фашистичкото законодавство и вовеле демократски политики и реформи за слободна трговија. Централна фигура бил антифашистичкиот новинар и економист Луиџи Еинауди (Luigi Einaudi), еден од најважните италијански класични либерали, кој се вратил во Италија и служел по војната како гувернер на Централната банка, потоа како министер за финансии и на крајот, како претседател на Републиката; значително влијаел врз економските политики имплементирани од премиерот Алсиде де Гаспери (Alcide De Gasperi :1945-1953) и по смртта на Де Гаспери, од неговиот наследник Џузепе Пела (Giuseppe Pella) и други.

Некои од тие личности можеби не се познати надвор од Италија, но претставуваат неверојатен „исклучок“ во европската политичка култура. По дваесет години фашистички режим на Мусолини и хоророт од војната, групата класични либерали ја претставувале единствената надеж за нацијата да излезе од тоталитарното минато во демократска и капиталистичка слобода. Контекстот во кој дејствувале не може да се нарече едноставен. Италија беше сиромашна земја, уништена од фашистичкиот колективизам и војна; најголемиот дел од населението беше невработено и необразовано; инфраструктурата не постоеше или беше многу слаба; моќната Комунистичка партија се закануваше дека ќе го замени фашистичкиот колективизам со комунистички колективизам; државните компании доминираа на пазарот.

Влијанието на Луиџи Еинауди било многу важно. Внимателната монетарна политика ја запрела инфлацијата повеќе од 20 години (Во 1959 *Фајненшал тајмс* ја славеше лирата како најстабилна западна валута); договорите за слободна трговија ѝ помогнаа на Италија повторно да се врати на меѓународниот пазар; фискалната реформа (*Ванониевиот закон*, наречен по министерот кој го создал) ги намали стапките на данок и го поедностави системот за собирање даноци. Во време кога доминираа кензијанските идеи и лесното трошење, италијанската јавна потрошувачка беше релативно контролирана: во 1960, јавните расходи едвај го достигнуваа нивото на тие од 1937 година (30% од БДП, со значителен удел од израмнетите вложувања), додека во останатите европски земји значително пораснаа.

Некои, меѓу кои и познатиот правник Бруно Леони, ги предупредувале луѓето за опасноста, да не заборават што довело до новиот просперитет. Просперитетот во раст изгледал како совршена можност за нови владини трошоци и интервенции. Веќе во 50-тите, Италијанската влада ја основала *Каса дел Мезогриони* („Cassa del Mezzogiorni“ - слично како Рузвелтовата управа во *Тенеси Воли* (Tennessee Valley), но во сиромашната јужна Италија). Во 1960-тите италијанските власти донеле законодавство за редистрибуција на добрата, ширејќи државна контрола над економијата (на пример, национализирање на снабдувањето со електрична енергија) и зајакнување на социјалната држава.

Во релативно просперитетната Италија, редистрибуционистичките движења добиле широка народна поддршка. Во 1960-тите, за време на важните преговори за договорите за работа на вработените во металургијата, синдикатот побарал пократко работно време, повеќе годишни одмори и поголема моќ во организирање на синдикалните активности во фабриките. *Социјалистичката партија на Италија* (Partito Socialista Italiano) се вклучува во владејачката коалиција со демохристијаните и беше формирана првата „централно-левичарска влада“. Во 1963, програмата за јавно станбено згрижување, покрената преку национализација на земјиштата, создаде силен отпор во здружување на претприемачите и приватните сопственици (меѓу нив и Католичката црква), и ги наведеа демохристијаните (Democrazia Cristiana) да се откажат од таа идеја. Сепак, таквите колективистички идеи доминираа до крајот на декадата и во 1970-тите.

Усвоени беа неколку битни јавни проекти во тој период и се поставија темелите на моменталната италијанска криза. Првата криза беше намалувањето на фискалната дисциплина, преку одлуката на Уставниот суд од 1966 година, која послободно го интерпретирала уставното ограничување на буџетот; таа суспензија на уставните

ограничувања на Парламентот му овозможи да изгласа закони со кои годишните трошоци не беа покриени со фискалниот приход (оданочување), туку со трезорски обврзници. Таа одлука направила пукнатина во јавниот буџет која секоја година сè повеќе се зголемувала. Луиџи Еинауди починал во 1961 и неговите барања за фискална дисциплина биле брзо заборавени. До почетокот на раните 1960-ти „примарниот дефицит“, кој се пресметува со одземање на платените камати од целокупниот пресметан недостаток, бил скоро на нула; брзо се зголемил по одлуката на судот и растел по 1972, кога дефицитарното трошење стана системска политичка стратегија. Во 1975 година, примарниот дефицит достигнал опасни 7.8% од БДП.

Втората криза беше воведување на великодушен пензиски систем во 1969 (Бродолиниевит закон). Претходниот систем заснован на придонесите беше заменет со *прераспределувачки систем*, според кој пензионерите примале пензии кои не биле одредени од севкупниот износ на заштедите собрани за време на нивниот работен век, туку според нивните претходни примања. Беше воведена „социјална пензија“ за секој граѓанин, заедно со старосниот критериум за пензионирање и на тој начин им овозможуваше на работниците порано да се пензионираат, а беше усвоен и поопуштен начин за доделување инвалидски пензии во јужна Италија, сметан за сурогат за поефикасни политики за развој. Мал број луѓе обрнувале внимание на прашањето за финансиската одржливост. После сè, гласачите од иднината не гласаат денес.

Третата криза беше силна регулација на пазарот на трудот преку усвојување на таканаречениот „Работнички статут“ на 70-тите, вклучително и членот 18, со кој било определено дека ако судот утврди дека отказот на работникот од фирма во која се вработени повеќе од 15 работници со договори на неопределено, е незаконски, тогаш тој работник има право да биде вратен на работа. Товарот да го докаже тоа бил на работодавецот. Со ова отпуштањето на работникот станало скапо, законот го направил скапо и вработувањето на работници, со што се намалила мобилноста на работната сила и се поттикнала работата на црно.

Четвртата криза, преку сукцесивни закони меѓу 1968 и 1978, постави национален здравствен систем скоро целосно финансиран од даноците, што значи дека постоеше мала можност примателите да го економизираат користењето на здравствените услуги.

На крај, во јануари 1970, Владата наметнува задолжително правило за сите вработени во инженерскиот и металуршкиот сектор, кое значително го регулира и ограничува работното време.

Долгорочните негативни последици од овие и други мерки беа кратко занемарени од италијанскиот силен раст и нискиот старосен просек на населението. Великодушните пензии и здравствените трошоци се плаќаа од големиот број млади вработени. Од година во година, тие мерки, со сè посилно регулираниот пазар на трудот и услуги ја намалуваа продуктивноста, правејќи го пазарот на трудот сè поригиден, вработувањето драматично поскапо, се промовираше сè поголемо јавно трошење и акумулиран државен долг, кој за возврат собирал сè поголем дел од приватните заштеди.

Со време популацијата која стареела го намалила просекот меѓу вработените луѓе и пензионерите, правејќи го пензионерскиот и здравствениот систем пооптоварен и помалку одржлив. За време на 1960-тите и 1970-тите сите европски земји ги зголемиле своите јавни потрошувачки, но италијанската скоро излегла од контрола, губејќи го својот имиџ од 1950-тите како фискално одговорна држава. Јавната потрошувачка порасна од 32.7% од БДП во 1970-тите и се зголеми до 53,3% во 1993 година, дополнително поттикната од неразумните политики за вработување на повеќе граѓански службеници за да се надолжни недостигот на работни места во приватниот сектор, особено на југот. (Тој недостиг на работни места, се разбира, бил најмногу поврзан со екстремните трошоци за вработување во наметнатиот приватен сектор.) И додека јавниот долг беше на стабилни 30% од БДП во 50-тите и 60-тите, во 1994 достигна вртоглави 121,8%.

Така заврши италијанското чудо. Просечниот пораст на БДП беше 3,2% во 70-тите, но падна на 2.2% во 80-тите. Благодарение на систематската девалвација на лирата, италијанските фирми можеа да ја задржат својата интернационална конкурентност некое време (премиерот Бетино Кракси [Bettino Craxi] објави дека земјата го надминала британскиот БДП во 1987), но високата инфлација и јавниот долг ја загрозуваа иднината.

Беа направени повеќе обиди за реформи во 1990-тите, особено по финансиската и политичката криза од 1992-1993, кога на земјата ѝ се закануваше банкрот. Политичкиот систем кој следеше после војната го тресеа корупциски афери. Приватизацијата во некои јавни индустрии помогна во намалувањето на јавниот долг до прифатливо ниво. Беа воведени мали промени во пензискиот систем, а во 1997 Италијанскиот парламент донесе Закон за модернизирање на работничкото право, но политичките препреки да се укинат одредбите од членот 18 (кој се однесува на повторно враќање на работа на отпуштениот работник) доведоа до голема поделеност на пазарот, кој вклучуваше и ригидни стари одредби, како и флексибилни договори за работа на определено време. Овие реформи додадоа малку гориво во изморениот мотор и ја одложија конечната пресметка за краток период. Со време, сепак, дојде крајот.

Италија е сè уште богата земја, но италијанскиот политички систем се однесува како изгладнет благородник, кој не може да се приспособи на новите услови. Најдлабоките последици во италијанската држава на благосостојба и *интервенционизмот* на пазарот на трудот не се економски или политички, туку културолошки. Културата на зависност од државата ја направи промената во последните години уште потешка, кога Италија доживува нова криза со долгови.

Современите Италијанци изгледа како да не сакаат да ги засукаат ракавите, како што правеле нивните родители и баби и дедовци, за да создадат благосостојба во слободна и конкурентна економија, да се одречат од неодржливата држава на благосостојба во замена за поголема слобода, приходи и просперитет. Може ли Италија да се врати на класичните либерални лекции на Еинауди и да го врати економскиот раст и иднина која ветува? Тоа што се случува во Италија, може да служи како пример за целиот свет. За добро или за лошо.

Грција, приказна за претпазливост со државата на благосостојба

од Аристидис Хаџиз (Aristides Hatzis)

Мал број современи демократии нудат приказни за институционална пропаст, толку зачудувачки, како грчката. Покрај турбулентната политичка историја во дваесеттиот век, грчката економија стоеше на нозе во декадата кога навистина се создавала нова вредност, сè додека главните политички партии не започнаа натпревар во мерки на велферизам, врз основа на популизам и покровителство. Академикот по право и економија Аристидис Хаџиз покажува како краткорочната потрага по политичка надмоќ низ мерките создала корупција, задолженост и политички колапс. Хаџиз е професор по филозофија на право и теорија на институции на Универзитетот во Атина, а пишува за грчката криза на GreekCrisis.net.

Модерна Грција стана симбол за економски и политички банкрот, природен експеримент за институционален неуспех. Не е лесно една земја да стане училиштен пример за толку институционални недостатоци, ригидност и изобличеност, но грчките влади успеаја во тоа. Грчкиот случај е предупредување за сите останати.

Грција некое време се сметаше за успешна приказна. Некој би можел да држи став дека претставуваше и успешна приказна. Нејзиниот просечен пораст за половина век (1929-1980) беше 5,2%; за време на истиот период, Јапонија имала пораст од само 4,9%.

Овие цифри се поимпресивни ако се земе предвид дека политичката ситуација во Грција не беше нормална во тој период. Од 1929 до 1936, политичката ситуација беше неприродна, со голем број пучеви, вжештени политички разидувања, краткорочни диктатури и борби за асимилација на повеќе од 1,5 милиони бегалци од Мала Азија (околу третина од грчката популација во тоа време). Од 1936 до 1940, Грција имаше десничарска диктатура, многу слична со европските диктатури од тој период. Беше една од најопустошените земји во поглед на човечки жртви. Веднаш по светската, се случи и опустошувачка граѓанска воја (во две фази: 1944 и 1946 - 1949), по востанието организирано од Комунистичката партија. Од 1949 до 1967 Грција нудеше типичен пример за патерналистичка нелиберална демократија, без владеење на правото, а од 21 април 1967, воената хунта зазеде сила и владееше со земјата до јули 1974, кога Грција уставно стана либерална демократија. Грчката економија успеа да расте и покрај војните, востанијата, диктаторствата и турбулентниот политички живот.

Седум години по прифаќањето на уставната демократија (тогашните) девет членки на Европската заедница (ЕЗ) ја прифатија Грција како своја десетта членка (дури и пред Шпанија и Португалија). Зошто? Во голема мера било политичка одлука, но сепак заснована врз децениите на економски раст (и покрај сите препреки). Кога Грција се приклучи кон ЕЗ, државниот јавен долг беше 28% од БДП; буџетскиот дефицит помал од 3% од БДП; а процентот на невработеност 2-3%.

Но тоа не беше крајот на приказната.

Грција стана членка на Европската заедница на 1 јануари 1981 година. Десет месеци подоцна (18 октомври 1981) *Социјалистичката партија* на Андреас Папандреу, ПАСОК - дојде на власт со радикална етатистичка и популистичка пропаганда, која вклучуваше и излез од Европската заедница. Грција со ПАСОК на власт, сепак, остана во ЕЗ, но успеа да ја промени политичката клима во неколку години.

Денешната грчка криза е последица од кратките погледи во политиката на ПАСОК во два важни аспекти:

а) Таквите мерки во економските политики на ПАСОК беа катастрофални; создадоа смртоносна мешавина на напумпана и неефикасна држава на благосостојба со задушлив интервенционализам и преголема нормираност во приватниот сектор.

б) Политичкото наследство на ПАСОК е долгорочно уште поуништувачко, бидејќи неговиот политички успех ја трансформира грчката конзервативна партија (Нова демократија) во лоша копија на ПАСОК. Од 1981 до 2009, двете партии преку државата на благосостојба нудеа *кронизам, етатизам, непотизам, протекционизам и патернализам*. И понатаму го прават тоа.

Денешниот резултат е последица од катаклизмичниот натпревар меѓу партиите и нуденото покровителство, популизмот и предаторскиот етатизам на своите избирачи.

Што е двигател на растот?

Што е моторот на раст?

Богатството се создава преку доброволна соработка и размена. Доброволната размена не е игра на израмнување во која добивките се балансирали со загубите. Тоа е *позитивна игра* која води кон создавање на нови вредности кои ги делат оние кои соработуваат. (Трансакциите кои не се доброволни, често се *игри на негативни вредности*, зашто во тие случаи, губитоците со губитниците се значително поголеми од добивките на победниците; крадецот вас може да ве прободи и да добие 40 евра од вашиот паричик, но вашите трошоци за лекување и страдањето ќе бидат далеку поголеми

од 40 евра, исто како што политичките борби за редистрибуција на богатството секогаш ги вклучуваат трошоците од недоволните ресурси на двете страни - со крадење или избегнување на крадењето, збирот на тие трошоци може да биде многу поголем од вредноста на поделеното богатство.)

Просперитетот, без оглед дали се нарекува богатство, економски развој, или раст, позитивно е поврзан со бројот на направени доброволни трансакции. Улогата на владата во овој механизам е да ги проектира правилата, врз кои се основа доброволната размена и да им дозволи на луѓето да создаваат богатство. Владата може да му помогне на ваквиот механизам со обезбедување на права на сопственост и да поттикне договори (со што пазарите ќе станат „регуларни“, што претставува вистинското значење на зборот „регулација“) и веројатно внимателно ќе интервенира ако дојде до грешки на пазарот, но без искривување на пазарите и предизвикување на уште поголеми промашувања.

Повеќето современи влади презедоа различна, поамбициозна и поопасна улога. Со „нерегулирање“ на начин да се постават јасни правила кои го прават пазарниот процес „порегуларен“, туку со *арбитрарна интервенција*; не помагајќи во пазарните трансакции, туку со нивно спречување; не со заштита на позитивните трансакции кои создаваат вредност, туку со замена на истите со негативни трансакции преку субвенции и јавно трошење. Најголемиот број политичари денес веруваат дека ако трошите доволно, создавате раст и ако нема раст, тоа значи дека не трошеле онолку колку што треба. Тој пат на забрзана јавна потрошувачка доведе до грчката криза, но таа не е единствена само таму, туку истата динамика доведе до првиот кредитен пад во историјата на САД и денешните должнички европски кризи.

Потрошувачката е популарна за политичарите зашто краткорочно им купува гласови; после сè, долгорочно сите ќе бидеме мртви или веќе нема да бидеме на моќна позиција. Популарно е за гласачите зашто тие веќе имаат навика да ги земаат здраво за готово владините бенефиции. Не гледаат на тоа како на пари кои доаѓаат од нивните сопствени џебови, туку од *државата*, или барем од нечиј туѓ џеб.

Уште во 1974 година, грчките политичари заборавија на економската реалност. По падот на воената диктатура, дури и конзервативната власт ги национализира банките и фирмите, субвенционира фирми и ја зголеми повластеноста на социјалната држава. Без оглед на тоа, нејзините мерки беа ограничени во споредба со она што го правеше првата социјалистичка власт на ПАСОК во 80-тите. По 1981, државниот интервенционализам се зголеми, а регулацијата и кронизмот станаа правило. Таква беше владината политика сè до 2009, со два мали исклучоци: еден од нив беше краткиот период на почетокот на 90-

тите под реформистичкиот конзерватизам, за време на кој скоро сите обиди за реформи безуспешно пропаднаа и вториот, поуспешен период беше непосредно пред влезот во Еврозоната во 2002, под *реформистките социјалисти*. Но тогаш цифрите беа измислени, а структурните реформи, минимални.

Како била возможна толкава потрошувачка, особено кога ќе се земе предвид дека Атина е центар на светот за затајување данок? Со оглед дека приходите биле ограничени поради големите избегнувања на данок и долгогодишниот недоволен даночен систем, остатокот од парите доаѓал од трансфери од Европската Унија и, се разбира, преку заеми. Како што пригодно објаснил колумнистот на „Њујорк тајмс“ Томас Фридман: „И така Грција, откако се вклучи во Европската Унија во 1981 година, всушност, стана уште една блискоисточна држава со нафта - само наместо наоѓалишта со нафта, таа го има Брисел, кој постојано ѝ дава субвенции и помош и евра со ниски каматни стапки на Атина“.

Позајмувањето стана поедноставно и поевтино откако Грција го прифати еврото во 2002 година. По 2002, Грција уживаше во долготрајна експанзија заснована на многубројни и евтини кредити, зашто пазарот на обврзници не мораше да се грижи за високите инфлации или девалвации на валутите, што во голем дел овозможи да се финансира моменталниот сметковен дефицит. Тоа доведе до огромен јавен долг во износ од 350 милијарди евра (половина од кој во странски банки), но уште поважно, со тоа дојде и до негативните ефекти за кои ретко се дискутира:

Трансферите од ЕУ и позајмените пари директно се трошеле, наместо да се штедат, да одат во инвестиции, инфраструктура, модернизација или развој на институциите.

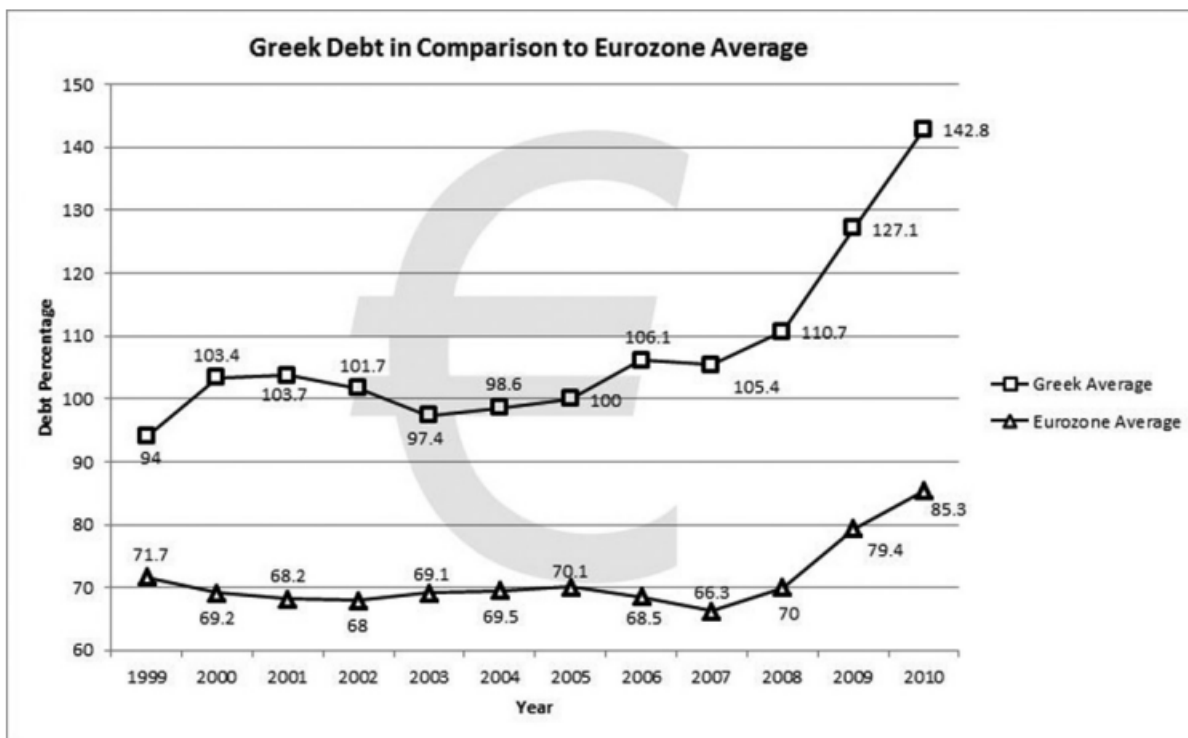
Грчката забава со туѓи пари траеше 30 години и морам да признаам, уживавме во тоа! Приходот по глава на жител достигна до 31.700 евра во 2008, на 25-то место меѓу највисоките во светот, повисок и од приходот во Италија и Шпанија, а 95% од просекот во ЕУ. Приватното штедење беше 12% повисоко од просекот во Европа, давајќи ѝ го на Грција 22-то место во индексот на развој и квалитет на живот во светот. Ако се импресиониравте, запомнете дека тие цифри ужасно ја прикриваа реалноста, зашто грчката сива економија изнесуваше од 25 до 30% од БДП!

Непријавените приходи се во најголема мера поврзани со затајувањето на данок. Дури и во 2010 година, 40% од Грците не плаќале никаков данок и околу 95% од повратокот на данок беше за помалку од 30 илјади евра годишно. Раширеното даночно

затајување го чинеше државниот буџет околу 20-30 милијарди евра годишно, т.е., најмалку две третини од дефицитот во 2009 година.

Грција морално и економски беше затрупана во корупција. Замислете ги трагикомичните и озлогласени атински базени. Базенот е показател за богатство во Грција, па грчката управа за јавни приходи ги користела за да открие даночно затајување. Во 2009 година, само 364 луѓе пријавиле дека поседуваат базен во својата куќа. Сателитските снимки покажаа дека всушност постојат 16 974 домаќинства со базени во Атина. Тоа значи дека од сите, само 2,1% жители кои поседуваат базен поднеле вистински документи за данок. Не е интересно прашањето, зошто 97,9% од домаќинствата лажеле, туку зошто тие 2,1% не лажеле.

Фигура 1 - Грчкиот долг во споредба со просекот од Еврозоната

Source: Eurostat. See also: <http://www.rooseveltmcf.com/files/documents/BULLX-Greece-Aug-2011.pdf>

Лажењето во Грција стана начин на живот. Сепак, може да се смета дека е оправдано да се лаже за заштита на создаденото. Но во Грција, тоа богатство не е создадено, туку едноставно е позајмено. Во 1980 година, јавниот долг изнесувал 28% од БДП, за да достигне до 1990 година 89%, а во почетокот на 2010, поголем од 140%.

Дефицитот на буџетот од 3% во 1980, достигна 15% во 2010 година. Јавната потрошувачка во 1980 изнесувала 29% од БДП; 30 години подоцна (2009) достигнала 53,1%. Тие броеви Грчката влада ги криеше до крајот на 2010 година, кога призна дека воопшто не го ни имала потребниот стандард, за да се вклучи во Еврозоната. Грчката влада дури и изнајми фирми од Волстрит, од кои најпозната е „Голдман Сакс“, за да им помогнат во фалсификувањето на броевите и измамата на кредиторите.

Жалосната состојба на грчката економија беше резултат од два фактори:

- ужасна неефикасност и корупција во грчката држава на благосостојба,
- голем број пречки за доброволни економски трансакции кои ги создале интервенционистите.

Според годишната анализа на *Doing business*, спроведена од Светска банка за 2012, Грција беше 100-та од 183 држави низ целиот свет во смисла на целокупен став кон бизнис-зделки. Се разбира, беше најлоша и од државите-членки на ЕУ и на ОЕЦД (Организација за економска соработка и развој). Грција, држава-членка на Европската Унија во последните 30 години, членка на Еврозоната последните 10 години, 25-то најбогато место на планетата, беше рангирана под Колумбија, Руанда, Виетнам, Замбија и Казахстан. Како што навел Вол Стрит (*Wall Street Journal*): „Земјата мора напорно да работи да биде толку лоша.“ Политиката на грчките власти беше непријателска кон слободното претприемништво и вршеше голем притисок врз мобилноста на работењето и капиталот, најчесто во име на социјалната солидарност и чесност.

Слика 1: Каде е рангирана Грција, помеѓу 183 земји, според *Doing Business*

Greece Hates Business

Where Greece ranks, among 183 countries, on measures of doing business

Field	Ranking
*Ease of Doing Business	109
Starting a Business	140
Dealing with Construction Permits	50
Employing Workers	147
Registering Property	107
Getting Credit	87
Protecting Investors	154
Paying Taxes	76
Trading Across Borders	80
Enforcing Contracts	89
Closing a Business	43

*Overall ranking based on the 10 categories below

Source : World Bank, Doing Business 2010

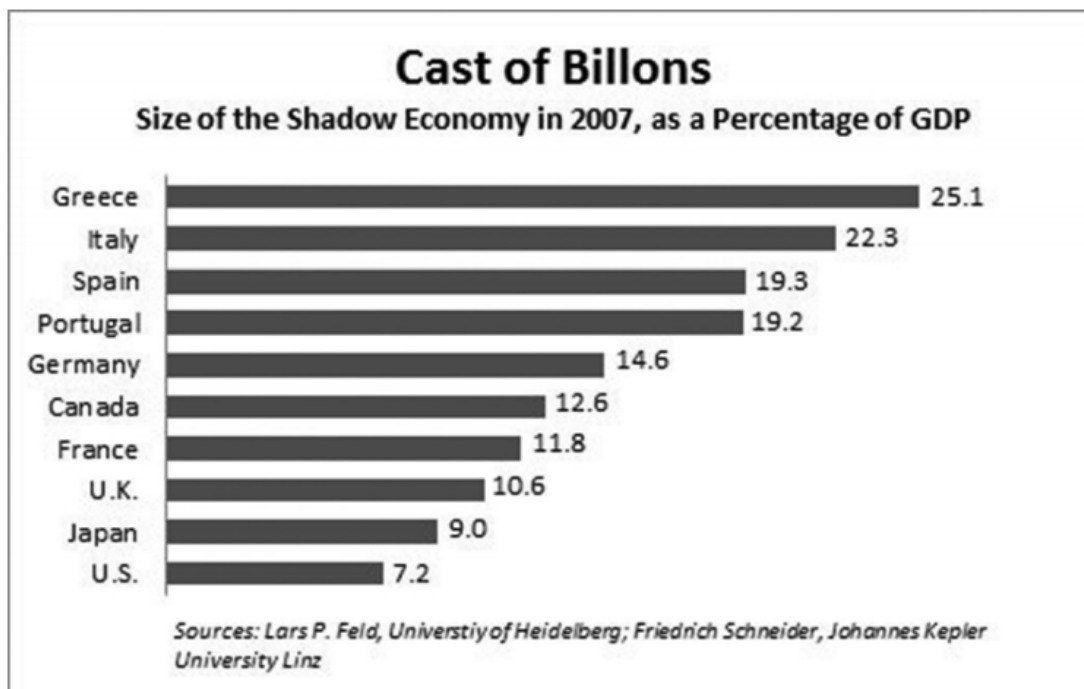
Source: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703961104575226651125226596.html>

За да се започне нова работа во Грција во 2010 година, потребен би бил просек од 15 дена и 1,101 евро, додека за остатокот од ЕУ тоа биле 8 дена и само 417 евра. Пополнувањето на даноците во Грција траело 224 часа во годината; во најбогатата земја во ЕУ, Луксембург, било 59 часа. Степенот на заштитата на инвеститорите беше ужасен: 154-ти од 183. Најдоброто рангирање на земјата беше во затворањето на фирми: Грција беше рангирана како 43-та.

Речиси сите професии во Грција на некој начин беа високо регулирани или картелизирани, со што им се наметнуваа трошоци на потрошувачите и го спречуваа создавањето богатство. Додајте ја на тоа и ужасно неефикасната бирократија која ја чини Грција 7% од БДП, двојно повеќе од европскиот просек.

Интервенционистичките бирократии се склони кон корупција. Според извештај на организацијата *Transparency International*, трошокот на безначајната корупција бил околу 800 милиони евра (1,08 милијарди долари) во 2009, со зголемување од 39 милиони евра во однос на 2008 година.

Слика 2: Големина на сивата економија, како процент од БДП, во 2007

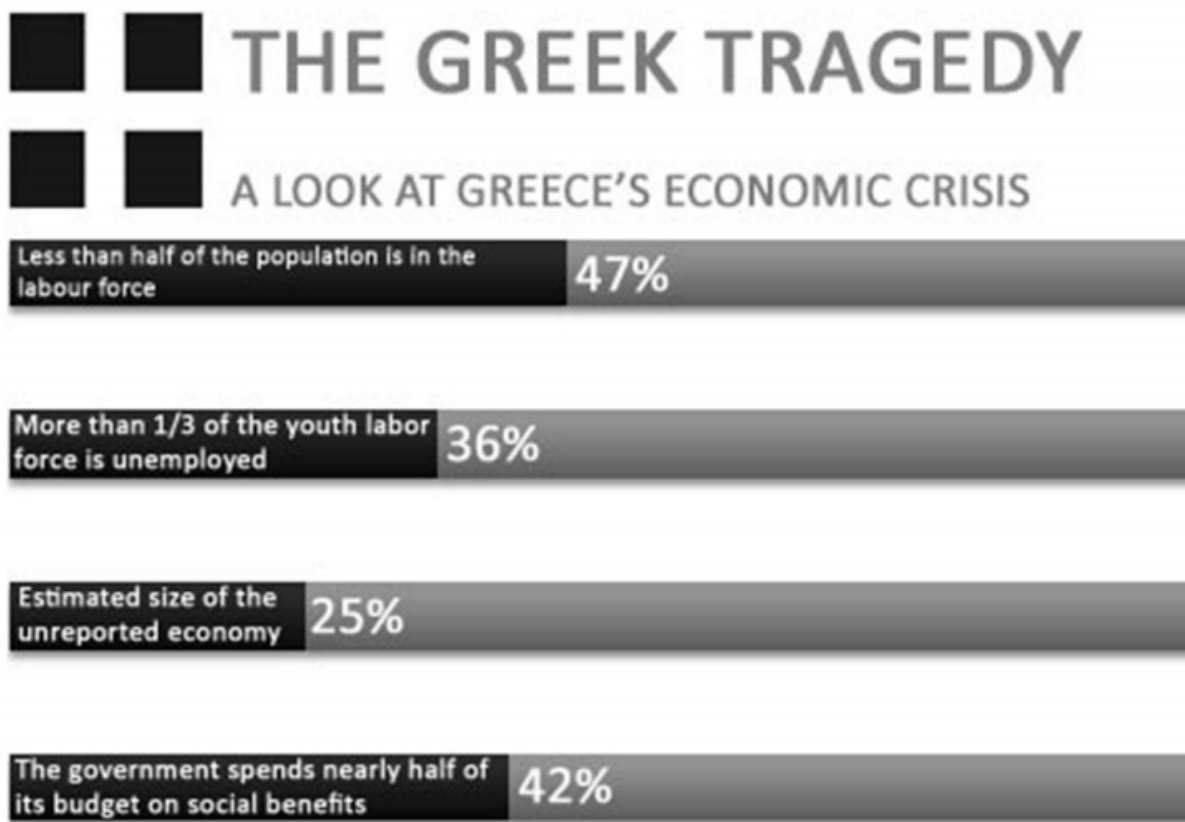
Source: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704182004575055473233674214.html>

Не е изненадувачко тоа што Грција има најмала конкурентна економија од 27 држави-членки на ЕУ. Според *Индексот на светска конкурентност* на Светскиот економски форум за 2010-2011, била рангирана како 83-та, под земји како што се Виетнам, Јордан, Иран, Казахстан, Намибија, Боцвана и Руанда. Според светскиот инвестициски извештај за 2011 од Коференцијата на ЕУ за трговија и развој, била рангирана на 119 место, од 141 држава, во *директни странски инвестиции*. Не нè зачудува тоа што 50% од младите Грци се невработени. Тоа е последица на бизнис-опкружувањето кое го дестимулира претприемништвото, каде бирократските трошоци се многу високи и постои голема корупција.

Грчката напумпана социјална држава разубедила многумина дека нивните бенефиции имаат статус на *социјални права*. Би било политичко самоубиство за политичар или политичка партија да направи значителни намалувања, кога веќе народот се навикнал на толку државни *права*, а на населението кое старее му се ветени големи здравствени и пензионерски бенефиции.

Грција е школски пример за *генерација со неодржливи права*. Владата троши 10,600 евра по човек за здравствени бенефиции, а како приход по личност добива само 8,300 евра. Тоа прави дефицит од 2,300 евра по личност.

Слика 3: Грчката трагедија, поглед кон грчката економска криза

Source: <http://fxtrade.oanda.com/analysis/infographics/greece-economic-crisis>

Во исто време, платите во јавниот сектор се зголемиле (од 1996 до 2009) за 44%. (Во некои сектори се зголемиле и за 86%). Вработените примале износ еднаков на 14 плати годишно, вклучувајќи и дополнителни средства како бонуси (еден за Божиќ, половина за време на божиќните празници и половина пред летните празници). Пензиите, исто така, значително се зголемиле.

Гркот кој работел 35 години во јавниот сектор имал право да се пензионира со великодушна пензија на 58 години. Жените можеле да се пензионираат уште порано; ако имала малолетно дете, можела да се пензионира на 50 години. Просекот на години за пензионирање во Грција беше 61 година; во Германија беше 67 години. Населението на

возраст над 65 години се смета дека ќе порасне на 18% од целокупниот број жители во 2005, и до 25% во 2030 година.

Може да се заземе став дека колку и да е скапа социјалната држава (19% од БДП во 1996, но 29% од БДП во 2009), барем дава некакво чувство на сигурност и ја ограничува нееднаквоста. Но не и во Грција! Иако здравството и образованието во државата се „бесплатни“, грчкото семејство плаќа 45% од целосните здравствени трошоци (најчесто потплатувајќи ги докторите, медицинските сестри и јавните работници за да си ја завршат работата). Голем број (2,5%) од грчките домаќинства банкротираат секоја година поради високите здравствени трошоци. Истото важи и за образованието. Иако е „бесплатно“ на сите нивоа, грчките домаќинства трошат многу повеќе за образование на нивните деца (за приватни часови), од кои било други во ЕУ.

На долготрајната забава финансирана со заеми ѝ се ближи крајот. Наближува мамурлакот. Сега е време за отрезнување, а не за повторно посегнување по шишето на јавниот долг. Кронизмот и корупцијата треба да бидат соборени, а пазарите да бидат ослободени. Луѓето треба да имаат слобода да создаваат богатство преку доброволна размена. *Грчката клептократија* треба да биде заменета со владеењето на правото. Заштитата на сиромашните не треба да биде оправдување за бенефитите на моќните, кои ги оставија сиромашните и беспомошните во полоша состојба од претходно.

Лекцијата е дека економскиот развој и благосостојба не доаѓаат со позајмување и трошење. Благосостојбата доаѓа од пазарот, од доброволните трансакции, од заштеди, инвестиции, работа, производство, создавање и тргување. Владата има важна улога во владеењето на правото, безбедноста и правните институции кои ги прават можни тие доброволни трансакции; таа ги занемарува тие важни одговорности кога наместо тоа создава џиновски бирократии, неодржливи права и систем за крадење, корупција, привилегија и нечесност. Ситуацијата во Грција е многу тешка. Не може да се реши преку ноќ. Но може да се реши со вистинскиот лек.

Дел 2

ИСТОРИЈАТА НА
ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА
И ШТО ТАА ЗАМЕНИЛА

НАСЛЕДСТВО НА БИЗМАРК

Том Г. Палмер

Со цел подобро да се разбере функционирањето и влијанието на државата на благосостојба, потребно е да се проанализираат нејзините корени, објаснети во овој есеј. Есејот ја разоткрива природата на државата на благосостојба како реален политички систем, со цел да ја одржи моќта на оние кои го создале. Државата на благосостојба ја следиме од воведувањето на задолжителното социјално осигурување во Рајхот, до современите системи на социјални осигурувања во Европа и Америка. Истите ги потиснале претходните доброволни институции. Потиснатите институции ни покажуваат визија на она што е возможно - општества кои сами се управуваат, луѓе кои се независни, со почит и успешни, без државата на благосостојба.

Државата на благосостојба се разликува од социјалистичката држава. Социјализмот, со оглед дека изразот се користи повеќе децении, во најширока смисла значи планирање на целата економија или познато како *централно планирање*, т.е. државна контрола над средствата за производство. Двете обележја бараат свесен напор за прераспределба на капиталот и работата помеѓу корисниците. Така социјалистичката држава ќе се обиде да го планира и води производството на хартија, автомобили, храна, лекови, облека и други добра. Примери за такви обиди да се создаде социјалистичката држава се Советскиот Сојуз и неговите клиенти Куба и Народна Република Кина пред својата делумна промена кон пазарна економија. Наспроти нив, државата на благосостојба не подразбира контрола на сопственоста над средствата за производство во целост, иако може да биде значајна во некои индустрии и услуги како што се образованието, здравствената заштита, рекреација, дури и домувањето, сите кои се поврзани со *социјалноста*.

Државата на благосостојба нема намера да управува со сите активности за производство, но ја подразбира својата одговорност за доброто на населението. Таквата влада шири повеќе од правда, одбрана од агресија, владеењето на правото и можеби ограничен список на *јавни услуги*, кои ги предлагаат класичните либерали. Класичната либерална држава се ограничува во создавањето услови во кои луѓето ќе ја обезбедат својата благосостојба. Спротивно од тоа, државата на благосостојба презема одговорност

во обезбедувањето на благосостојба на луѓето, а не само на условите кои водат кон тоа. Според тоа, истата најчесто доминира или ги монополизира мерките за пензиско осигурување, здравствената заштита, образованието и социјалното осигурување, и организира големи трансфери на уплати, со оправдување дека истите се од оние кои имаат, за оние кои немаат. Всушност, државата на тој начин само го прераспределува поголемиот дел од тие пари на оние кои имаат¹⁸.

Државата на благосостојба не пренесува исклучително или примарно ресурси на сиромашните. На многу начини, ги жртвуваат сиромашните за сметка на оние кои се поспособни во манипулативниот систем. (Истите кои делат бонови за храна на сиромашните и на други начини ја субвенционираат нивната прехрана, во исто време ја зголемуваат цената на храната преку земјоделските субвенции, рестрикциите за увоз на евтина храна и минималната обврзувачка цена на храната). Таквите држави постигнуваат стабилност така што создаваат гласачи во сите слоеви, од најбогатите до најсиромашните. Не се примарно фокусирани на редистрибуција на падот на приходот, зашто голем дел од редистрибуцијата на добра оди во спротивна насока, од сиромашните кон богатите. Најголемиот дел од приходот во богатите општества варира помеѓу средната класа, минус трошоците од различните *бирографии, политизирања и кронизам*.

Потекло на државата на благосостојба

Државата на благосостојба во својата модерна форма настанала во Германија, на крајот на 19 век, преку политички маневри и државотворноста на германскиот политичар Ото фон Бизмарк (Otto von Bismarck) - *Железниот канцелар*, кој ги поразил француските и австриските воени сили и ги обединил останатите германски држави во *Второто Царство (Рајх)* со помош на *железо и крв*¹⁹.

Бизмарк водел долга политичка војна со германските класични либерали ориентирани кон слободниот пазар; тие го преферирале мирното опкружување во создавањето на успешни нации, со мирољубиви односи кон соседите, наспроти војна, колонијализам и милитаризам. Како дел од својата општа програма за градење на германската држава во средна Европа, Бизмарк ја развил државата на благосостојба која оттогаш го колонизирала политичкиот простор на целиот свет. Бизмарк ја вовел германската држава низ задолжителни осигурителни мерки во случај на несреќа, болест, инвалидитет и старост, кои ги промовирал и наметнал за време на 1880-тите. Воениот канцелар Бизмарк овие мерки ги нарекувал „државен социјализам“, како што изјавил во 1882: „Многу мерки

кои ги донесовме за доброто на оваа држава, се социјалистички и државата ќе мора да се привикне на уште малку социјализам²⁰.

Историчарот А.Ј.П. Тејлор (A.J.P. Taylor) го објаснил тоа на следниот начин: „Бизмарк сакал работниците да се чувствуваат зависни од државата и од него“²¹. Тоа беше, пред сè, политички императив да се создаде зависно население, задоено со идеологијата на *националниот колективизам*.

Бизмарк потврди дека *државниот социјализам* треба да создаде зависност на граѓаните, а на тој начин и лојалност, која ѝ беше потребна на моќната Германија, за да доминира во Европа:

„Тој што има обезбедена пензија, многу позадоволен на старост, и многу лесно се управува со него, за разлика од оној кој ја нема таа можност. Погледнете ја разликата меѓу личниот слуга и работникот во државната канцеларија или на суд; вториот би издржал многу повеќе зашто има пензија на која може да се надева“²².

„Огромна предност е кога ќе имаме 700.000 мали пензионери кои ќе ги црпат своите бенефиции од државата, особено ако припаѓаат на класа која и така не губи многу во политичките преврати, а погрешно верува дека многу добива“²³.

Тејлор заклучил: „Социјалното осигурување сигурно наседаде ги правеше масите позависни; сепак и најзагрижениот заговорник на независноста ќе се двоуми пред да го уништи системот кој го осмислил Бизмарк и кој останатите демократски земји го копираше“²⁴. Навистина, социјалната држава ги направи широките народни маси независни, односно понезависни. Но сега дојдовме до моментот каде може, треба и мора да го разградиме „системот што го измисли Бизмарк“, зашто рокот на траење на државата на благосостојба истече.

Колапсот во 1930 година на Вајмарската Република, која беше преголема држава и позната како најнапредна држава на благосостојба во светот²⁵, ја забрза диктатурата, војната и создавањето на најпредаторска и брутална држава на благосостојба што ја имало на светот, *Третиот Рајх*. Како што историчарот Али Геџ (Götz Aly) пишува во својата книга „Хитлеровите корисници: кражба, расна војна и нацистичката држава на благосостојба“ (*Hitler's Beneficiaries: Plunder, Racial War, and the Nazi Welfare State*), Национал-социјалистичката германска работничка партија, позната како *Нацистичка партија*,

„воспеваше два вида стари германски сништа: *национално и класно единство*. Тоа беше клучот на популарноста на нацистите од каде што ја црпеа моќта потребна за да ги остварат своите злосторнички цели.

Идеалната држава за и од народот (*Volksstaat*) била таа што денес ја нарекуваме државата на благосостојба, и тоа за Германците со соодветното расно педигре. Во една од своите најпознати изјави, Хитлер вети 'создавање на социјално праведна држава', која ќе биде модел на општество кое 'ќе продолжи да ги руши сите бариери'²⁶.

Али во својата книга продолжува: „Во единствената историска ситуација, нацистичките водачи создадоа предуслови за модерна држава на благосостојба“²⁷. Национал-социјалистичката држава на благосостојба која институционализираше систем на патронство, зависност и лојалност кај германското население, била финансирана, како што забележува Али, со средства одземени од Евреите (нивни пари, бизниси и домови, дури и со златни заби, детски играчки, па и нивната коса), со конфискување на имотите на непријателите на државата и крадење низ останатиот дел на Европа преку реквизиција и намерна инфлација на валутите на окупираните држави. Тоа беше пирамидална шема поставена врз голема основа на луѓе, кои ќе плаќаат, а средствата се концентрирани во врвот. Како сите пирамидални шеми, Третиот Рајх беше осуден на пропаст.

Третиот Рај беше најдеструктивна и најужасна држава на благосостојба во целата историја на човекот, но има многу сличности со не толку ужасните современи држави на благосостојба, за кои луѓето не се ни свесни. Сите тие започнуваат со отфрлање на принципите на класичниот либерализам - *ограничена држава и лична слобода*. Таквите држави создаваат систем на политичка контрола преку намерно создадена зависност, најчесто оправдана со една од доктрините за *колективен идентитет* и *колективна цел*.

Во 18-от и 19-от век, класичниот либерализам го отфрли ропството и кметството, ги ослободи Евреите и другите малцинства со статус на граѓани од втор ред, се бореше за верски слободи и го ослободуваше пазарот, претприемништвото и креативноста, што резултира со завиден раст на животниот стандард за огромен број луѓе. Таквите промени поттикнаа културен и политички чекор наназад против либерализмот, желни за измислено минато во кое навидум владееле *хармонија* и *солидарност*, во која себичните мотиви биле потиснати од *љубовта кон заедницата*. Успехот на либерализмот поттикна реакционен одговор. Фридрих Енгелс, подоцна во соработка со Карл Маркс, ја создаде една од највлијателните критики на либерализмот, посебно го осуди либерализмот за заговарањето мир и заемните достигнувања постигнати преку слободната трговија:

„Го донесовте братството меѓу луѓето, но истото е братство меѓу крадци. Го намаливте бројот на војни за да заработите поголем профит во мир, да го зголемите непријателството меѓу поединците, да поттикнете војна меѓу соперниците! Кога сте направиле нешто од чиста хуманост, од свесност за

залудната борба меѓу општиот и личниот интерес? Кога сте биле морални без вашиот интерес, без себичен мотив?

Раскрстувајќи со националности, либералниот економски систем направи најмногу што можеше за непријателството да го направи универзално, да го трансформира човештвото во глутница сверови кои се напаѓаат едни со други, затоа што сите имаат исти интереси”²⁸.

Покрај тоа, Енгелс и останатите ја оживеаја старата ирационална омраза кон каматата на кредитите, прастар гнев кој ги комбинирал антилиберализмот и антисемитизмот:

„Кредитите со камата, заработувањето без работа, врз основа на позајмување, втемелено во приватната сопственост, е неморално. Одамна е поистоветено во свеста на народот кој за такви нешта најчесто има право”²⁹.

Динамичниот тек на слободниот пазар ги вознемири критичарите од елитата, кои беа во потрага по стабилност, постојаност и морална сигурност во економските односи:

„Непостојаноста на цените, создадени во услови на конкуренција, во целост ја лишува трговијата од нејзината моралност... Постои ли нешто во тој вител на размена, што се темели врз морална основа? Во постојаниот раст и пад, секој мора да фати погоден момент за купување и продавање, секој мора да стане шпекулатор - односно мора да жнее каде што не посеал; мора да се збогати на грбот на другите, да пресметува на несреќата на другите, или да дозволи шансата да победи за него. Врвот на неморалноста е шпекулирањето на пазарот со хратии од вредност, каде историјата, а со неа и човештвото, се сведени на средство за задоволување на лакомоста на пресметаните или коцкарските шпекуланти”³⁰.

Антилиберализмот и антисемитизмот одат рака под рака. Карл Маркс во својот есеј *За еврејските прашања*, го нападна слободното претприемништво, обвинувајќи ги Евреите дека ја *јудизираат* целата христијанска Европа³¹. Тоа беше тема која ќе се повторува во следниот век.

Како што класичниот либерализам продолжи да ја шири слободата помеѓу поголем број луѓе, *назадната реакција* го достигнува својот врв на преминот од 19 кон 20 век, и тоа во антилибералните доктрини на национализам, империјализам, расизам и социјализам. Шери Беман, верен поддржувач на државата на благосостојба (исто така, позната како социјална демократија), во својата книга „Приматот на политиката: социјална демократија и создавање на Европа во 20 век“ (*The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*) објаснува:

„Напредокот на пазарот предизвика голема непријатност во европските општества. Критиката го оплакуваше славењето на себичниот интерес и

индивидуализам, ерозијата на традиционалните вредности и заедници на сè поголемата фрагментација која ја донесе капитализмот. Како последица, на крајот на столетието (*fin-de-siècle*) се појави раст на идеите за заедништво и националните заедници, кои можеле да го обезбедат чувството на солидарност, припадност и колективна цел и очајнички ги посакуваат поделените и дезориентирани европски општества³².

Марксистичкиот социјализам беше еден од политичките одговори на класичниот либерализам, и многу интелектуалци беа привлечени од неговите тврдења за неизбежноста на замената на капитализмот со комунизам. Меѓутоа, голем дел од нив ги напушти ваквите тврдења кога не се материјализирале и се насочиле кон други облици на директно дејствување, со цел да го нападнат и елиминираат либералниот индивидуализам. Вака за тоа пишува Берман:

Иако фашизмот, национал-социјализмот и социјалдемократијата битно се разликуваат, истовремено имаат и некои значајни сличности, на кои недоволно се посветило внимание. Сите тие доктрини го прифатија *приматот на политиката* и ги покажаа своите желби со помош на политичка моќ да го променат општеството и економијата. Сите се повикаа на комунална солидарност и колективното добро. Сите изградија модерни, масовни политички организации и се претставија како *народни*. Сите го одбраа средниот пат кога капитализмот е во прашање, ни една не се надеваше на неговото уништување како марксизмот, ниту пак го воспеваа некритично како голем број либерали, со барањето на „третиот пат“ основан на верувањето дека државата треба и мора да ги контролира пазарите без да ги уништи³³.

Масовните *народни партии* во Европа го покажаа патот кон државата на благосостојба со реторика која денес изгуби голем дел од својата возбудливост. Она што тие партии го оставиле зад себе се натрупани обврски втемелени на големите ветувања за грижа од колепка до гроб, долгови и неисполнети ветувања кои ги оставаат пирамидалните измами и социјалните и економски преврати кои им штетат на општествата. (Изборите на 6 мај 2012 во Грција се одржани поради неможноста на државата на благосостојба сама да се издржува, па во Парламентот доведоа популистичка и екстремна коалиција на радикалната левица и отворено фашистичката партија Златна зора. Сето тоа требаше да предизвика сериозна загриженост меѓу оние кои ја поддржуваат либералната демократија, а имаат некакво познавање од историјата на Европа во дваесеттиот век.)

Државата на благосостојба пушта корени во САД

Во САД, државата на благосостојба се појавила во малку поинаков облик, иако со големи сличности на антилибералните движења во Европа. Политиките кои промовирале *пренос на средствата*, често по пат на гаранција на разни видови привилегии, втемелени се со пресудата на Врховниот суд во случајот Мун против Илиноис (1877), која овозможила државното законодавство да ги контролира цените и тарифите на железницата, залихите на пченица во складиштата и други работи, што значело дека законодавството имало моќ да исполнува нечији интереси на грб на други. Врховниот судија Морисон Вејт го запишал мислењето на мнозинството:

„Сопственост се прикажува како јавен интерес, кога се употребува во јавни цели, за да се добие јавна последица и да се влијае во општеството”³⁴.

Така започна фаза позната како *трагање по кирија* („rent-seeking”), стремежот кон профит преку политичка акција и на штета на другите. Фармерите кон бенефициите на штета на железничарите, железничарите кон бенефициите на штета на конкурентите; производителите на штета на потрошувачите и така натаму. За време на таканаречената *Прогресивна ера*, *преносливата држава* цветала на американскиот континент.

Економскиот колапс на *Големата депресија*, следувал по катастрофалните одлуки на Одборот за федерални резерви, вклучувајќи ја и фаталната тарифа за трговија *Смут-Хавли* („Smoot-Hawley Tariff”), која го поттикна бранот на протекционизам, кој набрзо се рашири низ светот и доведе до колапс на меѓународниот пазар. Тоа искуство наведе многумина да не ги обвинуваат тежината и траењето на *Депресијата*, туку недоволно интервенционистичките политики. За време на изборите во 1932, републиканскиот претседател Херберт Хувер (Herbert Hoover) ги истакнал зголемувањата на државните интервенции за да се справи со последиците од претходните интервенции:

„Ни беа отворени две насоки. Можевме да не преземеме ништо. Тоа би било пропаст. Наместо тоа, се соочивме со ситуацијата, предложувајќи му на приватниот сектор и на Конгресот, најголема програма за економска одбрана и противнапад, во историјата на Републиката. Таа програма ја ставивме во сила”³⁵.

Хувер вети многу повеќе од интервенционизам доколку биде повторно избран. Френклин Рузвелт ја водеше својата кампања за претседател строго противејќи се на интервенционизмот на Хуверовата администрација. Рузвелт вети дека ќе ја прекине катастрофалната политика на прохибицијата на алкохол (која најверојатно беше подеднакво важна како и сè друго во обезбедувањето на неговата победа на изборите) и се закани против Хуверовото преголемо трошење:

„Ја товарам сегашната администрација дека најмногу потрошила, во услови на мир, во нашата историја. Тоа е администрација која трупала канцеларија до канцеларија и комисија до комисија и не успеа да ги предвиди неопходните потреби на луѓето, односно нивниот намален стандард. Канцеларии и бирократи, комисии и комесари опстанаа на сметка на даночните обврзници”³⁶.

И покрај кампањата против интервенционализмот на Хуверовата, новата Рузвелтова администрација набрзо ги прифати, ги продолжи и ги приспособи политиките на претходниот претседател во вид на *Нов договор* („New Deal“), некохерентен збир интервенции во економските процеси кои ја продолжија *депресијата* како најдолга во американската историја³⁷.

Голем дел од програмата на Хувер, Рузвелт ја проширил, вклучувајќи ги и потезите кои требало да спречат пад на цените (што би бил нормален одговор на федералното намалување на пари); тие мерки вклучувале уништување на многу храна и создавање на систем на штетни земјоделски субвенции, кои сè уште се основа на американската држава на благосостојба, создавајќи масовни проекти за јавна работа, со задоцнето економско приспособување, што ја продолжило *депресијата*. Рузвелт го вовел системот за „социјално осигурување“ во кој биле вклучени *задолжителните пензиски придонеси*, приспособени на германскиот систем, во кој половина од данокот е на товар на работната сила, нарекувајќи го *придонес на вработен*. Воведувањето на системот на различни *социјални права* (често промовирани во име на сиромашните, но со текот на времето, систем кој во своја преградка примал голем број луѓе, сè додека не станал универзален) е она што ја карактеризира модерната социјална држава, при што сличноста на американскиот систем со европскиот е вистински зачудувачка³⁸.

Голем број Американци не знаат дека живеат во држава на благосостојба, затоа што научија терминот благосостојба да го поврзуваат со владините програми за помош на сиромашни; без да разберат дека секој што плаќа данок за социјално осигурување, здравствено осигурување (Medicare) и други циновски (но пропаднати) програми, е заробен во државата на благосостојба. Иако Афроамериканците се мал дел од корисниците на *сестраните* програми на државата на благосостојба, поголем број Американци ги поистоветуваат мерките исклучително со сиромаштија и Афроамериканци, примарно поради воведувањето на контрапродуктивни програми на Американската влада како што се *Војна против сиромаштијата* („War on Poverty“) и *Големо општество* („Great Society“) за време на 1960-тите. Резултатите не беа во сооднос со ветувањата, зашто траењето и ширењето на програмите насочени кон сиромашните, и тоа посебно

кон Афроамериканците, резултирало со општествен колапс, празнење на американските градови, пропаѓање на волонтерските организации, уништување на семејствата со два члена, зголемување на криминалот и незабележана невработеност кај младите.

Социологот Францес Фокс Пивен (Frances Fox Piven) нагласува дека програмите како *Војна против сиромаштијата* и *Големо општество* се втемелени во контекстот на американската борба за граѓанска еднаквост. За време на 1950-тите, афроамериканските гласови станале поважни на националните избори. Републиканскиот претседателски кандидат Двајт Ајзенхауер во 1952 добил 21% гласови од Афроамериканците, а тој процент се зголемил на 39% во 1956. Ричард Никсон добил 32% од афроамериканските гласови во 1960³⁹. Поради тоа, Пивен забележал:

„До 1960, демократите сметаа дека афроамериканските гласови се клучни, особено во градовите за добивање на претседателските избори. (Приказната како Кенеди успеа да победи во Илиноис со 8000 гласови, како последица од одливот на белците од црните делови на јужно Чикаго, набрзо стана народна приказна меѓу демократите.) Сепак, Афроамериканците не беа интегрирани во урбаните политички партии ниту градските власти им давале заштита, сила или услуга, во сооднос со бројот на гласачи. За да ја намалат оваа нерамномерност, администрациите на Кенеди и на Џонсон, постепено развиле паралелен пристап: прво развиле серија нови програми кои биле насочени кон црнечките квартави и гета, заобиколувајќи ги државните и локалните власти; а вториот пристап се состоел од поттикнување и притисок на градските власти да им нудат што е можно повеќе услуги на Афроамериканците“⁴⁰.

Клучот до успехот на оваа стратегија се наоѓаше во степените на заобиколување на нивоата на власт, кои на афроамериканските гласачи гледале како закана за нивната доминација; особено државните власти во рацете на демократите кои често биле непријателски расположени кон афроамериканските гласачи (значително во јужните држави кои ги контролирала Демократската партија), и владите на урбаниот север кои најчесто се воделе од коалиција на *бели* (Полјаци, Италијанци, Словаци итн.) демократи и други, кои не сакале да ја делат политичката власт со Афроамериканците. „Така федералната власт морала да преземе единствена иницијатива, да воспостави непосреден однос помеѓу националните власти и гетата во кои државните и локалните власти биле изоставени... Ако средствата биле канализирани преку белите локални политички лидери, веројатно никогаш не би дошле до афроамериканските гета“⁴¹.

Доказ за политичката природа на *Големо општество*, било тоа што републиканците, кога дошле на власт, едноставно ги префрлиле бенефициите на своите *поданици*. Парите кои до тогаш биле непосредно насочувани кон црнечките квартави,

биле трансформирани во *блок грантови*, кои биле управувани од државната власт (во голем дел од случаите, во рацете на белите демократи или републиканци) на начин на кој била воспоставена нова форма на доминација, која им одговарала на нивните политички агенди. Пивен наласува дека таквите потези на републиканците „не се основа на нивната јасна формулација на внатрешните проблеми, како што мислат (Даниел Патрик) Мојнхан и останатите критичари, туку се веќе дизајнирани за да се носат со различни политички цели“⁴².

Програмите против сиромаштијата на американската држава на благосостојба не само што го мобилизирале поголемиот гласачки блок на една партија (така го поделиле американските политики на расни линии), туку веќе имале и огромни последици врз економската благосостојба на милиони луѓе. Како што го пишувам ова, степенот на невработени млади Афроамериканци е скоро двојно поголем од оној на Азијците и младите белци, а е 50% повисок од кај латиноамериканската младина⁴³. Степенот на невработеност на младите Афроамериканци се споредувал и дури бил и понизок од степенот на невработени млади белци, сè додека не била покрената програмата за *Големо општество*, кога бројот почнал да се зголемува⁴⁴. Степенот на сиромаштија во САД опаѓал во 1940-тите, 1950-тите и дури и во 1960-тите, престанал да се намалува во 1970-тите, кога биле вкоренети програмите на *Големо општество* и започнал полека да се зголемува, додека учеството на афроамериканските млади работни сили почнало значително да се намалува⁴⁵. Поради видливиот неуспех на програмата *Војна против сиромаштијата*, на голем број Американци, без оглед на расата, *благосостојбата* им асоцирала на програмите чија цел била афроамериканската урбана популација. Всушност, само мал дел од парите дошле до сиромашните или до малцинствата.

Во секој случај, голем дел од парите од програмата се потрошиле на бирократија. Даниел Патрик Мојнихан (Daniel Patrick Moynihan) напишал во 1973: „Со неверојатна истрајност професионалците од средната класа - без оглед на нивната расна или етничка основа - кога од нив се бара да создадат начини да ги подобрат условите на ниската средна класа, секогаш наоѓаат разни шеми кои со својот непосреден ефект ќе ги подобрат условите на средната класа, а потоа дополнително или воопшто нема да ги подобрат условите за сиромашните“⁴⁶. Според Ричард А. Кловард (Richard A. Cloward) и Франсес Фокс Пивен (Frances Fox Piven): „Социјалната бирократија го оправдува своето постоење во име на сиромашните, но тие не се нивните вистински клиенти. Државните агенции, всушност, беа ориентирани кон други, многу помоќни групи кои можат да дадат политичка поддршка, која ѝ е потребна на бирократијата за да опстои и да се шири“⁴⁷.

Државата на благосостојба не е само збир на дискретни и неповрзани програми за прераспределба на приходите; тоа е кохерентна *политичка стратегија* која наметнува ограничувања на можноста сиромашните да ја подобрат својата положба (така што ги штити привилегираните групи од натпревар со нив), заедно со субвенциите кои се делумна компензација на сиромашните, за големата штета која им е направена. Политичарите кои се прикажуваат како заштитници на сиромашните преку делење субвенции за храна, исто така, ќе гласаат за повисоки цени на храната со наложување на минимална цена на храната; истите политичари создаваат ограничувања на пазарот на трудот, кога со наметнување лиценци ги истиснуваат неоспособените работници од пазарот со минимална плата, односно нудат паричен надомест за оние кои ги истиснале со својата политика. Валтер Вилијамс запишал:

„Законот за минимална плата и други ограничувања на пазарот на трудот ги намалуваат можностите за вработување и така го намалуваат и приходот на оние кои се истиснати од пазарот. Овој факт покажува дека, како дел од таквите ограничувачки стратегии на синдикатот, мора да постои политичка стратегија која подразбира различни програми за осигурување на приходот на оние кои не се вработени поради затвореност на пазарот: ако алтернативата на невработеноста е гладување, тогаш тоа би претставувало општествено нестабилна клима. Поради тоа е многу јасно дека синдикатите ќе им даваат поддршка на различните субвенциски програми (бонови за храна, надомест, волонтерска работа, проекти за вработување во јавната служба, и други програми) кои претставуваат прераспределба на приходот во општеството до оние кои уште во прв момент го ограничиле пазарот на трудот. Ги прикриваат вистинските ефекти од ограничувањата на пазарот на трудот кои ги предизвикале синдикатите, така што им фрлаат *ронки* на невработените за да ги замолчат и трајно да ја обезбедат социјалната класа“⁴⁸.

Државата на благосостојба беше, е, и во основа ќе биде *политичка стратегија* за да се контролираат луѓе, не за да се создаде благосостојба за нив, за да може да се манипулира на сличен начин како во старите односи меѓу „господар“ и „штитеник“. Манипулацијата не се однесува само на најсиромашните членови на населението, туку на сите. Политикологот Едвард Туфт (Edward Tufte) во книгата *Политичка контрола на економијата* („Political Control of the Economy“) покажа како средствата систематски се пренесуваат најчесто во средната класа, преку ритамот на одржувањето на изборите. За да го зајакнат *изборно-економскиот циклус*, владите темпираат пренос на средствата пред изборите за да добијат гласачка поддршка.

„Изборно-економскиот циклус поддржува „*stop and go*“ економија низ целиот свет. Владите си играат со паричните средства, правејќи измами за време

на целата година додека трае изборниот процес со системот на социјалното осигурување и даноците. Постои склоност кон политиките со непосредни, јасно видливи последици и скриени трошоци - кратковидни политики за кратковидни гласачи. Посебните интереси ги поттикнуваат политичарите да наметнуваат мали трошоци на многумина, во корист на малкумина. Резултатот е економска нестабилност и неефикасност⁴⁹.

Системот за патронажа и клиентелизам познат како држава на благосостојба најпосле наишол на нешто што е имуно на манипулација: *аритметиката*.

Вкупниот број државни обврски, во најголем дел за пензиските, здравствените и останатите социјални програми го достигнале степенот на неодржливост. Тоа е јасно видно на улиците на Атина, каде маса *антивладини* бунтовници, составена скоро во целост од државни службеници, фрла бомби од бензин на другите државни службеници, односно полицијата. Видливо е и во САД, каде последните две администрации натрупале повеќе долгови од сите претходни влади во историјата на Америка, не само за да ги спонзорираат нивното воено присуство и интервенции, туку повеќе за да ги исплатат обврските во форма на „Акт за модернизирање и подобрување на здравствената грижа и препишување на лекови“ (Medicare Prescription Drug, Improvement, and Modernization Act) на претседателот Буш и „Акт за заштита на пациентот и достапна грижа“ (Patient Protection and Affordable Care Act -попознат и како „*Obamacare*“) на претседателот Обама. Само глупоста на Буш додаде 17-18 билиони долари буџетска нерамнотежа⁵⁰. Ангажманите на претседателот Обама во здравствениот систем, доколку се имплементираат, иако е тешко да се пресмета нивниот трошок поради нејаснотиите околу нивната имплементација, ќе чинат 17 билиони американски долари во период од 75 години, според пресметките и методите на *Канцеларијата за актуар* при „Медикер“ и „Медикејд“⁵¹. Ричар Фишер, претседател на Банката за централни федерални резерви, во 2008 ја објаснил „математиката на Медикер“, здравствената програма на САД, со јасни термини:

„Програмата доаѓа во три дела: *Медикер А*, кој покрива болнички престој; *Медикер Б*, кој ги покрива посетите на доктор и *Медикер В*, кој се однесува на бенефитите за лекови, воведен пред 29 месеци. Трошоците за Медикер А се проценуваат на 34,4 трилиони американски долари. Дополнителниот трошок за Медикер Б е 34 трилиони американски долари. Треба да се додаде уште трошокот за Медикер В кој изнесува 17,2 трилиони долари. Која е вкупната сума? Ако сакате да ги покриете обврските од сите 3 програми денес, ќе имате сметка од 85,6 трилиони долари. Тоа е шест пати повеќе од сметката за социјално осигурување. И шест пати повеќе од целокупното годишно производство на американската економија“⁵².

Тие обврски ќе бидат отфрлени зашто нема доволно средства за да се платат. Можат да бидат остварени преку инфлација, што значи дека товарот непропорционално ќе падне на сиромашните, по цена на нарушување на други светски економии или едноставно ќе бидат заборавени така што никој нема да ги плати или споменатите обврски ќе бидат отфрлени „менувајќи ги правилата“, со што одредени групи повеќе ќе ги немаат одредените права. Службениот долг на државата на благосостојба е веќе голем кога ќе го следиме и буџетскиот дисбаланс во контекст на неплатени обврски (оние што ќе дојдат за наплата во иднина). Долговите нема да бидат платени и ветувањата нема да бидат исполнети. Луѓето, особено младите, треба да започнат да размислуваат за алтернатива на државата на благосостојба.

Пред државата на благосостојба... И по неа

Политичарите сакаат да го истакнуваат она што се случило откако била воведена некоја политика. Најчесто ни велат: „Погледнете! Откако беше воведен нашиот закон против повреди, бројот на повреди се намали!“, на тој начин преземајќи заслуги за подобрувањата по воведувањето на новиот закон⁵³. Ако трендот бил во опаѓање, дури и со поголеми стапки, тоа го поништува тврдењето дека некој нов закон е одговорен за подобрувањето. Добро е да се направи анализа на трендот, за да се провери дали со имплементацијата се подобрени условите. Што се случувало пред да биде имплементиран законот? Можеби нешто друго го поттикнало подобрувањето.

Апологетите на државата на благосостојба сакаат да веруваме дека претходно не постоела помош за оние на кои им била потребна, не постоело здравствено осигурување, образование, осигурување за постарите, како едноставно да немало благосостојба. Меѓутоа, не е така. Всушност, во голем број случаи, државата на благосостојба ги презела институциите и решенијата кои претходно ги создале доброволните организации и презела заслуга за нив.

Пред државата на благосостојба, постоело неверојатно изобилие на доброволни институции кои им помагале на луѓето со животни и медицински проблеми, па давале и пријателска помош по потреба. Историчарите документирале неверојатна приказна за „пријателските здруженија“, кои давале заемна помош пред истите да ги уништи државата на благосостојба. Таквите здруженија обезбедувале општествена солидарност, осигурување од сиромаштија, морална поддршка и многу повеќе, а сето тоа врз *доброволна основа*. Во случајот на Велика Британија, според историчарот Сајмон Кордери (Simon Cordery):

„Колективните организации за самопомош им помагале на работниците со заедничко осигурување врз основа на меѓусебна солидарност. Со текот на времето се создадени голем број доброволни организации во Велика Британија, а бројот достигнал до 6 милиони членови, што е еднакво на половина од бројот на возрасни мажи до 1904 година”⁵⁴.

Мал број луѓе се свесни дека *пријателските здруженија*, за кои се зборува во друго поглавје на оваа книга, имале повеќе членови од добро документираните синдикати, многу повеќе поддршка од социјалистичкото движење кое ја освоило власта во многу земји и имале посупериорни системи за обезбедување на социјални услуги и човечко достоинство за работниците⁵⁵.

Бизмарковата социјалистичка империјалистичка Германија ги присилувала германските работници да плаќаат осигурување, додека полибералните Британци се потпирале на доброволноста. Како што историчарот И. П. Хенок истакнал:

„Во Прусија, а и во целото Германско Царство, осигурувањето било задолжително за одредени категории население. Во Англија и Велс, централниот регистар настојувал скоро безуспешно да ги надгледува активностите на големиот број доброволни организации. Сепак, во 1870-тите, доброволното осигурување во постоечките социјални и културни услови навлегло многу подлабоко кај англиското население, пред да биде со задолжителното осигурување во Прусија. На почетокот на 1890-тите, било воведено задолжителното осигурување во дел од Германското Царство, додека во англиското општество, доброволниот систем сè уште функционирал во целост. Меѓутоа, во еден момент, кога обврската била наметната на национално ниво, почнала да генерира политичка сигурност во своето постоење, нејзиното ширење произвело многу подлабоки резултати од доброволните средства. Предноста од бирократски воденото задолжително осигурување е во политички прифатените постапки кои можат да бидат прогресивно наметнати на новите здруженија на популацијата”⁵⁶.

Неверојатна е брзината и опсегот со кој институциите на самоуправата се заменети со бирократски државни институции кои го монополизираа давањето услуги.

Исто така, како што забележува Хенок, империјалниот систем на Германија е втемелен на неодржлива основа на *постепено плаќање* („pay-as-you-go”) од самиот почеток. Однесувајќи се на задолжителниот корпоративен систем познат како „*Berufsgenossenschaften*” (Професионални здруженија) во кои биле вклучени работниците кои морале да платат за своето осигурување, Хенок забележува дека Бизмарк открил оти „не е потребно во целост да се акумулираат паричните резерви за да се платат идните обврски. Како секоја регуларна државна институција, можела да функционира со ‘постепено плаќање’, исполнувајќи ги своите обврски така што се зголемуваат

задолжителните придонеси на нејзините членови за следната година. Со оглед на тоа дека обврските постепено ќе кулминираат, овој начин на функционирање во почетните години ќе има помали трошоци, поради што ветените компензации сепак делуваат възможно. Иако тоа ќе доведе до голем број проблеми во иднина, на некое време, државата може да го одложи давањето на субвенции⁵⁷.

Со други зборови, политичарите открија дека можат да ја *шутнат конзервата* на патот, бидејќи не мораат да се справуваат со луѓето кои се слободни да избираат, информирани за цената и други сегашни показатели за идните обврски и можности. Бизмарковиот државен социјализам ја заменил одговорната грижа за иднината со краткорочен опортунизам преку системот на *постепено плаќање* кој ги одложува проблемите за во иднина. Системот ги заслабнал доброволните организации на германските партии кои претходно постоеле, а кога бил воведен во Велика Британија и други земји, ефектите биле исти. Не пишува дека пред државата на благосостојба не постоело ништо. Постоело нешто подобро, но тоа го убила државата. Слично како доброволното осигурување, образовните услуги ја прошириле писменоста и пред државата да ги истисне во засидани рамки, со што го преобразила трендот. Историчарот за образование Е.Г. Вест (E. G. West) го забележал следново: „Кога државата од 1883 се вплеткала во подрачјето на образованието преку субвенции, тоа било како да скокнала на седло на коњ кој веќе галопирал“⁵⁸. Како што експертот за образование Џејмс Толи (James Tooley) повеќепати го забележал тврдењето дека државата го присвојува монополот за образование на учениците, но истите тие ученици често залудно бараат образование кое би било „бесплатно и задолжително“. Таму каде што не успева државното решение за „бесплатно и задолжително“ образование, доброволното организирање функционира дури и за оние најсиромашните, како што забележал Толи во своето истражување во книгата *Прекрасното дрво: Личен дневник како најсиромашните на светот се образоваат* („Beautiful Tree: A Personal Journal into How the World's Poorest Are Educating Themselves“)⁵⁹.

Доброволните институции на граѓанското општество кои обезбедувале социјални услуги, медицинска грижа и образование, намерно биле на мета за деструкција во некои случаи, а во други случаи биле едноставно напуштени. Доброволните организации на работниците кои биле ангажирани околу решавањето на работничките проблеми често биле пречка на различните страни и цели. „Голем број од нас се цврсто уверени во доброволниот принцип наспроти обврската која ја наметна државата“, нагласил во 1909 еден автор на списанието „Oddfellows“⁶⁰. Доброволните здруженија во Германија и Велика Британија биле на мета на уништување токму затоа што поттикнувале независност,

наместо колективизам меѓу масата луѓе. Доброволните граѓански здруженија во САД исчезнувале како што државата постепено создавала политички зависни граѓани. Луѓето насекаде се навикнале државата да ги решава нивните проблеми, наместо со меѓусебна пријателска соработка да ја подобруваат својата ситуација.

Можеме да ја укинеме државата на благосостојба и да избегнеме катастрофални ефекти од нејзиниот колапс. Ако Грција не е доволно предупредување, тогаш од судбината на Вајмарска Германија може да ја воочи потребата за освестување од штетата која државата на благосостојба може да му ја направи на општеството. Можеме да избегнеме катастрофа и да ги замениме нејзините институции со институции кои се поправедни, поефикасни и покорисни за оние кои имаат потреба од нив.

Работата за создавање мирна и организирана транзиција од државната зависност од една страна, до слободата и независноста од друга страна, од сиромаштијата до мобилноста, од клиентелизмот до активното граѓанство, зависи од генерациите кои растат денес. Нивните родители ги изневериле. Младите генерации треба системски и конструктивно да се вмешаат во јавната расправа и во создавањето политики за да ја оправдаат лутината поради залудниот, неодговорен и невнимателен потег на нивните родители, кои ја *шутнале конзервата* на улицата, мислејќи дека проблемот ќе исчезне. Сега сме на крајот на улицата и повеќе не можеме да ја *шутираме конзервата*. Ова е крај на патот на државата на благосостојба.

По државата на благосостојба

Државата на благосостојба е во криза. Ветувањата кои беа давани во нејзино име се мешавина од залудни желби и лаги. Се појави како средство на моќ, ги уништи доброволните организации, ги исцрпи и атомизира здруженијата и ја поткопа личната одговорност, ја замени независноста со право на зависност. Ја присвои граѓанската одговорност со објаснување дека тоа е за доброто на граѓаните, односно ги претвори во клиенти, вазали, потчинети и вистински молители.

Идеологијата на државата на благосостојба се заснова врз неразликувањето на средствата и целите. Државата на благосостојба разговара за благородни цели, но обрнува малку или воопшто не обрнува внимание на процесите со кои би биле постигнати тие цели. Дури и некои самопрогласени либерали кои напорно работеле да го разбијат системот на моќ и подреденост низ историјата започнале да веруваат дека добротворните исходи можат да бидат оправдани. Херберт Спенсер (Herbert Spencer) тие новонастанати апологети ги нарекува *социјални либерали, нови торијевци*, односно

неоконзервативци, зашто ги прифатиле методите на конзервативизмот, хиерархискиот систем на општествена контрола за (според свое мислење) да остварат либерални цели.

„Стекнувањето на сеопшто добро (својствено за либералните мерки во раниот период) стана битно за либералите, и тоа не како цел до која се доаѓа со укинување на ограничувањата, туку како цел која се добива непосредно. Барајќи целта да се постигне непосредно, предлагаа методи сосема спротивни од оние кои се употребувале изворно“⁶¹.

Социјалниот либерализам настанал со одвојувањето од автентичниот либерализам, денес познат како *класичен либерализам*. Фокусот на реформите повеќе не се принципите, правилата и институциите, туку се обидите да се постигне резултат непосредно преку употребата на принуда. Резултатите се ретко предмет на избор. Најчесто одбираме средства (вклучително и правила и процеси), а не резултати, надевајќи се дека тие средства ќе водат до саканите резултати - цели⁶². Кога креаторите на политиката забораваат дека средствата се важни во смисла на човечката соработка, тогаш можеме да очекуваме застрашувачки ненамерни последици кои ќе следуваат како наметнати политики. Тој ден брзо ќе дојде, а во некои земји и веќе дојде, кога непланираните последици од државата на благосостојба ќе станат очигледни. Време е да престанеме со маѓепсничката *претстава*, да ги кренеме завесите и да откриеме дека маѓепсниците се само политичари и бирократи - нормални луѓе, исто како нас.

Сите кои веруваат во морални вредности, достоинство и човечки права треба да заземат став како класичниот либерал Бенџамин Константу:

„Тие (носителите на овластувања) силно сакаат да не заштитат од сите видови проблеми, освен од послушноста и плаќањето! Ќе не праќаат: Што е крајна цел на сите ваши напори, мотивот на вашата работа, предмет на вашите надежи? Среќата ли е? Оставете ни ја среќата нам и ние ќе ви ја дадеме. Без оглед колку и да не допира, не смееме да им ја оставиме ним, да ги замолиме властите да се држат до своите ограничувања. Нека се ограничат само да бидат праведни. Ние сами ќе преземеме одговорност за својата среќа“⁶³.

Државата на благосостојба каква што ја познававме, пропаѓа. Време е да се подготвиме за она што доаѓа потоа. Ако нашите интелектуалци и политичари инсистираат на сè поголеми државни интервенции за да ги решат проблемите од минатите интервенции, нашето општество ќе потпадне под уште поголем кронизам, популизам и горчина од прекршени ветувања. Она што ни е потребно е поголема слобода, поголем избор, поголема одговорност во однесувањето и повеќе внимание за да избегнеме неправедно даночно оптоварување на идните даночни обврзници, кои би ги плаќале доспеаните обврски, бенефиции на сегашните гласачи.

Силата не е алтернатива на слободата, ниту дава сигурност, среќа, просперитет и мир. Време е да се подготвиме за слобода, одговорност и просперитет по државата на благосостојба.

ЕВОЛУЦИЈА НА ЗАЕМНАТА ПОМОШ

Дејвид Грин

Самопомошта и добротворноста не се единствените алтернативи на државата на благосостојба како што најчесто се смета. Според наодите на историчарот и политиколог Дејвид Грин, поимот заемна помош опфаќа солидарност, поддршка, здравствен и социјален надоместок со што се обезбедува еден вид рамка за пропагирање на морални вредности. Дејвид Грин е основач и директор на „Civitas“, институција за проучување на граѓанското општество со седиште во Лондон. Во своите книги прикажува на кој начин државната мерка за здравствено осигурување (покрената во Велика Британија во 1911) и останатите елементи специфични за социјалната држава, ги потокопала организациите за заемна помош. Грин е автор на богат опус книги во кои се наоѓаат и наслови како „Working Class Patients and the Medical Establishment“ и „Reinventing Civil Society: The Rediscovery of Welfare Without Politics (London Civitas, 2000), од кој е извлечено ова поглавје.

Историјата на социјалната загриженост била склона кон мислењето дека нејзините квалитети и развојот растеле задно со владината вмешаност. Низ годините, социјалната држава ги пополнила празнините кои се смета дека ги создал пазарот. Меѓутоа, малку подобар преглед на доказите, покажува дека реалноста била поинаква. Луѓето поради привремени или трајни неможности за стекнување приходи биле поддржувани на различни начини. Семејството и соседството имале своја улога, но со оглед на тоа што таа помош не е документирана, историчарите често го занемариле тој облик на неформална поддршка. Добротворните организации, исто така, имале своја вредност, често се претпоставува дека организираната помош која ѝ претходи на државата на благосостојба, се заснова на *добротворни организации*. Но најважниот облик на организиран начин со кој луѓето им помагале на своите блиски била *заемната помош*. Во Велика Британија, *пријателските здруженија (friendly societies)* биле најзначаен извор на социјална помош за време на 19-от и почетокот на 20-от век⁶⁴.

Здружение за заемна помош е здружение кое се основало во облик на самоуправа и заемна корист, кое го формирале физичките работници за да обезбедат средства за тешките времиња. Нивната философија на управување се разликувала во однос на филантропската суштина на добротворната работа. Овие асоцијации на заемна помош не биле водени од една група луѓе, чија цел била помагање на друга група; била асоцијација

на поединци обврзани да си помогнат едни на други, со настапувањето на конкретна ситуација. Секоја меѓусебна поддршка не била прашање на великодушност на членовите, туку право добиено со редовно плаќање прилог во заедничкиот фонд. Исто така, средствата се уплаќале и за други поединци кои имале потешкотии. Здруженијата започнале како локални клубови кои заедничките прилози ги чувале во дрвен ковчег или цврста кутија, но во 19-от век, дошло до постепено развивање на национален сојуз кој имал и по 100.000 членови со конкретно управување на системот за вложување.

За време на 19-от век и почетокот на 20-от, поголемиот дел од семејствата биле горди на својата самоодржливост. Од друга страна, платите биле такви поради што финансиската сигурност на семејството би се нарушила доколку одржувачот на семејството се разболи или почине. Такви примери на сурова реалност ја формирале *философијата на заемна помош*. До раните години на 20-от век постојат записи според кои здруженијата на заемна помош дејствувале како општествени и добронамерни и ги давале следниве бенефиции: паричен надоместок за боледување во случај кога одржувачот, поради болест, незгода или поодмината возраст не може финансиски да го обезбеди своето семејство; здравствена помош за членови на здружението и нивните семејства; посмртна помош доволна за скроман погреб; финансиска и практична потпора за вдовици или сираци на починатите членови. Здравствената помош најчесто ја давал домашниот лекар или лекар кој се доделувал по гласање во здружението, но повеќе од големите градови имале и медицински институции и финансиска поддршка за членовите кои патувале во потрага по работа.

Едно од најстарите здруженија „Incorporation of Carters” било основано во 1555 година, во местото *Lum* (Leith) во Шкотска, но дури во 18-от век бројот на здруженијата се зголемил.

Во 18-от век, бројот на членовите во здруженијата за заемна помош постепено растел. Според студијата која во 1801 ја спровел сер Фредерик Еден (*Frederic Eden*), утврдено е дека постоеле 7.200 здруженија со 648 илјади членови на 9 милиони жители. Тој податок може да се спореди со резултатот добиен врз основа на Законот за сиромашни од 1803 година кога се проценило дека постојат 9.672 здруженија со 704.350 илјади членови само на подрачјето на Англија и Велс⁶⁵.

Во времето кога Британската влада вовела задолжително социјално осигурување за 12 милиони луѓе според *Законот за осигурување (National Insurance Act)* во 1911, најмалку 9 милиони луѓе веќе биле покриени со регистрирани и нерегистрирани здруженија за доброволно осигурување, првенствено *здруженијата за заемна помош*. Во

1910, една година пред Законот (1911), забележани се 6,6 милиони членови на регистрираните здруженија за заемна помош, различни од оние кои не биле регистрирани. Во последните 30 години, степенот на пораст на здруженијата за заемна помош започнува да се забрзува⁶⁶. Во 1877, бројот на регистрирани членови се искачил на 2,75 милиони. Десет години подоцна бил 3,6 милиони, со просечно зголемување од 85 илјади членови годишно. Во 1897, бројот на членовите достигнал до 4,8 милиони, со раст во просек од 120 илјади годишно. До 1910, бројот достигнал до 6,6 милиони, со што се означил просечен раст од 140 илјади од 1897 година.

На врвот на нивната експанзија, државата интервенирала и ги трансформирала здруженијата за заемна помош и вовела *задолжително национално осигурување*.

Почетоци

Најпрво, здруженијата биле локални места за собирање на мажите кои меѓусебно се познавале, најчесто во јавни куќи. Сите членови го плаќале вообичаениот придонес што им давал право на бенефиции. Поединците го делеле годишниот вишок, често пред Божиќ; други собирале средства преку цела година. Одредени здруженија немале запишани прописи додека други имале многу разработени правилници. Секое здружение имало автономен статус и таа самоуправност била привлечен момент за секој иден член. Тие биле организации кои можеле доста брзо да се приспособат на потребите на секој член, ако и штом ќе дојде до одредена ситуација. Кога владата ја претставила програмата за регистрација, голем број здруженија не ја прифатиле, зашто на тој начин, законски би се намалила нивната флексибилност во приспособувањето. Како што коментирал историчарот П.Х.Госден (P.H.Gosden) за здруженијата за заедничка помош: „Ако поголемиот број членови одлучат да потрошат дел од придонесот на годишни прослави, зошто да се стават во позиција да бидат спречени од застапник на власта“⁶⁷.

Во минатото големиот број клубови биле организирани како одделни здруженија, каде секој член уплаќал подеднаков износ во заедничкиот фонд и ако постоел вишок до крајот на годината, тој подеднакво се делел меѓу членовите. Иако конкретните здруженија ја задржувале својата популарност во текот на 20-от век, со време недостатоците на таквиот систем станале очигледни. Најпрво, недостигот на акумулирани средства значело дека здружението понекогаш останувало без пари, и друго, членовите со тешки здравствени состојби биле исклучок зашто не можеле да го обноват членството на крајот на годината. Тие пропусти довеле до формирање на *федерации со акумулирани резерви* и право за континуирано членство, сè додека се уплатувале придонесите.

Федерациите започнале да се формираат на почетокот на 19-ти век како заедници со повеќе единици. До појавата на *Кралската комисија на пријателски здруженија* („Royal Commisision on the Friendly Societies“) од 1874, постоеле 34 федерации, секоја од нив со повеќе од илјада членови, заедно со „Manchester Unity of Oddfellows“ и „Ancient Order of Forester“ кои меѓусебно броеле до милион членови.

Внатрешната управа на здруженијата била под значајно влијание на федерацијата. Раните облици на здруженијата (клубовите) биле основани врз етички кодекси, каде сите членови имале подеднакво право на глас при донесувањето на заедничките одлуки. Со оглед дека можеле да се соберат на едно место, гласањето се одвивало на општите заседавања на сите членови на здружението. Поентата на тие собири не била само во постигнување на конструктивни решенија, туку и забава, соодветно како во правилните клубови. Правилата во тој случај имале двојна намера. Во еден степен се користеле за одржување на редот, а второ се вовела забавна компонентата - делење пиво на членовите.

Првите институции биле составени од физички работници, кои се обиделе да воспостават систем на самоуправа преку неколку методи. Прво, во случај на референдум, сите членови имале право на глас и покрај тоа што некои поединци не биле присутни на заедничките собири. Второ, концептот на власт се темелел врз постоење на подружница која ги регулирала останатите единици. Управителите на главните единици се менувале така што моќта ротирала меѓу подружниците. Трето, бил организиран состанок на делегати, а делегатот бил обврзан да дејствува во согласност со упатствата на својата подружница. Четврто, било собирањето претставници, составени од избрани членови, слободни да донесат правила одлука, во интерес на нивната единица.

Постепено се формирале трослојни федерални структури, подружници, окрузи на заедниците - кои ја комбинирале локалната автономија со претставништво во округот и на различни заедници (национално). Во поврзаните редови, подружниците - познати како домови меѓу припадниците на „Odd fellows“ и како судови на членовите на „Forester“ имале надлежност во донесувањето одлуки, иако завршната власт била доделувана на годишните и двегодишните собири.

Најважниот службеник бил *главниот секретар*, во некои случаи познат и како секретар за дописи, траен секретар или секретар на високиот суд. Здруженијата се гордееле што секој припадник можел да напредува до високите позиции:

„...правата на секој член совесно се почитуваат и чуваат; секој поединец има еднакви права и привилегии; самата заслуга беше средство со која се

доделуваат почесни позиции и не е дозволено ниту една вештачка пречка да го спречи личниот развој и потенцијал на членовите”⁶⁸.

Дури подоцна, во 19-от век се вовело средно ниво на организација, со цел поврзување меѓу локалните подружници и оние на национално ниво. На тој начин се постигнало многу конструктивно ширење на одговорностите за надоместок во случај на смрт, отколку кога би се случило во помалите единици, односно меѓу членовите на подружниците. Малите системи набрзо по неколку смртни случаи би можеле во целост да го исцрпат фондот. Многу здруженија развиле структура на округ за да го распоредат ризикот. За секој округ, надлежноста му припаѓала на *средишното тело*, но власта имала одбор кој се состоел од претставници на одредени подружници. Покрај контролата на средствата за погреб, окрузите служеле и како непосредни судови за жалба, следење на сметките и интервенции, кога било потребно. Домовите биле должни да ги следат годишните биланси и извештаи на окрузите, како и на централното тело⁶⁹. Сепак, постоеле подружници на кои не им се допаднала дополнителната контрола која ја наметнал системот на округот и одбиле да се придружат.

До средината на 19-от век, процесот на еволуција напредувал од локален клуб со *партиципативна демократија*, сè до трослојни структури како собрание и главен извршен директор. Но оригиналната идеја за чиста демократија сè уште била значајно присутна и често мерило според кое се предложувале и проценувале промените во системот за донесување одлуки. Во врвот на развојот на локалниот автономен клуб, се сметало дека сите се подеднакво способни за управување, верување кое често постоело меѓу другите работнички организации, особено кај новосоздадените организации. На пример, во статијата која ја објавил Кларион, набргу по основањето на *Независната работничка партија (Independent Labour Party)* во 1893, уредникот (според мислењето на највлијателниот член на партијата Сидни Веб) изјавил:

„Сигурно е прифатливо, што се однесува на редовните должности на службениците и делегатите, односно членовите на комитетот или парламентот, дека просечниот граѓанин ќе биде доволно паметен да направи сè што се бара од него... По една година служба, сите личности на должност остваруваат право да се пензионираат и да отстапат место за новоизбраните”⁷⁰.

Здруженијата за заемна помош го задржале таквиот дух, во текот на годината развиле структури и воспоставиле рамнотежа меѓу *професионалното исполнување на обврските и желбите за максимално учество на членовите*.

Здруженија и партиципативна демократија

Здруженијата за заемна помош се особено интересни, зашто комбинирале контрола од страна на членовите, со ефикасна администрација. Државата на благосостојба најчесто е критикувана поради централизацијата, но тоа не било проблем со кој се соочувала само владата. Откако здруженијата престанале да бидат само локални клубови, рамнотежата на моќ меѓу центарот и подружниците станала предмет на загриженост.

Спојувањето на здруженијата произвело низа единствени решенија за тој стар проблем, решенија кои ги минимизирале трошоците и ја зголемувале ефикасноста создадена со високиот степен на учество. Пристапот на *Форестерс* бил таков што секој законски авторитет потекнувал *со и од членовите*. Моќта на членовите, стои во првото предавање на Форестерс, е како „сончева светлина - природна, оригинална, својствена и неограничена од ништо човечко. Моќта на службениците е само позајмена, делегирана и ограничена од барањата на членовите кон кои службениците се одговорни“. Во подружницата сите Форестери се усогласиле:

„Во судот, пред очите на законот, никој нема поголема вредност од другиот. Таму сите се собираат во целосна еднаквост. Нема канцеларија која е недостижна за најсиромашните, не постои должност која е прескромна за најбогатите. За извршување на должноста во канцеларијата, пожелни се особините како снаодливост, способност за управување со одредена понизност, но и со одговорна одлучност и почит; наведеното може да го постигне секој член“⁷¹.

Раните клубови назначувале претседател на подружниците кој имал моќ да наметне казна за недолично однесување и придружните редови го следеле нивниот пример. Судот *Форестер Олд Аби* („Foresters Old Abbey“), со седиште во Guisborough, го овластил главниот чувар да воспостави *систем на казни*, 3 пени за прекинување на другиот член и 6 пени за непримерно однесување (пцуење или навредување)⁷².

Во исто време, федерациите, како и раните клубови биле свесни за потребата да се спречи злоупотреба на моќта на претседавачките службеници. На церемонијата за поставување на новоизбран претседател, повеќето здруженија ги изјавувале своите очекувања. Главниот чувар во Форестер ја положувал следнава заклетва при пристапување на должност:

„Јас, (име) кој сум избран за главен чувар, свечено се колнам и изјавувам пред вас, моите браќа, дека ќе направам сè што е во моја моќ да ги промовирам благосостојбата, мирот и хармонијата на Судот и ќе се трудам

да дејствувам непристрасно во однос на сите прашања врзани за позицијата на која сум назначен”⁷³.

Здруженијата во целост не се потпирале врз морални поставки. Правилата пропишувале што може и што не може да прави претседателот. Општите закони на *Форестерс*, на пример, пропишувале дека ако претседавачот го напушти своето место „без дозвола од собраните браќа или без поставување овластена личност како замена“, или ако одбие да стави на гласање предлози кои биле усвоени, требало дополнително, да плати парична казна од 5 шилинзи за првиот, 10 шилинзи за вториот и до 25 шилинзи за дополнителните прекршоци⁷⁴.

Во голем број здруженија, целта на церемонијата за отворање на домот била спречување назначените да добијат преголема моќ. Во „Манчестер јунити“, на почетокот на секој состанок, носителот на позиција морал свечено да ги изјави своите обврски и одговорности кон членовите на домот. Секретарот за финансии, на пример, требало да каже: „Чесно и непристрасно ќе ги водам финансиите меѓу секој член и домот; ќе објаснувам и балансирам кога е потребно за Вас или за поголемиот дел од домот и колку што е во моја моќ, ќе ги држам финансиите јасни и разбирливи“⁷⁵.

Во раните клубови, ротацијата на должноста била воведена со цел да се обезбедат распределувањата на обврските, но постапно истата им отстапила место на редовните избори. Во *Манчестер јунити*, на пример, со исклучок на секретарот за финансии кој бил на чело, вообичаено било водечките сектори од управата да менуваат задолженија на 6 месеци или на годишните избори.

Основна подготовка за демократија

Секое здружение за заемна помош имало свои особености. Но здружените редови споделувале традиција и најчесто можат да се споредуваат. Во *Манчестер јунити*, новиот член имал право на секоја позиција во помошните сектори: вратар, стражар, раководител и помошник-секретар. Задачата на стражарот била да го чува влезот и да обезбеди кажување на лозинка. Раководителот им помагал на новите членови да се приспособат и да ја поминат првичната церемонија. Вратарот ги испрашувал сите присутни за да го утврди правото да бидат присутни и имал старателство над симболите на домот. Секој дом имал 2 секретари, изборен секретар и секретар за финансии. Основната задача на изборниот секретар била да води записник за состанокот. Секоја од наведените позиции, освен секретарот за финансии, се менувала на секои избори.

Освен двете позиции за секретари, секој дом, исто така, имал 3 главни канцеларии: главен магистер или претседател, „The vice grand“ или заменик-претседател и „Immediate past noble grand“. Тие позиции се менувале редовно. Од сите членови на домот се очекувало да ги заземат позициите - или како што се велело, „да поминат низ столовите“ - да ги докажат своите способности за водење на мали оддели. Преземањето на оддел претставувало тежок и сложен процес, но со себе носел и многу можности - поединецот би можел да ги развие своите способности и да научи нови вештини.

Исто така, секој дом давал различни можности на физичките работници преку програми за усовршување. Но, политиката за менување на претседателот на 6 месеци, со себе носело ризик дека новоизбраниот претседател можеби е некомпетентен. За да се надмине таа опасност, на новоизбраниот претседател му биле доделувани двајца советници. Тие седеле до него за време на состаноците и му шепотеле совети. Традиционално на десната страна бил поставен искусниот советник со постоечките процедури и правила. На левата страна бил поставен пријателот чија задача била да дава постојана морална поддршка. Вака, споделувањето на позицијата било споено со ефективна изведба. Кај физичките работници, овој вид на организација овозможил усовршување и личен развој. Можеби имале здодевна работа, но можеле да ги развиваат своите таленти и го делеле задоволството знаејќи дека ја исполнуваат својата улога во одржувањето на здружението.

Членот кој бил на позиција во одделите на домот можел да се кандидира и за повисоко место. Поединецот кој работел на пониска позиција како „Vice grand“, „Noble grand“ и „Immediate past noble grand“, бил квалификуван со „Past grand degree“ или „Purple degree“. Доколку бил успешен, станувал член на домот „Past grand“ и станувал соодветен за позиција во округот или заедницата. Службеници на округот биле секретарот, главниот магистер, заменик на главниот магистер и посреден-главен окружен магистер.

Хиерархиски над наведените службеници во округот биле следниве позиции: главен магистер, заменик-главен магистер и посреден главен магистер. Тие позиции биле предмет на годишни избори. Управниот одбор се состоел од тие 3 службеници и 9 други поединци кои се избирале на годишната седница. Секоја година избраните заминувале во пензија, но за да се квалификуваат за повторен избор, требало да имаат виолетов степен. Главниот секретар бил службеник со полно работно време, избран на почетокот на годишната седница со голем степен на слобода во спроведувањето на својата должност.

Почитување на правилата и меѓусебна почит

Водечките здруженија своето дејствување го засновале на разработениот правилник кој станувал еден вид ориентација за сите работници по зачленувањето. Пред да се воспостави правилникот постоела еднаквост на членовите. Покрај тоа, правилата не биле наметнати, туку во текот на годините биле обликувани од страна на самите членови; како што се менувале околностите, тие правила биле усвојувани, приспособувани, укинувани и често ревидирани. Секое ограничување било усвоено и слободно прифатено од членовите. Членовите биле горди на својот систем со правила, или начелата по кои се воделе. Правилата опфаќале што треба да придонесе секој член и кои се неговите права, а биле забележани и задолженијата на носителите на функции. Со тие прописи во здружението се ограничувала власта на носителите и била обезбедена рамноправна распределба на забава и должности. Исто така, се одржувала автономијата на подружницата во округот и единството во секоја федерација. Во здруженијата, законите владееле во вистинска смисла, а не луѓето, што придонело за создавање плодно тло за развој на демократијата на народот.

Здруженијата за заемна помош на преминот на векот

За време на втората половина на 19-от век, нови видови здруженија почнале да се појавуваат, како што се менувале условите. При класификацијата на здруженијата, вообичаена била разликата меѓу оние кои давале болнички надоместок (општите здруженија) и здруженијата кои не го правеле тоа (специјализираните здруженија). За поголемиот дел, единствена задача била плаќањето надоместок за болест. Во 1910 година, пред да биде усвоен и спроведен Законот за осигурување во 1911, биле забележани 26.877 здруженија од сите видови со регистрирани 6.623.000 членови⁷⁶.

Општите здруженија биле поделени на следниов начин:

Табела: Членството во општите здруженија за заемна помош во 1910 година

	Број на подружници/ здруженија	Членови
Редови и подружници	20 580	2 782 953
Заеднички резерви	3 117	1 277 185
Разделни здруженија	1 335	292 909
Полог и Холовеј	81	381 491
Вкупно	25 113	473 4538

Извор: Beveridge, Voluntary Action

Вкупниот број членови во специјализираните здруженија за заемна помош во 1910 бил 1.888.178, од кои 855.962 припаѓале на здружението за смртни случаи и погребни; 403.190 во здруженијата за осигурување од бродоломи и разни загуби; и 329.450 во здружението за давање медицинска помош⁷⁷.

Заклучок

Здруженијата за заемна помош биле во различни облици и големина. Нивната флексибилност била важен дел за нивната привлечност. Како што тврдел Бевериџ во *Извештајот за волонтеризам*, всушност, неверојатно е колку големи институции најпрво настанале со собирање луѓе во вечерните часови по работа, најчесто во помошната просторија во јавната куќа. Некои опстоиле, а некои не успеале. На тој начин, тврдел Бевериџ, го промениле светот:

„Во тоталитарна држава или во подрачје на државен монопол, незадоволните од институциите можат да бараат лек само ако бараат промена на владата. Во слободно здружение и на слободен терен постојат различни лекови; незадоволни поединци со нови идеи можат да основаат институција која ќе се приспособи на нивната визија и ќе ги задоволи нивните потреби. Теренот е отворен за истражување, за успех или неуспех; сукцесијата е мајка на иновативноста“.

ЗАЕМНА ПОМОШ ЗА ОПШТЕСТВЕНА БЛАГОСОСТОЈБА: АМЕРИКАНСКИТЕ БРАТСКИ ОРГАНИЗАЦИИ

Дејвид Беито

Историчарот Дејвид Беито опишува како Американците ја користеле својата слобода на здружување при создавањето голема мрежа на организации за заемна помош. Со исклучок на црквите, братските организации биле водечки обезбедувачи на социјална помош во САД пред Големата депресија. Се проценува дека нивното членство достигнало 30 проценти од возрасната машка популација и било особено силно кај имигрантите и Афроамериканците. За разлика од ривалските односи со државните социјални програми и приватните добротворни осигурителни организации, социјалната благосостојба на братствата се потпираше на реципроцитет меѓу давателот и примателот. До дваесеттите години од минатиот век, братствата и другите организации за заемна помош влегле во период на опаѓање од кој никогаш не закрепнале. Многу од причините можат да се најдат во порастот на социјалната држава, рестриктивните прописи за државно осигурување и конкуренцијата од приватни осигурувачи. Дејвид Беито е професор по историја на Универзитетот во Алабама во Тоскалоса и автор на книгите: *Од заемна помош до социјална држава: братски општества и социјални услуги, 1890-1967 (From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890–1967)*; *Бунт на даночниот обврзник: Отпорност на оданочување за време на големата депресија (Taxpayers in Revolt: Tax Resistance during the Great Depression)* и со Линда Ројстер Беито, *Црн одметник: Т.Р.М. Борбата на Хауард за граѓански права и економска моќ (Black Maverick: T.R.M. Howard's Fight for Civil Rights and Economic Power)*. Подолгата верзија на овој есеј оригинално се наоѓа во *Critical Review*, Vol. 4, No. 4 (1990), стр. 709-736.

Од сите примери што можеме да ги наведеме, вклучувајќи ја црквата, роднините и локалната поддршка, братството се издвојува како најинтересна, но најзапоставена форма на социјална помош од историчарите. Пред доаѓањето на државата на благосостојба, само црквите биле ривал на братствата како институционални даватели на социјална помош. Во 1920 година, на пример, околу осумнаесет милиони Американци

биле членови на братства, што сочинувало скоро 30 проценти од возрасните над дваесет години⁷⁸.

Братствата биле под надзор на нивните членови, организирани околу децентрализиран систем со ложи на локално ниво. Тие често имале тајни ритуали кои биле збир на изрази, церемонии и други практики. Повеќето членови не верувале во „магичните“ својства на овие ритуали.

Нивната главна функција била да се забавуваат и да ја тестираат солидарноста меѓу членовите. Ложата (со лотарии, продажба на производи направени дома, забави и излети) била, исто така, центар на животот на заедницата во многу урбани населби и помали градови. Подеднакво важни, заради општествена благосостојба, тие им обезбедувале на членовите и на нивните семејства широк систем на заемна помош⁷⁹.

Иако е тешко да се направи разлика, братствата се поделени во две категории: *тајни организации* и *братски организации за осигурување*. Главната разлика е во значењето, а не во видот. Тајните организации биле специјализирани за социјални и неформални елементи на заемна помош. Меѓу најголемите организации се *Масони*, *Лосови* и *Од Фелоус* („Odd Fellows“). Само масонското членство, во 1930 година сочинувало 12% од сите возрасни мажи од бела раса. Наспроти тоа, синдикатите ретко имале повеќе од 10% работници во своите редови пред 1930-тите. Како и повеќето тајни друштва, масоните избегнувале пишани договори или регулирани гаранции за осигурување на нивните членови. „Како по правило“, пишува Лин Думенил, „масонските претставници се плашеа од можноста луѓето да се приклучат од себични причини и повеќепати посочуваа дека една од масонските заклетви вклучува завет дека новиот член не е под влијание на желбата за лична корист“⁸⁰.

И покрај ваквите официјални ограничувања, тајните друштва служеле како главен канал на меѓусебна помош низ американската историја. Масон кој бил почитуван во неговата локална заедница можел да биде сигурен дека во случај на смрт, братството не само што ќе ја испочитува неговата желба да биде платен погребот, туку и ќе ја организира свечената церемонија. Ако бил болен и му требало помош, обично можел да смета на браќата од неговата ложа при подготвувањето акција за собирање помош. Членството во масоните овозможувало вработување и унапредување на бизнисот. Долгогодишниот масон Самуел Гомперс, попознат како претседател на *Американската федерација на трудот*, има наведено исклучително илустративен случај. Во 1897 година, Гомперс, одејќи по улица, наишол на странец кој бил брат во ложата. Откако двајцата размениле масонски знаци, странецот признал дека е платен од рударската

компанија за да го прислушува. Потоа му предал слики од насликаниот Гомперс. Гомперс се присетува дека „со ваквите постапки честопати си го потврдував мислењето дека моето членство во масонскиот ред е заштита за себе“⁸¹.

Исто така, имало повидлива страна на програмата за заемна помош на тајните друштва. Кон крајот на 19-от и почетокот на 20-от век, многу поголеми братски редови започнале програми за изградба на сиропиталишта и домови за стари лица за постарите членови и нивните сопруги. 39 масонски јурисдикции и 47 јурисдикции на *Од Фелоус* изградиле домови за своите постари членови до 1929 година. Во 1914 година, просечната сума на масонските куќи за грижа за секој жител била повеќе од 1800 американски долари. Иако тоа било ера во која немало социјално осигурување, само во неколку куќи бил исполнет капацитетот⁸².

Генерално, братските осигурителни организации имале поголемо влијание врз социјалната помош отколку тајните организации. И двата типа споделуваат сличности во организацискиот систем на ложи, ритуали и спроведувањето на неформална меѓусебна помош. Главната разлика е во тоа што братските осигурителни организации им нуделе на своите членови формални можности за осигурување, додека тајните организации не. Основата на братската осигурителна организација е осигурување во случај на смрт (всушност еден вид животна осигурување) исплатено на роднините на починатите членови. Тоа било особено популарно кај оние што примале плата. „Богатите се осигуруваат преку големи компании за да создадат добра“ - пишува во написот од 1990 година во *Магазин на сите* - „сиромашните се осигуруваат во братските редови да имаат леб и месо. Тоа е осигурување од недостиг, сиропиталиште, милостина и деградација“⁸³.

Голем дел од заемната помош на братските осигурителни организации, исто како и оние на тајните организации, не биле евидентирани. Практично, сите такви организации, без оглед на класниот или етничкиот состав, повеќепати ја потенцирале одговорноста на одделните членови за давање помош на „браќата и сестрите“ на кои тоа им е потребно. По овој пример, портпарол на *Модерните дрвари на Америка* („Modern Woodmen of America“), (чии членови меѓусебно се нарекувале *соседи*, а своите ложи *кампови*) во 1934 година напишал: „Неколку долари тука, мала сума - таму, се даваат за да му се помогне на несреќниот член да застане на нозе или да се заштити за време на неговата лична финансиска криза: да се собере жетвата на болниот сосед, житото да се однесе на пазар, да се дополни скратеното зимско гориво или да се помогне во изградба на дом што ќе го замени уништениот во ноќниот пожар - така братството работеше со околу еден милион членови во 14 илјади логори“. Социологот Питер Робертс опиша како братствата меѓу

рударите за јаглен во Пенсилванија кон крајот на минатиот век, редовно финансирале лотарии за да им се помогне на членовите кои го надминале рокот за боледување⁸⁴.

Најдостапниот водич за историски информации (барем за поголемите компании) е *Националниот братски конгрес – НБК* („National Fraternal Congress – NFC”), тоа е главниот центар за братските осигурителни организации. Организациите поврзани со овој конгрес броеле над 9 милиони членови и 120 илјади ложи во 1919 година. Плаќале просечно по 1.100 американски долари надомест за смрт (околу 91 долар месечно), приближно еднакво на тогашната просечна годишна плата на американски работник⁸⁵.

Помалите организации (многу од нив со локален опсег, не биле членови на НБК) плаќале пониски суми за надомест за смрт. За да се добие подобра слика за просечната големина на полисите од овој вид на надомест, треба да се разгледаат неколку локални истражувања спроведени во тоа време. Едно од подеталните истражувања за сопственоста на животното осигурување било спроведено на работничките семејства во Чикаго во 1919 година од страна на Државната комисија за здравствено осигурување во Илиноис. Комисијата утврдила дека 74,8% од мажите, 58,8% од жените и 48,8% од децата под 14 години имаат животно осигурување. Повеќе од половина од полисите биле во сопственост на мажи кои биле во братства. Ваквите полиси во просек биле 768 долари, што се претвора во просек повеќе од 64 долари месечно. Оваа бројка не вклучува многу поединци кои имале повеќе полиси за животно осигурување и во приватни компании за осигурување и во братства⁸⁶.

Заедничка карактеристика на организациите било исплаќањето пари од осигурувањето, или целосно или на рати, на постарите членови. Честопати членовите ги користеле тие пари за да започнат бизнис. Како и да е, би било погрешно братскиот надомест за смрт да се споредува со пензија во однос на редовната пензија. Според истражувањето од 1930 на *Њујоршката комисија за старечко осигурување* („New York Commission on Old-Age Security”), надоместокот за смрт обично ги надополнувал другите форми на поддршка. Комисијата проценила дека 43% од постарите луѓе во државата се финансиски самовработени преку профитабилно вработување, пензии, заштеди или други форми на приход, додека семејството и пријателите ги поддржуваат останатите 50% (вклучително и домаќинките). Помалку од 4% од постарите лица во Њујорк зависеле од јавни или приватни добротворни организации⁸⁷.

Каква споредба можеме да направиме помеѓу братскиот надомест за смрт и државната помош за сиромашните? Веројатно најблискиот даночно финансиран пример на надомест за смрт, биле пензиските шеми за мајките во различни држави. Иако

првенствено ограничени само на вдовици, ваквите програми биле претходник на подоцнежната федерална помош за семејства со несамостојни деца („Aid to Families with Dependent Children - AFDC”). Бројот на корисници (како и големината на поддршката) биле далеку помали од оние во братствата. Во 1931 година, 93.620 семејства (пораст од 45.825 во однос на 1921 година) добиле помош од програмата за мајчинска пензија, при што секое семејство добило околу 22 долари месечно. Од друга страна, таа година најмалку 9 милиони луѓе (најголем дел работници) биле осигурани преку братствата. Затоа е сомнително тврдењето на Мајкл Б. Кац дека „јавните фондови помогнале на повеќе луѓе отколку приватните фондови“⁸⁸.

Братско здравствено осигурување и осигурување од несреќа

За време на 19-от век, братското осигурување било концентрирано на надомест за смрт. Така останало и понатаму, но во раните 1900-ти, многу братства започнале да формираат официјално здравствено осигурување и осигурување од несреќи. Во 1917 година, се проценува дека во Калифорнија, 45 од 59 братства нуделе надомест за несреќа или здравствено осигурување, додека во државата Илиноис истото го нуделе 140 од 159 братства. Сепак, овие бројки не се толку импресивни колку што првично изгледаат. Како пример, спроведувањето на здравственото осигурување било оставено на дискрецијата на локалните ложи. Подеднакво важно, дури и кога постоел фонд за боледувања, честопати дел од членовите не сакале да се пријават. Ако ги земеме предвид локалните и државните истражувања, веројатно повеќе од 40% од членовите на братството не се претплатиле на официјалниот фонд за здравствена заштита до 1920 година. Како и да е, процентот на луѓе опфатени со осигурување рапидно се зголемил во последните две децении⁸⁹.

Во зависност од редот и ложата, големината, квалитетот и понудата, братските здравствени придобивки варираше. Типичната медицинска поддршка се состоела од неделни готовински плаќања. Во 1917 година, членовите на братствата во Калифорнија имале право на здравствена заштита во износ од 7 до 10 долари неделно, додека квалификацискиот период траел најмногу 13 недели. Бидејќи просечното боледување на работниците (со оглед на изгубените работни денови) било помалку од 2 недели, само мала група корисници имале поддршка во текот на целиот потребен период. Покрај тоа, за оние чии бенефиции истекле (само 10% од регистрираните за братско здравствено осигурување се пријавувале годишно), во многу братства било вообичаено да се продолжи квалификацискиот период или да се зголеми собирањето на средства⁹⁰.

Пред *Големата депресија*, братствата целосно доминирале на пазарот на здравственото осигурување (барем кај работниците), додека нивните конкуренти на пазарот заостанувале. Во голема мера, тајната на успехот на братствата се крие во единствената конкурентска сила на структурата на самото братство. За разлика од приватните компании, братствата можеле да ги видат опасностите од измама, што од друга страна било голема слабост на осигурителната индустрија. За здравственото осигурување е важен *моралниот ризик*, кога поединците го искористуваат својот осигурен статус и го преоптоваруваат системот со лажни побарувања. Поради субјективноста, многу е тешко да се утврди исправноста на побарувањата за здравствено осигурување. Животното осигурување има намалена можност за измами затоа што корисниците можат да имаат корист само со покажување официјална потврда за смрт на лицето. Ова делумно објаснува зошто братствата продолжиле да доминираат на пазарот на здравствено осигурување откако ја изгубиле конкурентноста на пазарот за животното осигурување⁹¹.

Братствата имале неколку механизми за заштита од *морален ризик* во однос на побарувањата при здравствено осигурување. Прво, секој нов барател требало да достави здравствено уверение добиено од лекар. Второ, и уште поважно, братствата, за разлика од приватните компании, биле во можност да повлечат средства од големите резерви во солидарниот фонд. Како што истакна *Калифорниската комисија за социјално осигурување*, природата на „заемните придобивки од братствата несомнено претендира да ги неутрализира лажните злонамерни тенденции. Луѓето кои можеби би биле бескрупулозни во однос на другите компании, во овој случај се многу повнимателни со организацијата чија финансиска состојба е непосредно поврзана со нив“. Историјата на здравствено осигурување во братствата го потврдува предвидувањето на економистката Џенифер Робак дека „моралниот ризик е полесно да се забележи во групата отколку надвор од неа ... накратко, измамата е полесно да се забележи кај луѓето кои споделуваат заеднички вредности и начини на работа. Братствата имаат еден вид заеднички општествен договор“⁹².

До втората декада на 20-от век, братските здравствени надоместоци сè повеќе вклучувале медицински прегледи. Да наведат два примери: *Шумарите на Ридинг*, братство од Пенсилванија, обезбедувале медицински преглед (вклучително и домашна посета) за 1 долар годишно, а за 2 долари *Братскиот поредок на орлите* опфаќал сè освен акушерство и сексуално преносливи болести. Таквата *ложа-пракса* имала голем

замав во поголемите урбани области. На долната источна страна од градот Њујорк, 500 лекари имале договори со еврејските ложи⁹³.

Омилен метод на братствата и индивидуалните ложи било преговарањето со лекарите за лекување на членовите на ложите и нивните семејства за секој човек поединечно. Овој метод има доста сличности со современата организација за одржување на здравјето. Особено привлечно за помладите лекари кои биле дополнително мотивирани да создадат клиентела, но и за постарите лекари кои барале работа со скратено работно време. Во подоцнежните години, докторот на ложата Самуел Силверберг се присетува: „Братската организација ќе ми платеше одредена сума за да покрие одреден број пациенти - 50 центи за секој член на секои 3 месеци, 75 центи или 1 долар за семејство. Секој член имаше право да дојде во мојата ординација или да ме викне во домашна посета... Еден член на братството ќе ме препорачаше кај своите пријатели и на таков начин ја усовршував лекарската практика. Но, беше тешко поради трчањето од зграда до зграда“⁹⁴.

Како што се ширела практиката на ложата, се создало противење од водечките лекари кои стравувале дека ќе ја намалат важноста на нивните платени услуги. Еден од водечките лекари Х.Т. Партри, кој исто како и Силверберг работел за ложата во неговата рана кариера, ја осудил таквата договорна практика како *недостойна конкуренција*. Тој горко ќе се присети на тоа:

„На членовите (на братствата) им беше понудена медицинска услуга по цена од еден долар годишно по лице. Набрзо сфатив дека бројот и разновидноста на болести на кои треба да се посвети внимание се неверојатни. Работата беше крајно непријатна, а јас станував сè повеќе бесен кога ќе помислев дека која било лежа има можност да доминира во медицинската служба со такви понижувачки услови“.

Медицинската асоцијација во округот Шаста во Калифорнија (*The Shasta County Medical Society of California*) стравувала за конкурентноста на професијата кога предупредила дека понатамошното неограничено работење на ложите „ја става вредноста на нашите услуги на ниво на средства за чистење чевли и продавачи на кикиритки“⁹⁵.

До 1910-тите, медицинските асоцијации и државните комисии низ целата земја започнале офанзива насочена кон уништување на „злобната практика на ложите“ или барем слабеење на нивното влијание. Домот на делегатите на *Државната медицинска асоцијација во Калифорнија* го сторил својот дел со закана дека ќе го истера секој доктор кој склучил договор со братство, доколку обезбеди услуги на семејства со месечен приход

над 75 долари. *Комитетот за договорна работа од округот Ири, Њујорк* („The Committee on Contract Work of the Erie County, New York”) предложил „антагонистички мерки“ против таквите изведувачи „доколку тие самите не го сфатат своето лошо дело“⁹⁶.

Заемна помош на имигранти, Афроамериканци и жени

Импресивниот, но во голема мера непознат историски успех на братствата и другите организации за заемна помош лежи во нивната улога во населувањето на голем број имигранти во 19-от и почетокот на 20-от век. Населението во 12-те најголеми градови на САД во 1900 година го сочинувале 40% од граѓаните родени во странство; и дополнителни 20% биле деца на имигранти. Секоја група имигранти можела да се обрати барем до една, а често пати и повеќе од една добротворна организација, за проблеми со домувањето, часови по англиски јазик или информации за вработување⁹⁷.

Имигрантското братство, сродна организација на имигрантската хуманитарна организација, значително придонело за високото ниво на осигурување кај имигрантите, вклучително и оние од сиромашните делови на Источна и Јужна Европа. До 1918 година, членството во најголемата чешка организација броело над 150 илјади членови. Во извештајот од 1914 година на *Комисијата за имиграција во Масачусетс* се идентификувани 2 или повеќе грчки организации во секој град што има грчки квартал. *Спрингфилд* во Илиноис, со италијанско население помалку од 3 илјади во 1910 година, можело да има и повеќе од 10 италијански организации. И покрај таквиот брз раст, имигрантските братски организации имале свои противници. Особено се истакнале прогресивните реформатори од почетокот на дваесеттиот век. Во тој однос, Теодор Рузвелт ќе изјави:

„Американскиот народ треба да им помогне на имигрантите. Ако грижата за имигрантите ја оставиме на претставници на странски земји, странски организации, преку весници и институции со странски јазици, во интерес на странските држави и ако им дозволиме на имигрантите да живеат како странски групи, секоја група ќе биде одделена од остатокот на државата и самите ќе си создадеме големи проблеми во иднина“⁹⁸.

Популарноста на братските организации меѓу Афроамериканците честопати ја надминувала популарноста во однос на другите имигранти. Со исклучок на водечките бели редови, Афроамериканците основале свои паралелни организации. Во 1910 година, социологот Хауард В. Одум проценил дека на Југ „вкупното членство на црнечките организации, со или без задолжително плаќање, е скоро еднакво на вкупниот број на оние што одат во црква. Град со повеќе од 500 афроамерикански жители често знае да има од

15 до 20 ложи како подружници и секоја претставува различен ред“. Одум ги сметал братствата како „суштински дел“ на афроамериканскиот „социјален живот, честопати и како главен центар“⁹⁹.

Најстаро и најпознато било *Афроамериканското друштво на масонскиот ред на принцот Хол*. Вилијам Мураскин проценил дека во текот на дваесеттите и триесеттите години од минатиот век, над 30% од возрасните афроамерикански мажи во помалите градови низ целиот Југ биле пријавени во тој масонски ред. Локалните и државните ложи обезбедиле широк спектар на услуги за заемна помош, вклучувајќи здравствено осигурување, сиропиталишта, услуги за вработување и домови за стари лица. Според *Масонскиот ред на принцот Хол* се гледа „кој е кој“ во историјата на Афроамериканците: Адам Клејтон Пауел Џуниор, Оскар де Прист, Тургуд Маршал, Карл Стоукс, Букер Т. Вашингтон и В.Е.Б. Ду Боис¹⁰⁰.

Масоните го претставувале само врвот на различните афроамерикански братства. Афроамериканците формирале паралелни организации на *Од Фелоус*, *Лосови* и *Витезите од Питуја*. Многу други организации, како што се *Вистинскиот реформатор*, *Витезот* и *ќерките на Табор* и *Големите обединети ред на галилејските рибари*, немале „бели“ имењаци. Во 1904 година, афроамериканските верзии на *Масоните на принцот Хол*, *Витезите од Питуја* и *Од Фелоус* имале над 400 илјади членови и се рашириле во 8 илјади ложи низ САД. Пет години порано, В.Е.Б. Ду Боис проценил дека најмалку 70% од возрасните Афроамериканци во седмиот округ Филадельфија припаѓаат на братства или на друга помала добротворна осигурителна организација¹⁰¹.

Братствата и други добротворни организации им овозможиле на Афроамериканците од сите класи пристап до осигурување. За разлика од нивните бели колеги, афроамериканските тајни друштва почесто нуделе формално животно и здравствено осигурување, како и неформална помош. Во 1919 година, *Комисијата за здравствено осигурување во Илиноис* проценила дека 93,5 проценти од афроамериканските семејства во градот Чикаго имале најмалку еден член со животно осигурување. Афроамериканците биле најосигурана етничка група во градот, после нив следувале Чесите (80,9%), Полјаците (88,4%), Ирците (88,5%) и домородните белци (85,2%). Фактот дека Афроамериканците претежно работеле на тешки и ниско платени работни места, како што се домашни работи и физичка работа, дополнително го зголемувало процентот. Тие, исто така, даледадоа одличен пример за издржливост на афроамериканските семејства во ерата на сегрегација и економска маргиналност на Џим Кроу¹⁰².

Високото ниво на осигурено афроамериканско население не било исклучително само во Чикаго. Истражувањето спроведено во 1919 година врз афроамериканските мигранти во Филадельфија покажало дека 98% од семејствата (без оглед на приходот) имаат еден или повеќе осигуреници, додека повеќе од 40% од нив биле во братства. Во рударскиот град Хомстед, Пенсилванија, во 1910 година, 91,3% од Афроамериканците имале животно осигурување, кои биле веднаш зад Словените со нешто помалку од 92%, но биле пред староседелците меѓу кои имало 80% осигурани. Ваквите статистики толку го импресионирале Исак Рубинов, водечки заговорник на државното осигурување за стари лица, кој во 1913 година ги издвоил Афроамериканците и имигрантите како групи „каде навиката за заедничко осигурување преку доброволно здружување се развила на највисоко ниво во САД“.

Ложата во рамките на братството (и покрај специфичните родови конотации) не била ексклузивна само за мажите. Историчарите им немаат оддадено почит и на големиот број жени кои учествувале во братствата. Многу братства имале женски помошни крила, како што се *Источната ѕвезда* кај масоните и *Ребека* кај Оџ Фелоус. Дамите на *Макабејците* било едно од најголемите братства водени и финансирани од жени. Ложите се нарекувале „коприва“ и им нуделе на своите членови услуги кои вклучувале мајчинско осигурување. Братствата имале влијание врз животот на жените и на други начини. Повеќето братски домови за стари лица, покрај мажите добиле и женски членови. Иако нема национална статистика, *Државната комисија за старосни пензии на Пенсилванија* утврдила дека жените сочинуваат 76% од корисниците на братски и добротворни домови за стари лица во државата. Покрај тоа, жените биле главните корисници на животно осигурување¹⁰⁴.

Корисноста на заемната помош

Колку била корисна добротворната заштита што ја нуделе братствата? Ова прашање бара одговори на повеќе нивоа. Прво, може да се праша: Корисно за што? Братствата обезбедувале услуги во име на човечките потреби: етнички врски, забава, развој на претприемништвото, врски, како и осигурување и социјална заштита. Не е ни чудно што сите братства се разликувале во наведените цели. Ако некој историчар го бара „најдобриот начин“, би бил разочаран од проучувањето на братствата. *Масоните* и *Оџ Фелоус* ја потенцирале тајноста и церемонијалните ритуали, додека *Витезите од Макаби* и *Античкиот поредок на обединетите работници* се концентрирале на осигурувањето. Во исто време, други, како што се *Античкиот поредок на*

Хибернијанците и Полскиот национален сојуз, ја ставиле етничката солидарност како клучна вредност.

Како даватели на социјална помош, братските осигурителни организации не понудиле решение за сите проблеми, но сепак создале кредибилна активност за задоволување на потребите на членовите и нивните семејства. Како што можеше да се види во повеќето образложени случаи, боледувањето било покриено во текот на времетраењето на болеста. Истото може да се каже и за корисноста на надоместокот за смрт. Надоместокот бил доволен за да го помогне семејството при губење на членот, кој често бил оној со најголема заработувачка.

За Американците во 90-тите, *корисноста* на социјалното осигурување доби сувопарно значење. Прашањето за корисноста се сведе на прашањето за износот на распределената потрошувачка. Распространетото значење на корисноста пред *Големата депресија*, не само меѓу братствата, туку и меѓу Американците воопшто, имало конотации кои не биле поврзани само со парите. Тоа било тесно поврзано со прашањето за карактерот, самодовербата и независноста. Како што рече *Братскиот монитор*, главниот глас на братското движење, „братството е нужно насочено кон работи поврзани со самопомош, индивидуални слободи и одржување на личните права во име на луѓето како целина, сè додека тие права не се мешаат со правата на другите“. Во повеќе наврати, тие предвидоа дека проширувањето на улогата на државата во социјалното осигурување ја намалува добротворната помош и чувството за заедница. „Проблемот со државните пензии“, обвинија тие, „удира по основата на националниот живот и карактер. Тоа ја уништува идејата за лична одговорност“.

Ако мериме со помалку квантифицирани стандарди за корисноста, братствата им обезбедиле на нивните членови придобивки што очајно недостасуваат во владините програми. Во својата студија за социјалниот живот во имигрантските заедници на рудари на јаглен во 1904 година, Питер Робертс ги идентификувал „независноста, автономијата и предвидливоста“ како охрабрувачки квалитети на братствата што ги проучувал. Тој уште и додава:

„Работниците наоѓаат среќа во своите ложи затоа што сами управуваат со случувањата... Резултатите добиени од управувањето со тие случувања можеби не се највисоки, но работниците на тој начин градат искуство и учат деловни тактики, а со тоа добиваат увид во природата на економскиот свет кој има поголема социјална отколку финансиска вредност“¹⁰⁷.

Сиромашни кои заслужуваат и кои не заслужуваат

Вообичаена практика на историчарите на државата на благосостојба беше да се омаловажува легитимноста на грижата за одговорноста, карактерот и иницијативите во обезбедувањето општествена благосостојба пред *Големата депресија*. Таквите идеи, без исклучок, беа отфрлени како примери на застарениот викторијански морал на средната класа или уште полошо, како дел од елитната кампања за контрола врз сиромашните. Од истата причина, историчарите ја игнорирале старата разлика помеѓу *заслужената* и *незаслужената* сиромаштија, а ги пофалиле напорите за претворање на државната помош во основно човеково право. Според Кац, „разликата помеѓу *заслужената* и *незаслужената* сиромаштија отсекогаш била соодветна, но исто така и деструктивна фикција“ и успеа да го сврти вниманието од поважните причини за сиромаштијата. Под влијание на гледиштето на Мајкл Валцер, Кац тврди дека таквата категоризација сурово ги жигосува сиромашните како „објекти за милост“ и ги лишува од нивните права како рамноправни членови на заедницата. Поголемиот дел од критиките биле кон добротворните работници кои во текот на 19-от и 20-от век ја користеле категоризацијата „заслужено / незаслужено“ на сиромашните¹⁰⁸.

Кац и другите историчари на државата на благосостојба пребрзо ги отфрлија причините на кои беше заснована дихотомијата во овие добротворни организации. Но сепак, добротворните организации биле подготвени да се соочат со оваа сложена и длабоко срамна дилема. Поделбата и разликувањето на сиромашните, иако несовршено, лежела во разумната премиса дека сиромаштијата, како и многу други човечки услови, има повеќе причини и решенија. Така, Мери Ричмонд, истакнат водач на добротворни организации, забележала во 1899 година:

„Кога ќе се прашаеме: ‘Кои се сиромашните?’, мора да разбереме дека меѓу нив има различни типови на личности - себични и несебични, искрени и нечесни, вредни и мрзливи - кога одиме меѓу нив, треба да бидеме подготвени да се сретнеме со човечки суштества, кои честопати се различни од нас, тоа може да биде тривијална или надворешна страна, но сепак тие се исти како и ние во сè друго“¹⁰⁹.

Во исто време, конвенционалната дијагноза на сиромаштијата од историчарите на државата на благосостојба се чини несериозна. Ако ја споредиме со јавната политика, теоријата за правото на социјална помош, што тие ја поддржуваат, се претвора во едноставно (и лажно) верување дека нема сиромашни *по заслуга*.

Иако тоа не е нивната намера, крајниот резултат ги обединува сите сиромашни заедно во една *еднолична маса*. Таквото гледиште е далеку понесоодветно за

сиромашните отколку она кое го имаат добротворните организации. Особено е нефер кон оние сиромашни кои работат и имаат право на социјална помош, но одбиваат да аплицираат затоа што се премногу горди и сакаат да останат независни. Според логиката на теоретичарите за социјални права, таквите луѓе се будали затоа што сакаат да се борат за себе.

Кога се наведува сето ова, историчарите на државата на благосостојба се во право. Приватните исто како и државните социјални работници, во текот на крајот на 19-от и почетокот на 20-от век оделе до степен на неприфатливо однесување при проверката дали примателите ја заслужуваат таа помош. Техниките за проверка при таа „пријателска посета“ биле доста вознемирувачки за нив¹¹⁰.

Сепак, ваквата критиката на Кац за „категоризација“ на сиромашните, повеќе соодветствува на добротворните организации и социјалната бирократија, но ја губи својата вредност и значење ако се примени на братските организации. Како прво, дури и оние братства контролирани од најсиромашните и најпотиснатите групи ја ограничиле помошта на „незаслужните“ сиромашни членови. Тешко дека некој ќе најде братство на која било економска класа или етничка група што распределувало помош која е незаслужена. Масонското крило на принцот Хол во државата Џорџија карактеристично во овој контекст, забранувало ложите да „примаат или задржуваат некогаш како член ... било лице општо познато како голем простак, познат блудник, пијаница или обвинет за неморално дело или каква било друга форма“¹¹¹.

Вилијам Мураскин смета дека ваквите ограничувања на братската добротворна помош се обиди на угнетените групи да стекнат почит преку имитирање на хегемонистичкиот викторијански морал на средната класа. Тој аргумент останува неубедлив. На пример, како тогаш ја објаснува популарноста на слични ограничувања на добротворни програми применети на радикалните синдикати? *Социјалистичката и самосвесна работничка федерација на западните рудари* (претходник на „International Workers of the World“) била позната по тоа што ги негирала придобивките на членовите кога „се случило болест или несреќа поради неизмерно, несовесно и неморално однесување“. Историчарите секако можат да тврдат дека работниците ги поддржувале ваквите ограничувања поради „недостиг на совест“ или „мистификација“. Но, тоа зборува само за тоа како историчарите се стремат кон идеален свет во кој секој добива според своите потреби. Таквиот идеал е во контраст со реалниот свет каде што ресурсите се ограничени и однесувањето е често деструктивно¹¹².

Кога се гледа на овој начин, аналогно, целиот потфат помеѓу добротворноста и ограничувачките услови за социјална помош и братствата, станува помалку сомнителен. Предупредувањата на добротворните организации даваат лажна претстава, не толку поради нивниот специфичен интерес, туку затоа што доаѓаат од надворешни лица, од кои повеќето никогаш не биле сиромашни. Исто како и современите бирократи на државата на благосостојба, социјалните работници од почетокот на 20-от век никогаш не можеле целосно да ги разберат условите на сиромашните или целосно да ја стекнат нивната почит. Не е изненадување тоа што сиромашните биле лути и сомничави кон безличниот бирократски систем што им пружал помош¹¹³.

Ограничувањата на добротворните организации и социјалната помош се вртеле околу ривалската врска помеѓу донаторите и примателите, додека братските односи почивале на принципот на реципроцитет. Всушност, спорните односи помеѓу донаторот и примателот изгледаат ендемични во секој објективен систем за помош на сиромашните (јавни или приватни, засновани на права или заслуги), контролиран и финансиран од бирократи и други (вклучително и даночни обврзници). Донаторите и примателите во братствата биле колеги од иста организација. Тие често се дружеле и биле пријатели. Иако процесот на одлучување за условите за помош на братствата доведувал до тензии и поедноставување, ретко имало деградирачки и потценувачки квалитет како кај добротворните организации или социјалната бирократија, бидејќи сиромашните често ги класифицирале условите со цел да обезбедат поголеми погодности за другите сиромашни.

Од оваа братска идеја за реципроцитет природно произлегувале и меѓусебни обврски помеѓу членовите и организацијата на која тие припаѓале. Била сосема спротивна на правилата дека донаторот треба да ги распределува средствата кон примателот како еднострано право. Дополнителна тежина на ова му дава Валтер Басје, уредник на *Братски монитор*, кој изјавил дека „братството, како религија или банка за штедење, им дава најмногу на оние што и придонесуваат најмногу. Најдобар депозит во братската банка беше искрено внимание и поддршка“¹¹⁴.

Иако придобивките од братствата не биле безусловни, тие сепак не може да се класифицираат само како добротворни. Лидерите на братството биле исто толку критични кон патерналистичката добротворна организација, како и современите социјални историчари. Во *Прирачникот на Обоените витези од Патија* пишувало дека „болните меѓу нашите браќа не се оставени во студените раце на јавната милост; беа посетени, а нивните обврски беа извршени од средствата во кои и тие самите придонесуваа и од кои,

во време на потреба, можеа чесно и без понижување да бараат помош од заедницата или од поединци - ваквиот вид на помош е презрен од родените во слобода“. Во 1910 година мексиканско-американскиот братски (*Мутуалиста*) журнал објавил дека „никој нема да види мексикански бездомник затоа што и најсиромашните секогаш работат без оглед на нивната возраст или социјален и образовен статус, за да можат да заработат за леб и за пристојно живеење“¹¹⁵.

Ограничувањата на братската поддршка почивале на етиката на солидарноста. Со ограничување на поддршката само на заслужни членови, тие имале сличности со синдикалното движење. Во синдикатите, членовите кои прекршиле одредени ограничувања (не плаќајќи го својот удел или работејќи за време на штрајк), го губеле правото на бенефициите кои би им следувале. Главната разлика помеѓу синдикатите и братствата била тоа што синдикатите можеле и честопати користеле сила за да ги смират непослушните, додека братствата зависеле целосно од доброволната согласност и моралните санкции.

Заемна помош, некогаш и сега

Богатите историски записи за заемна помош и самопомош многу се разликуваат од сегашниот социјален и економски живот на сиромашните. Кога ќе ги земеме предвид квалитетот на домаќинството, приходот и потрошувачката, населението од почетокот на 19-от век во сиромашен кварт ќе има добра причина да ѝ завидува на сегашната „пониска класа“. Сепак, зависта најверојатно ќе биде од другата страна кога зборуваме за силата на заедницата, независноста, надежта за подобро утре и безбедноста на улиците. Ваквите и слични мерки не можат лесно да се измерат, но се неопходни¹¹⁶.

Поверодостојни описи на овие трансформации се напишани од социологот Вилијам Џулиус Вилсон. Иако Вилсон одбива да се врати во ерата на ограничената владина улога во социјалните проблеми, тој постојано укажува на пад на квалитетот на животот кај оние кои живеат во сиромашните квартави денес. „Црните во Харлем и другите гето населби“, пишува тој, „не се колебаат да спијат по паркови, скали и покриви во топлиите летни ноќи во 40-тите и 50-тите, додека белците често посетуваат кафулиња и клубови во градот. Се разбира, имаше злосторства, но и покрај големата сиромаштија во тие области, луѓето не се плашеа навечер да шетаат по улиците“¹¹⁷.

Џејмс Боркерт, исто така, ја виде разликата помеѓу минатиот и сегашниот внатрешен дел на градот. Во „*Alley Life in Washington*“, тој нашироко го коментира недостатокот на, како што се нарекува, психологија на зависност кај афроамериканските

и белите сиромашни квартави во Вашингтон за време на раниот 20-ти век. Како што вели Боркерт, жителите на овие области „ ... не биле државни штитеници. Наместо да бидат мрзливи како ‘социјални измамници’, тие беа одговорни за сопствените животи, покажувајќи гордост, независност и сила ... Наспроти научните и реформските описи на уништување и патологија“, тие беа „способни да ги зачуваат старите културолошки модели во новата околина, приспособувајќи се онаму каде што е потребно“. Боркерт смета дека таквата ситуација се должи на поширокото семејство, самопомошта и заемната помош на „безбедносната мрежа“ во сиромашните квартави¹¹⁸.

Од заемна помош до држава на благосостојба¹¹⁹

Иако историчарите штотуку започнаа да го бележат (па дури и потврдуваат) падот на заемната помош, една работа е јасна. Братството како клучен фактор во меѓусебната помош претрпело драматични загуби во членството, било тоа да е помеѓу сиромашните или помеѓу средната класа. За братските осигурителни организации на белците, нецелосни, но сепак најприфатливи бројки доаѓаат од *Националниот братски конгрес - НБК*. Во 1906 година бројот на организациите-членки во НБК достигнал 91.434 ложи, а до 1925 година тие го достигнале врвот од 120 илјади ложи. После тоа, бројот на ложи се намалил и паднал. Стапката на опаѓање благо се забрзала за време на Големата депресија, а потоа рапидно се забрзала по Втората светска војна. До 1986 година, останале само 52.655 ложи. Во текот на 1970-тите, НБК изгубил повеќе од 20% од членските ложи. Иако некои ги претрпеле промените подобро од другите, водечките бели организации, вклучувајќи ги *Масоните*, *Од Фелоус* и *Витезите од Патија*, претрпеле сериозен пресврт¹²⁰.

Најтешката работа што треба да се следи на долг рок е судбината на афроамериканските институции за заемна помош. Во споредба со нивните бели колеги, статистиката е навистина оскудна. Ако го измериме мнозинството, по впечаток, вкупното членство го достигнало врвот во текот на 1920-тите и паднало за време на *Големата депресија*. Најпознатиот афроамерикански поредок, Масонскиот ред на принцот Хол закрепнува во 40-тите и 50-тите, за да падне повторно во 60-тите години¹²¹.

Дури и за време и по *Големата депресија*, афроамериканските братства останале силни. Во 1934 година, социологот Гај Џонос забележал дека „ретко која црнечка заедница на Југот не дозволува Црниците да изберат две или повеќе црковни деноминации како и да се приклучат на од 2 до 20 различни братства“. Десет години подоцна, познатата студија на Гунар Мирдал – „*An American Dilemma: The Negro Problem*

and Modern Democracy”, тврди дека кај Афроамериканците од сите класи, во споредба со белците, постои поголема веројатност да се приклучат кон некоја социјална организација, како што се братствата. Тој проценил дека повеќе од 4 илјади здруженија во Чикаго се грижат за потребите на 275 илјади Афроамериканци во градот¹²².

Наместо да го пофали таквото високо ниво на афроамериканска социјална организација, Мирдал гледа на тоа како мана. Тој ги претставил афроамериканските братства како залудна копија на белите тајни организации и одраз на социјалната патологија. Мирдал изјавил: „И покрај фактот дека тие претежно се со понизок социјален статус, Црните повеќе од белците се стремат кон приклучување во ваквите организации и во тој случај, повторно, Црните се поголеми Американци од самите белци”. Според Мирдал, голем дел од афроамериканската социјална организација бил залуден напор. Човек би се запрашал, дали Мирдал би го променил своето мислење ако би можел да го предвиди изолираниот индивидуален опстанок на типичните староседелци во денешните проекти за јавно домување¹²³.

Во моментот, истражувањето не нуди едноставни одговори на важното прашање зошто братствата и другите институции за заемна помош изгубиле толку големо влијание во последната половина од векот. Литературата во најдобар случај беше површна и сугестивна. Најчестите теории за неуспехот на братството ставаат акцент на *актуарските проблеми* кои произлегуваат од погрешни основни проценки за создавањето на повеќето братства помеѓу 1870-тите и 1919-тите. Првично било вообичаено сите членови, без оглед на ризик или возраст, да плаќаат иста премија. Иако овој систем работел добро на почетокот, бил тешко одржлив, бидејќи членството стареело. Како што се зголемувала смртноста, требало да се земат предвид повисоките и честопати незгодни проценки, така што помладите (ниско ризични) членови имале загуба. По 1910-тите, поголемите братства започнале тешка транзиција кон *премиум системот* заснован на ризик. САД донесоа регулативи за забрзување на процесот на приспособување што доведе до опаѓање на многу помали, во повеќето случаи афроамерикански братства (кои сè уште можат успешно да функционираат на ниво на проценка)¹²⁴.

Ричард де Раизмес Кип, Џеј Овен Сталсон и други откриле дека конкурентската забава која доаѓа од радијата, филмовите и телевизијата придонесува за губење на членството во братството. Ова има смисла во однос на судбината на братствата, но не и на братските осигурителни организации. Сепак, пред сè, клучната предност на ваквите организации (барем според промотивниот материјал за нови членови) било

осигурувањето. Покрај тоа, фокусот кон забавата не објаснува зошто толку многу работници пред 1920-тите се приклучиле на братски осигурителни компании, наместо во достапните социјални клубови без осигурување и тајни организации. Ако забавата била главен фактор за привлекување во братствата, тогаш зошто имало толку многу напори за започнување и одржување на често скапите програми за осигурување?¹²⁵

Останатите фактори за опаѓање се однесуваат на законските или присилните ограничувања, што им оневозможиле на братствата успешно да се спротивстават на новата приватна или државна конкуренција. До 1920-тите, здравствените организации зајакнати со ограничувачки дозволи и бариери за лиценцирање, во голема мера победиле (барем привремено) во нивната немилосрдна борба против ложите и другите форми на договорни практики. Исходот не бил само зголемување на цените на здравствените услуги, туку и затворање на можноста за проширување на братствата на пазарот на здравствени услуги, каде имало потенцијал за нивен раст¹²⁶.

Голема промена во однос на перцепцијата на законодавното мешање нудат Роџер Л. Рансом и Ричард Сач. Тие тврдат дека федералните забрани за формите на осигурување, како што е *монтинската полиса* - форма на индивидуално пензиско осигурување - ги охрабруваат корисниците да зависат од работните бенефиции и владините програми како што е социјалното осигурување. Иако ветува, сепак, теоријата на Рансом и Сач треба дополнително да се надополни¹²⁷.

Истото може да се каже и за објаснувањето во однос на воспоставувањето каузална врска помеѓу подемот на државата на благосостојба и падот на заемната помош. Сосема е јасно дека кај белците и Афроамериканците, слабеењето на заемната помош се совпаднало со растот на социјалната улога на државата. Мешањето на државата во социјалната заштита (со исклучок на традиционалните сиропиталишта) претходеше на *Новиот договор* („New Deal“). Повеќето држави на почетокот на *Депресијата* веќе донеле закони за работнички бенефиции и пензии за мајчинство. Во 1913 година, 20 држави имале мајчински надомест; до 1931 година бројот се зголемил на 46. Во 30-тите години на минатиот век донесена е првата значајна федерална интервенција во социјалната заштита, вклучително и социјалното осигурување и *Помошта за несамостојните деца* (*Aid to Dependent Children - ADC*)¹²⁸.

Иако корелацијата помеѓу мешањето на државата и намалувањето на меѓусебната помош е јасна, треба да се докаже причинско-последичната врска. Сепак, ако ништо друго, здравиот разум диктира дополнително проучување на можната поврзаност помеѓу двата тренда. Низ историјата, заемната помош била прашање на потреба. Преземањето

одговорност на државата за социјалната заштита значително ја поткопува таквата потреба што некогаш ја имале доброволните институции. Со оглед на ова, историчарите имаат богатство од вознемирувачки посредни докази со кои треба да се справат. Со создавањето на придобивките за работниците во 1910-тите и 1920-тите, организациите за заемна помош на работното место основани од работници во голема мера престанале да инвестираат во осигурување од несреќи при работа. Покрај тоа, бидејќи средствата за обесштетување на работниците влегле директно во здравствените фондови избрани од работодавачот, ги загрозило конкурентските услуги што ги нуделе братствата¹²⁹.

Иако ја брани државата на благосостојба, парадоксално, Кац претпоставува дека државните програми придонеле за значителен пад на заемната помош меѓу сиромашните. Признава дека пред создавањето на истата, сиромашните се потpirале на „комбинација на комплексни, вкрстено поврзани мрежи“ засновани на „доверливи синџири на реципрочни, спонтани и извонредни практики на дарежливост меѓу сиромашните“ и ги наведува федералните социјални иницијативи како фактори кои „можат да ги ослабнат таквите мрежи на поддршка во постарите делови на градовите, и со тоа да ја зголемат сиромаштијата и бездомништвото“¹³⁰.

Доколку постои некаква врска помеѓу падот на заемната помош и неодамнешната судбина на семејството, уште една централна институција за општествената благосостојба е предмет на понатамошно разгледување. За разлика од недостигот на историски извори за братствата, историјата на афроамериканските семејства е омилена истражувачка тема уште од 60-тите години на минатиот век. Најпозната е неодамнешната студија на Херберт Гутман - *Црното семејство во ропството и слободата 1750-1925* (1976). Гутман ја оспорува студијата од Даниел Патрик Мојнихан од 1965 година (сè уште популарна во некои кругови), во која се зборува дека искуството на афроамериканското ропство го оставило семејството безнадежано неорганизирано и беспомошно да се справи со социјалните промени. Користејќи записи од пописите од различни локални средини, Гутман открива дека барем до 1920-тите, афроамериканските семејства имале исти шанси како белите семејства да бидат водени од двајца родители. Бидејќи афроамериканските семејства имале повеќе вонбрачни деца отколку белците, било прифатено да се вклучат самохраните родители и нивните деца во семејниот систем. За разлика од 1983 година, 41,9% од афроамериканските семејства немале сопруг во семејството. Како што покажува студијата на Гутман, моментално високиот број домаќинства со еден родител меѓу афроамериканските семејства е резултат на 20-от век, а не како наследство на ропството¹³¹.

Иако е важна, сегашната слабост на семејствата со двајца родители меѓу Афроамериканците не е сама по себе јасен показател за распаѓањето на семејството. Неодамнешните проучувачи на афроамериканските семејства со право истакнаа дека во некои историски контексти, самохраното родителство или помалку проширеното семејство функционирале многу добро. Попрецизен показател за „распаѓањето“ за кој нема нормативна конотација би бил степенот до кој семејствата (без оглед на составот) станале зависни од нереципрочните односи и институциите. Се разбира, *Големата депресија* доведе до тој степен на сериозно распаѓање на семејството. Најочигледен пример за зголемена зависност на семејството од надворешните извори (за разлика од институциите за самопомош и заемна помош, како братствата) бил сè повеќе оптоварениот случај на државата на благосостојба. Во 1931 година, 93 илјади семејства добиле породилен надомест (секако под 1% од населението во САД). Паралелно со ова, 3,8 милиони семејства сега добиваат *Помош за семејства со неспособни деца*, вклучително и една петтина од целото афроамериканско население¹³².

*Пренасочувањето од заемна помош и самопомош кон држава на благосостојба е повеќе од обичен сметководствен трансфер на испорака на услуги од еден вид на институција во друг. Како и што стравувале водачите на братствата, многу се изгубило во промената, што ги надминало и монетарните пресметки. Старите меѓусебни и автономни односи, истакнати во братствата, далеку биле заменувани со патерналистички зависни односи. Подемот на државата не бил придружен само со пад на автохтоно контролираните институции за заемна помош, туку заменет со безлична бирократија*¹³³.

Дел 3

ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА И ФИНАНСИСКИТЕ КРИЗИ

ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА КАКО ПИРАМИДАЛНА ШЕМА

Мајкл Танер

„Плаќај како заминуваш“ (Pay-As-You-Go) финансирањето е примамлива опција за политичарите кои знаат дека ќе се пензионираат пред да се сруши системот. Како што системот созрева, доаѓа до момент во кој бројот на корисници расте, а бројот на оние кои го плаќаат системот опаѓа, оставајќи растечка празнина меѓу приходите и расходите. Државните пензиски системи низ целиот свет се наоѓаат пред момент на колапс. Обврските кои доаѓаат се преголем и неодржлив товар за младите луѓе. Мајкл Танер е висок соработник на Като институтот и автор на неколку книги, вклучувајќи ги „Leviathan of the Right: How Big Government Brought Down the Republican Revolution“ и „The Poverty of Welfare: Helping Others in Civil Society“.

Маргарет Тачер се шегуваше со проблемот со кој се соочуваат сите модерни и држави на благосостојба: „Секогаш им фалат од народните пари“. Денес, од држава во држава, оваа пророчка изјава се остварува. Насловите беа исполнети со проблемите на таканаречените „PIGS“ земји (Португалија, Ирска, Италија, Грција и Шпанија) кои се среќаваат со континуирана економска криза. Меѓутоа, дури и земјите со релативно силно развиена економија, како Германија и Франција, се соочуваат со неверојатна висина на долгови. Во 2010 година, Франција имала дефицит од 7,1% од БДП, додека Германија дотигнала до 4,3% од БДП, и покрај тоа што не подлегнале на одредени поттикнувачки мерки, како некои други земји во однос на рецесијата. Дефицитите се додаваат на вкупниот јавен долг кој секоја година треба да се намирува. Долгот на Франција бил 81,7 % од БДП, на Германија изнесувал 83,2%, а британскиот 68% од БДП. Всушност, британскиот долг се зголемува со таква брзина, што само исплаќањето на каматните стапки до 2040 година ќе заземе 27% од националниот БДП.

Појасно прикажано, секоја вработена личност во Германија носи на својот грб долг од 42.000 евра. Британскиот национален долг изнесува неверојатни 90.000 фунти по домаќинство. А, секој маж, жена и дете во Франција има долг од 24.000 евра.

Сите овие мерења, можат значајно да го потценат вистинското ниво на долгот, бидејќи не ги вклучуваат натрупаните долгови од пензиското или социјалното осигурување. Низ ЕУ, таквиот натрупан пензиски долг, во просек изнесува 285% од БДП. Во некои земји, дури и не можеме да си замислиме колкави се идните обврски. На

пример, доколку Грција би ги прикажала во целост своите идни пензиски обврски, нејзиниот јавен долг би преминал 875% од БДП, што е скоро 9 пати повеќе од вредноста на што било произведено во таа земја на годишно ниво. Вкупниот јавен долг на Франција би се зголемил на 549% ако се земат предвид актуелните пензиски обврски. Долгот на Германија би се зголемил дури на 418%, штом би се прикажале натрупаните пензиски обврски. Таквата буџетска нерамнотежа (моменталната вредност на разликата меѓу она што владата планира да го потроши и она што очекува да го намери) ќе доведе до незамисливо покачување на даноците, повреда на обврските или посредно поништување преку бранови на инфлација, додека централните банки создаваат пари со цел да ги покријат дупките, да ја нарушат вредноста на долгот и останатите обврски. (Таквата инфлација, освен создавањето на товар за сиромашните кои најмалку можат да се заштитат од данокот, ќе има и многу други штетни последици.) Ричард Дизни од Универзитетот во Нотингем, проценува дека, доколку моменталните социјални политики останат непроменети, европските држави ќе бидат принудени да го зголемат данокот од 5 до 15% од БДП, само за да избегнат зголемување на долговите. Тоа би значело дека даночната стапка ќе се движи од 45 до 60% од БДП. Така, постоечкиот долг нема да се исплати, само ќе се избегне создавањето на нов.

На кратко, европските држави не би можеле да се извлечат од оваа криза со помош на даноците. Колку и да се застрашувачки наведените бројки, фокусирањето на данокот и долгот е само мешање на симптомите со болест. Како што Милтон Фридман често објаснувал, вистинскиот проблем не е во тоа како да се плати државната потрошувачка - долгот или данокот, проблемот е самата потрошувачка. Денес, просечната европска влада троши нешто повеќе од 52% од државниот БДП. Иако, државната потрошувачка не се изедначува со државата на благосостојба, социјалните програми го сочинуваат растечкиот удел во потрошувачката на повеќето европски влади. Распределбата на доход е највисоката категорија на потрошувачка во поголемиот број држави - членки на ЕУ. Целокупната социјална потрошувачка претставува повеќе од 42% од вкупната потрошувачка на државите - членки на ЕУ. Додека државата на благосостојба е причина, долгот е симптом.

Ниту САД не се во подобра ситуација. Всушност, само две европски земји, Грција и Ирска, имаат поголем буџетски дефицит од САД. Нештата се малку подобри, кога гледаме во националниот долг на САД кој засега преминува 15,3 трилиони долари, т.е. 102% од БДП. Само 4 европски земји имаат поголем национален долг од САД; Грција, Ирска, Португалија и Италија. Ако на службено признатиот јавен долг се додадат и

натрупаните одговорности од социјалното и здравственото осигурување, САД должат 72 трилиони, според проекциите на администрацијата на Обама, а за идни *Медикер* („Medicare“) заштеди под Обамакер, повеќе реалистични проекции предвидуваат 137 трилиони долари. Така што и во најдобар случај, тоа изнесува повеќе од 408% од БДП. По реалистичните проекции, сметковната нерамнотежа во САД може да достигне и до 911% од БДП. Ситуацијата во Грција не е нешто поразлична од таа во САД.

Државата на благосостојба на САД не е толку голема како онаа во Европа, но таа забрзано расте. Моментално, Федералната влада на САД троши повеќе од 24% од БДП. Се предвидува дека тоа ќе порасне до 42% од БДП до 2050 година. Ако тука се додадат и државната и локалната јавна потрошувачка, тоа ќе порасне и до 59% од БДП, што е повеќе од која било земја во Европа. Познатиот економист Херберт Стаин изјави: „Сè што не може вечно да продолжи, во еден момент престанува“. Современата социјална држава, едноставно не може да продолжи со сè поголемата потрошувачка и повисоките даноци. Ниту земјите како Грција, Португалија, Шпанија и Италија, не можат да продолжат да се потпираат на релативно подобрите од нив, Франција и Германија, бидејќи и тие ќе мораат да се соочат со сопствените натрупани долгови и ненамирени обврски. За среќа, постојат алтернативи на овој вид држави. Да ги земеме за пример трите најголеми компоненти на повеќето држави на благосостојба: *пензиското осигурување, здравственото осигурување и социјалната грижа*. Слободниот пазар носи исплатливи и делотворни начини за достигнување на наведените цели.

На пример, државните програми за пензија, кои ги насочуваат парите од работниците кон пензионерите, стануваат сè понеисплатливи. Таквите системи беа политички популарни кога беа воспоставени, бидејќи се финансираат на база *Плаќај како заминуваш* („Pay-As-You-Go“) и имаат иста финансиска структура, како и пирамидалната шема. Како што бројот на пензионерите расте, а бројот на вработените кои ги поддржуваат се намалува, системот се руши. За да се спречи таков пад, владите би требало да се пренасочат од „PayAs-You-Go“ (PAYGO) програмите, а да се насочат кон системи во кои поединците би ја штеделе својата пензија преку приватни инвестиции.

На Американците им е речено, дека нивните оданочени делови од платата се инвестирани во позајмени фондови на доверба, но тоа не е ништо повеќе, туку долгот „IOU“ („I owe you“) на Федералната влада, за да се платат идните обврски од идните даноци. Инвестирање воопшто и нема, кога системот е во суфицит, приходите се позајмени, за да се платат моменталните државни трошоци - поставен е и долгот „IOU“ за оданочување на идните работници. За само неколку години ќе дојде ден на пресметка и

расходите ќе ги преминат приходите. Сè повеќе и повеќе држави согледуваат дека пензиските планови се нестабилни, неправедни и неодржливи. Денес, повеќе од 30 држави започнуваат реформи во своите пензиски програми, овозможувајќи им на работниците да штедат и да инвестираат барем дел од она што претходно го плаќале со оданочувањето на платата.

Широкиот и растечки тренд во земјите со здравствено осигурување е оддалечувањето од централната државна контрола, која преминува долги чекања, високи цени, ограничена достапност, преку воведување пазарно ориентирани фактори кои вклучуваат повисока конкурентност, можност за избор и финансирање без данок. Земјите како Швајцарија, и во помала мера Холандија и Франција, ја намалуваат државната контрола и воспоставуваат пазарни механизми, кои вклучуваат споделување на трошоците на пациентите, пазарно одредување на цената на производите и услугите, и зголемување на конкуренцијата помеѓу осигурителните компании и давачите на услуги.

Социјалните програми остануваат сектор, каде што повеќето држави сè уште не започнале со реформи. Некои држави се принудени да ја намалат висината на дадената помош, додека некои ветуваат одредена помош, обврзувајќи ги социјалните случаи да работат или да бараат вработување. Меѓутоа, малку од нив, сериозно ја преиспитуваат идејата за примарност на владата во овој сектор.

Сепак, потребна е сериозна реформа. Не е во прашање само финансирањето на наведените програми, во време кога владите едноставно немаат пари. Надвор од финансиските трошоци, овие програми штетат на општествените структури кои се потребни за обединето и кохезивно општество. Наместо намалување на сиромаштијата; распределбата на доход, државните станбени програми и другите истражни програми ја култивираат и овековечуваат класата на луѓе кои не можат да се грижат сами за себе. Таквата класа не може да придонесе со потребен број средства, со кои ќе се финансираат програмите на кои се потпираат.

Постепено, социјалната одговорност би требало да се преместува од државата на граѓанското општество; првенствено на хуманитарните организации и добротворните установи за најзагрозените. Хуманитарните организации и добротворните установи извршуваат далеку подобра работа помагајќи им на луѓето да ја совладаат несреќата и да излезат од сиромаштијата. Една од трагедиите на современата држава на благосостојба е фактот дека таквите организации се истиснати и заменети со државата. Може да се расправа за успехот или неуспехот на социјалната држава во

задоволувањето на потребите на граѓаните. Неоспорно е дека истата повеќе не е исплатлива.

Време е да се пронајдат алтернативи, кои нема да ги банкротираат идните генерации. За среќа, постојат доброволни алтернативи, кои носат подобри резултати во заштитата на сензитивните делови на општеството. Насекаде, граѓаните и владите, би требало да започнат да се оддалечуваат од принудните, манипулативните и неодржливите социјални држави кон доброволни и пазарни можности кои се делотворни, фер, успешни и одржливи.

КАКО ПРАВОТО НА ДОМ ЈА ПОТКОПА ГЛОБАЛНАТА ЕКОНОМИЈА

Јохан Норберг

Шведскиот економист и историчар Јохан Норберг покажува како владините политики за овозможување поволни недвижности создаваат голем меур на пазарот на недвижности, и резултираат со пад на глобалниот финансиски систем. Норберг е постар соработник на Като институтот и автор на многу книги, вклучувајќи ги и „När människan skapade världen” („When Mankind Created the World” - „Кога човештвото го создаде светот”) и „Во одбрана на глобалниот капитализам” („In Defense of Global Capitalism”), воедно е и продуцент на неколку документарци, вклучувајќи ги „Глобализацијата е добра работа” за UK canal 4 и „Предозирање: Идната финансиска криза”. Овој есеј е изваден од второто поглавје на неговата книга „Финансиско фијаско: Како американската лудост за лесни пари и поседување недвижности создаде економска криза”, која детално ја прикажува историјата како каскада на манипулативен државен интервенционизам на пазарот - вклучувајќи ги и лесните пари од Федералните резерви, државното спонзорирано креативно финансирање на станбени кредити, хипотекарното обезбедување на државно спонзорираните фирми и банкарските регулации, кои овозможија аквизиција на ризични вредности - а резултираа со глобален финансиски колапс.

„Дојди да видиш победа

Во земја наречена фантазија.”

- Од песната „Earth, Wind, and Fire”, која се изведе на големата божиќна забава на Федералната хипотекарна асоцијација „Federal National Mortgage Association (Fannie Mae)” во 2006 година.

Кога Федералната хипотекарна асоцијација „Federal National Mortgage Association (Fannie Mae)” или **Фени Мае** и Федералната корпорација за хипотекарен заем за домување „Federal Home Loan Mortgage Corporation (Freddie Mac)” или **Фреди Мек**, се срушија во 2008 година, администрацијата на Буш брзо ја преврте приказната за тоа како

тие ги согледале проблемите кои доаѓале со години и пробале да преземат контрола над ситуацијата, но демократите од Конгресот го блокираа нивниот обид. Службениците од *Белата кука* дури и напишале допис наречен „GSEs – We Told You So“ (*Ви рековме*). Во 2003 година, напишан е извештај од Арманда Фалкон - Помладиот, во *Уредот за федерален надзор*, кој се занимава со недвижности и чија работа е надгледување на претпријатијата *Фени Мае* и *Фреди Мек*. Тој предупредил дека две државни фирми имаат потенцијал да станат несолвентни, бидејќи извршуваат многу неодговорно и ризично позајмување. Според Фалкон, би можело да дојде до domino ефект, кој би предизвикал недостиг на ликвидност на пазарот.

Останал само уште еден мал детаљ, кој помошниците на Буш не го ставиле во својот допис. Истиот ден кога Фалкон го објавил својот извештај, добил повик од *Одделот за човечки ресурси на Белата кука*, кој го известил дека е отпуштен од работа¹³⁴.

Целта на претседателот Буш била создавање на „општество на сопственост“ во кое граѓаните ќе имаат контрола над своите животи и богатство, општество кое би промовирало независност и одговорност. Но, тоа не значело само слободен пазар создаден преку правото на приватна сопственост - тоа би било израз на подготвеност за искористување на власта за да се третира сопственоста како побитна, отколку другите договорни врски на пазарот. Една од главните цели на Буш била зголемување на сопственоста на недвижности, а двајцата негови најдобри пријатели во тоа настојување се викале *Фени* и *Фреди*.

Еден сончев ден во 2002 година, претседателот Буш го посетил домот на полицаецот Барин Вест во *Парк Плејс Саут*, сиромашен кварт во Атланта, Џорџија. Полицаецот Вест само што успеал да купи кука благодарение на државниот кредит. Претседателот започнал да го објасува проблемот со Афроамериканците и Латиноамериканците, кои во помала мера поседуваат сопствени домови, за разлика од белците, и изнел предлог кој би требало да го реши тој проблем. Бројот на членови на различните малцинства кои би поседувале свои домови би изнесувал повеќе од 5.5 милиони до 2010 година, а тоа би било остварливо преку средствата од *Фени*, *Фреди*, федералните кредити и државните субвенции. Според зборовите на Буш:

„Тоа значи дека ние ја користиме големата сила на Федералната влада во комбинација со федералните држави и локалните власти, за да ве охрабриме да поседувате сопствен дом“¹³⁵.

Републиканците ги поддржале сите предлози на демократските бирократи Хенри Циснерос и Ендрју Куом, то ест, го зголемиле влогот. Буш создал нови федерални субвенции за купувачите кои прв пат купуваат и се залагал да бидат осигурани со

федерално осигурување, и покрај тоа што не ставаат ниту цент како залог. Во 2004 година е време на поставување нови цели за државно финансираните влогови. Циснерос барал 42% од хипотекарните кредити на *Фени* и *Фреди* да се дадат на ниско платените работници, а Куомо тоа го зголемил на 50%. Администрацијата на Буш го зголемила уште еднаш на 58% во 2008 година. Уште поневеројатна била промената од 20% на 28% во размерот на кредити за граѓани со многу низок доход.

„Никој не сакаше да го запре тој меур“, изјавил Лоренс Линдзи, високиот советник за економија на Буш. „Би било спротивно на самата политика на Претседателот“¹³⁶. До одредена мера, станбената политика доби свој моментум. Многу повеќе граѓани доаѓаа до хипотекарен кредит многу едноставно, голем дел од нив влегуваа на пазарот на недвижности и така цените пораснаа. Тоа, пак, го отежнаше купувањето на куќи, за оние кои сè уште не беа на пазарот, а тоа значеше дека е потребна нова политичка интервенција, како дополнително би се олеснило добивањето на хипотекарен кредит, што пак дополнително ги крена цените. Големите хипотекарни кредити изгледаа безопасно, токму поради тоа што цените продолжија да растат, па беше едноставно да се земе нов заем на веќе набавените недвижности.

Ставот на администрацијата кон *Фени* и *Фреди* започна да се менува дури после потресниот скандал. Во јуни 2003 година, само неколку месеци откако регулаторите ги прогласиле извештаите на *Фреди Мек* за точни, откриено е дека претпријатието прикрило долг од 6.9 милијарди долари, во последните три години. Прегледот на сметките на државното претпријатије покажал дека *Фени Мек* лажирал добивка во работните книги, со цел директорите да остварат бонуси. Забележани се и низа други неправилности, па високите директори добиле отказ.

Испаднало шокантно како владино спонзорираните претпријатија - перципирани како вид на добротворни установи, претседателот Буш изјавил како здушно ја работеле својата работа - ја научиле својата сметководствена работа од *Енрон*, енергетската компанија која се распаднала во 2001 година. Само неколку дена пред скандалот во *Фреди Мек*, нивниот надзорник го навел следното во извештајот за Конгресот:

„Програмите за управување со ризик на *Фреди Мек* се ефективни. Менаџментот делотворно пренесува соодветна порака за интегритетот и етичките вредности. Управувачката философија и оперативниот стил имаат сеопфатно влијание над претпријатието. Организационската структура и распределбата на задачи овозможува одговорност и контрола“¹³⁷.

Наместо наведеното, морал да зборува за големата измама во државното претпријатие казнето за повеќе од половина милијарда долари. Сметководствените

скандали ги засилиле позициите на скептиците во администрацијата на Буш. Алан Џинспан, строго ги критикувал поради изложувањето на економијата на ризик, додека претседателот Буш повторно го постави Арманд Фалкон - Помладиот на позицијата на надгледувач. Администрацијата одлучи да го засили надзорот над двете претпријатија, то ест, сакала да постави банкарски ликвидациски процес, во случај на криза; кој би овозможил Федералната власт да не одговара за сите нивни обврски. Тоа било тежок удар врз работниот модел на двете претпријатија, кој се базирал искучително на *големата и дебела дупка*¹³⁸ меѓу евтините каматни стапки, по кои можело да се позајмува благодарение на федералната гаранција, и заработката со позајмување преку трговските стапки.

Но, администрацијата нема да го има последниот збор. На состанокот на инвеститори во 1999 година, Франклин Рејнс, директор на *Фени* изјавил: „Управуваме со политички ризик и раководиме со нашиот кредитен и каматен ризик со ист интензитет“¹³⁹. Ако ништо друго, тоа било потценување. Како што *Фени* постепено губел контрола над преземените хипотекарни кредити, се посветувало повеќе внимание и пари за надгледување на сите политички закани над нивната финансиска позиција. Во текот на годините, го искористил својот профит за создавање лобистичка организација со локални уреди и политичка мрежа, која тешко дека друга институција би можела да ја надмине. Во последната деценија, *Фени* потрошил 170 милиони долари за лобирање и донации на политички кандидати¹⁴⁰. Често *Фени* и *Фреди* вработувале роднини на политичарите во своите локални канцеларии, а и самите наклонети политичари можеле лично да најдат добро платена работа во државните претпријатија, доколку не биле избрани на позиција. *Фени* и *Фреди* правеле сè, во замена за политичка потпора; често ги пуштале членовите на Конгресот да ги извршуваат големите станбени проекти со слабо платени работници, одлуки кои никогаш не требало да поминат низ процес на политичко одлучување. Спротивно на тоа, членовите на Конгресот кои сакале да ги намалат привилегиите на *Фени* и *Фреди* биле замолчувани со манипулативни повици и писма, а гласачите добивале автоматски говорни пораки: „Вашиот конгресмен се обидува да ги поскапи хипотекарните кредити. Прашајте го зошто се противи на американскиот сон за сопствен дом“¹⁴¹.

Стратегијата била многу успешна, а критичарите надгласани повеќе пати. Во 1999 година, секретарот за финансии Клинтон Лоренс Самрс бил загрижен за *Фени* и *Фреди*, но неговиот предлог за реформи, срушен. Тие дури можеле да ги игнорираат и правилата на Берзата во Њујорк, според кои компанија која не објавува годишен извештај мора да

биде отстранета од Берзата. Кога *Фени* тоа не го сторил, Њујоршката берза направила исклучок. *Комисијата за сигурност и размена* („Securities and Exchange Commision“) го одобрила исклучокот и *Фени* останал на Берзата¹⁴².

Еден од оние кои го осетиле бесот на *Фени* и *Фреди* бил претставникот Ричард Бејкер, републиканец од Луизијана, кој во 2003 година добил информации од неговите надзорници, за тоа колку им било платено на високо рангираните директори. *Фени* и *Фреди* се заканиле со тужба доколку информацијата излезе во јавност, што го принудило Ричард на молк во рок од една година. Бејкер, кој го напуштил Конгресот, изјавил за *Вашингтон пост*, дека никогаш не искусил нешто слично на тоа: „Политичката ароганција која ја покажуваа додека беа на врвот на моќта, не беше видена никогаш претходно, ниту после тоа, од личност со толкава политичка моќ“¹⁴³.

Кога администрацијата на Буш им го сврти грбот, *Фени* и *Фреди* покренале цела своја лобистичка струја, со цел жесток напад врз предлогот за реформи. Го мобилизирале станбениот и финансискиот сектор за недвижности, или активистите на кои им донирале пари. Покренале голема пропагандна кампања и на телевизија и на радио: „Но тоа би значело дека не можеме да си дозволиме нов дом“, изјави една потиштена жена на телевизија. *Фени* и *Фреди* победија. Демократите давале силен отпор, успеале да ги тргнат ликвидациските мерки од предлог-законот упатен до Застапувачкиот дом, овозможувајќи предлогот на закони да биде толку слаб што администрацијата повеќе не сакала да го поддржи. Во Сенатот, Роберт Бенет успеал да ги ослаби мерките, во поглед на осигурувањето и капитализираноста.

Вториот наголем донатор на сенаторот Бенет бил *Фени*. Неговиот син работел за *Фени* во сојузната држава Јута.

Секој можеше да види што доаѓа

За *Фени* и *Фреди* победата над администрацијата на Буш била скапа и оригинална победа исто како и победата на грчкиот крал Пир кај *Аскула*. Претходно, уживаа голема потпора од двете политички партии, но кога администрацијата стана против нив, мораа сè повеќе да се потпираат на демократите во Конгресот кои сакаа побрза експанзија на најпопуларните активности на претпријатијата; кредитите за работниците со пониски примања и малцинствата. Единствената шанса за преживување на *Фени* и *Фреди* беше да ја негуваат поткрепата на демократите, преку укинување на сите ограничувања во давањето кредити. Исто така, изгубија на време и поради сметководствените скандали кои им овозможија на другите кредитодавачи да го земат нивниот пазарен дел. Во тој

момент, повеќето нискобуџетни работници кои можеа да побараат хипотекарен кредит по нормални трговски услови, веќе одамна имаа кредит. Државно спонзорираните претпријатија мораа да влезат во поголем ризик, со обид за добивање на изгубеното.

Даниел Мад, директор на *Фени*, јасно ја прикажал идната стратегија. Им рекол на сите свои вработени да бидат агресивни при преземањето ризик или да ја напуштат компанијата. Поранешен вработен објаснил за Њујорк тајмс, оти сите знаеле дека преземаат хипотекарни кредити на неодржлив начин, но нивното овластување било да останат релевантни и да им служат на нискобуџетните купувачи¹⁴⁴. Тоа го правеле во средината на 2004 година. Главниот управник за ризик во *Фреди*, Дејвид Андруконис, му рекол на директорот Ричард Сјурион дека кредитните проверки станале сè послаби и го изложиле претпријатието и државата на поголем финансиски ризик. Но, Сјурион не сакал да ги чуе предупредувањата, потиштено објаснувајќи му на Андруконис дека *Фреди* повеќе не може никого да одбива¹⁴⁵.

Иако администрацијата на Буш ги критицирала *Фени* и *Фреди* поради нивното преземање ризик, тоа необјасниво им помогнало, во 2004 година, кога на врвот на позајмувачкото лудило, драстично ги зголемиле своите цени во позајмувањето хипотекарни кредити на нискобуџетни работници. Како што и претходно се споменало, уделот на таките кредити се зголемил од 50% во 2000 година, на 56% во 2008 година. Уделот на кредити за граѓани со многу ниски приходи, пораснал од 20 на 28%.

Во тој момент, во *Фени* и *Фреди* владеела губитничка атмосфера. Високите директори прекинале да им служат на своите претпоставени. Побарувачката за долготрајна профитабилност не можела да се усогласи со политичките директиви. Еден вработен опишал како расправиите биле сè почести, колку време ќе помине пред да ги откријат:

„Не требаше многу софистицираност, за да се забележи што се случува со квалитетот на кредитите. Секој можеше да види, но никој од надвор не испитуваше за тоа“¹⁴⁶.

Постоеја политички причини поради кои не се откривало она што се случува. Намерите биле добри, а целите без критика. Дури подоцна, во јули 2008 година, Пол Кругман, левичарски економист кој ќе добие и Нобелова награда, ги нападна критичарите на *Фени* и *Фреди*, истакнувајќи дека не направиле ниту еден второстепен заем¹⁴⁷. Кругман ги измеша работите, вистина е дека *Фени* и *Фреди* не позајмувале на второстепени позајмувачи, затоа што воопшто и не позајмувале. Но купувале, односно преземале заеми и голем број од тие кредити биле второстепени. *Фени* и *Фреди* пробаа да го прикријат своето ризично позајмување, користејќи ја подолго дефиницијата

„второстепени кредити”, од останатите играчи на пазарот. Во јули 2007, главниот управник со ризиците од „Countrywide”, гордо изјавил, како неговата институција продава хипотекарни кредити на *Фени*, кои биле далеку под најдарежливите хипотекарни кредитни лимити, но *Фени* сепак ги сметал за првостепени¹⁴⁸.

Пораката пратена од *Фени* и *Фреди* во 2004 гласела дека ќе купат сè што се движи. Тоа е големата причина, поради која банките и другите институции започнале да издаваат нови второстепени хипотекарни кредити и *Алт-а* кредити. „Пазарот знаеше дека ни се потребни тие кредити”, објасни гласноговорникот од *Фреди*¹⁴⁹. *Алт-а* е вид на заем, кој се сметаше за поризичен од првостепениот, помалку од второстепениот. Со оглед на тоа што на кредитите често им се даваат такви имиња, бидејќи нема документација за приходите на должникот, нивното второ име е *лажливи кредити*. Во практиката се покажале еднакво ризични како и второстепените кредити, а било предложено второстепените и *Алт-а* кредитите да се спојат во помалку неразбирлив поим, *џанк кредити*. Во 2003 година, *џанк кредитите* изнесувале само 8% од сите американски хипотекарни кредити, но во 2004 година се зголемиле на 18%, а потоа и на 22%. Околу 40% од хипотекарните кредити кои *Фени* и *Фреди* ги купиле во периодот од 2005 до 2007 биле второстепени или *Алт-а* кредити¹⁵⁰.

Амбициозните цели ги натераа *Фени* и *Фреди* на промени во стратегијата. Наместо самото купување на хипотекарни кредити и препакување на истите во хартии од вредност, тие купувале сè повеќе и повеќе заеми од други. Во скоро време, *Фени* и *Фреди* станале специфична група со највисок кредитен рејтинг. Многу експерти сметаат дека тоа било пресудно за неконтролираното ширење на хипотекарни заеми по светот. Причината е таа што придонесот за најсигурната трансакција бил малку повисок од банкарските камати на депозитите, што значело дека инвеститорите не биле претерано заинтересирани. Од друга страна, за *Фени* и *Фреди* кои можеле да позајмуваат евтино, поради државната поткрепа, тоа било сè уште атрактивно. Кога еднаш ќе го испорачале капиталот за трансакција, било лесно да пронајдат други инвеститори, желни за ризично купување, а носеле далеку поголем финансиски поврат, понекогаш до 20% и повеќе. Тоа ги поттикнало компаниите како „New Century” и „Ameriquest” да направат влогови исклучително за *Фени* и *Фреди* и не било случајност што количината на хипотеки на кои се базирале тие влогови била под 417 илјади долари, што било ограничување за кредитите кои можеле да бидат дел од *Фени* и *Фреди*¹⁵¹.

Нивното заедничко изложување на пазарот на недвижности било огромно. Кон крајот на 2007 година, вкупниот износ на обврски и хипотекарни обезбедувања бил

изедначен со американскиот јавен долг. За секои 100 долари, тие имале само 1.20 долари капитал во пасива на сопствен капитал¹⁵². Во август 2008 година, *Фени* и *Фреди* поседувале *џанк кредити* во износ од трилион долари - повеќе од една петтина од целокупното нивно хипотекарно портфолио¹⁵³. Според зборовите на Насим Николас Талеба, автор на книгата *Црниот лебед*, луѓето ги потцениле ризиците на ниска вредност, то ест, „седеле на буриња барут“. Нивната армија на аналитичари, сепак, тврдела дека ризиците се мали. Имале софистицирани модели за управување со ризици. Односно, со сите ризици, освен еден, падот на цената на недвижнините¹⁵⁴.

Кога поранешниот претседател на управата на *Фреди*, Ричард Сајрон, се осврнал на причината за лошиот правец на нештата, вината за лошите хипотекарни кредити ја префрлил на политичарите кои биле против ширењето на сопственост над недвижнини и домаќинства кои не можат да си дозволат сопствен дом. Тоа била цената која државните претпријатија морале да ја платат за своите привилегии. Но, 15 години порано во времето на управата на Сајрон, Бостон Фед започнал со систематски напори за олабавување на барањата за кредитна способност, а во *Фреди* водел голема експанзија на пазарот на второстепени кредити. Кога од Њујорк тајмс го прашале, дали има нешто што би направил поинаку, одговорил: „Да имав подобра можност за предвидување, можеби би можел малку да ги подобрам нештата, но искрено, и да имав совршена моќ за предвидување никогаш не би го презел тој чекор“¹⁵⁵.

Дел 4

СИРОМАШТИЈАТА И ДРЖАВАТА НА БЛАГОСОСТОЈБА

СИРОМАШТИЈА, МОРАЛ И СЛОБОДА

Том Г. Палмер

Разбирањето на сиромаштијата и адекватните решенија за истата, еволуираат низ времето. Овој есеј се темели на философијата на моралот, економијата, историјата и останати дисциплини, сè со цел да понуди приказ на природата и изворот на сиромаштија и богатство. Да прикаже, како на тоа гледаат класичните либерали и нивното гледиште за вистинската улога на самопомошта, заемната помош, милосрдие и државната принуда за ублажување на сиромаштијата. Подолгата верзија на овој есеј е прв пат издадена во книгата Сиромаштија и морал: религиски и секуларни перспективи („Poverty and Morality: Religious and Secular Perspectives; Cambridge: Cambridge university press, 2010”), која е уредена од Пумер Хофенбах и Вилијам А. Галстон.

За класичен либерализам и либертаријанизам се сметаат оние етички, политички, правни и економски школи, кои ја ставаат личната слобода во центарот на политичкиот интерес и кои ја гледаат таа слобода, со речникот на Џон Лок, како уживање на секој човек во: „Слободата да располага и постапува како што сака, со неговата личност, сопственост, работа, имот и самопоседување, во рамки на допуштањето на законот под кој се наоѓа; и да не биде предмет на арбитрарната волја на некој друг, туку слободно да ја следи својата волја.”¹⁵⁶.

Класичните либерали, и покрај силното меѓусебно несогласување за темелите на слободата и вистинските граници на државната власт, се согласуваат за тезата за *пресумпција на слободата*, која подразбира дека мешањето во слободата на другите мора да има оправдување, а не само слободна волја. Употребата на моќ бара оправдување, додека употребата на слобода тоа не го бара¹⁵⁷.

Трите главни и општоприфатени елементи на класично либералната мисла се:

1. Уверувањето дека поединците имаат *права* и дека постојат нешта, кои ни еден поединец или општество, не смее да им ги направи.
2. Почитувањето на можноста за спонтано настанување на *општествен поредок* и *хармонија*, без нечие свесно управување и наметнување на каков било план, туку како последица на слободните односи меѓу луѓето, што се темели на јасно дефинирани, одбранети и структурирани со правни

прописи, *права на сопственост*, кои го олеснуваат исполнувањето на договорите.

3. Инсистирање на *уставна ограничена власт*, изречно ограничена во своите овластувања да спроведува правила.

Вака, традиционалното класично либерално размислување, примарно се темели на 3 дисциплини - *моралната философија, општествените науки, политичките (или правни) науки*, кои се надополнети од помошните научни дисциплини: *психологија, историја и социологија*. Секој од овие 3 елементи ги поттикнува останатите, создавајќи кохерентна теорија за односот помеѓу слободата, правата, власта и поредокот. Адам Смит, доајенот на класичната либерална традиција е тој кој сите наведени примарни дисциплини - философијата на моралот („Теорија на моралните чувства”), општествените науки („Богатството на народите) и политичките и правни науки (Лекции од јуриспруденција) - ги поврзува во познатата изјава:

„Нема други основи преку кои би се довела државата до највисокиот степен на благосостојба, од најниската точка на варварство; освен мир, едноставни даноци и прифатлива примена на правдата. Сè останато, доаѓа од природниот тек на нештата. Сите власти кои го отфрлаат овој природен тек и ги присилуваат нештата кон друг тек, или кои настојуваат да го заокчат развојот на општеството во одредена точка, се неприродни и за да се одржуваат, мораат да бидат опресивни и тирански”¹⁵⁹.

Дефиниции

Класичниот либерализам бележи долга историја кога е во прашање сиромаштијата, дел поради својата блиска поврзаност со економските науки и проучувањето на спонтаните облици на општествениот ред и напредок. Класичните либерали инсистирале дека прашањето за „богатството на народот”, логично, доаѓа пред прашањето за „сиромаштијата на народот”. Сиромаштијата има смисла само кога ја споредуваме со богатството, а богатството мора да биде стекнато (создадено). Сиромаштијата е природната база, според која се мери богатството. Доколку не се создава богатство, тогаш добиваме сиромаштија. Класично либералниот економист Питер Бауер, од *Лондонската школа за економија*, славно му возвраќа на Џон Кенет Галбраит, во дискусијата за „причините за сиромаштија”: „Сиромаштијата нема причини. Богатството има причини.” Како што историчарите Натан Росенберг и Л.Е. Бирдзел Јуниор изложија: „Ако гледаме наназад во човечката историја и ги процениме економските животи на нашите предци по модерни стандарди, тогаш целата приказна е составена од константна сиромаштија”¹⁶⁰. Распространетата сиромаштија е историски

стандард: експлозијата на богатството во последните 2 века, е отстапка која бара објаснување.

Просперитетот, како што е сфатен денес, е релативно современ феномен. Искуството на поголемиот дел на човековата раса, во текот на голем дел од нејзиното постоење, е *рана смрт, болест, незнаење и скоро постојан физички напор и несигурен пристап кон доволна количина храна за одржување во живот*. Сликата која многу интелектуалци често ја пренесуваат е длабоко погрешна, бидејќи во целост е преземена од пишаниот збор на некои други интелектуалци, односно она ситно малцинство, кое било доволно среќно, па можело да го ужива благодатот на пишување за своите животи. Таквите записи тешко дека ја претставуваат целата човечка раса. Значајна е разликата меѓу материјалните животни состојби кои ја карактеризираат човечката историја и материјалните животни состојби денес. Според зборовите на либералниот историчар на економија, Дирдри Меклоски:

„Во срцевината на нештата е бројот 12. 12 е факторот со кој приходот по глава на жител денес, го надминува оној од 1780 година, во Британија и во другите држави кои го искусиле современиот економски раст. Најстрого пресметано, просечниот човек има околу 12 пати повеќе леб, книги, превоз и невина забава од просечниот човек од пред 2 века. Не постои ни приближно претходна епизода како модерната, ни Кина, ниту Египет во своите зенити, ниту славата на Грција или грандиозноста на Рим”¹⁶¹.

Табела 1: Ниво на БДП по глава на жител кај европските колонијални сили и бившите колонии, 1500-1998, во долари

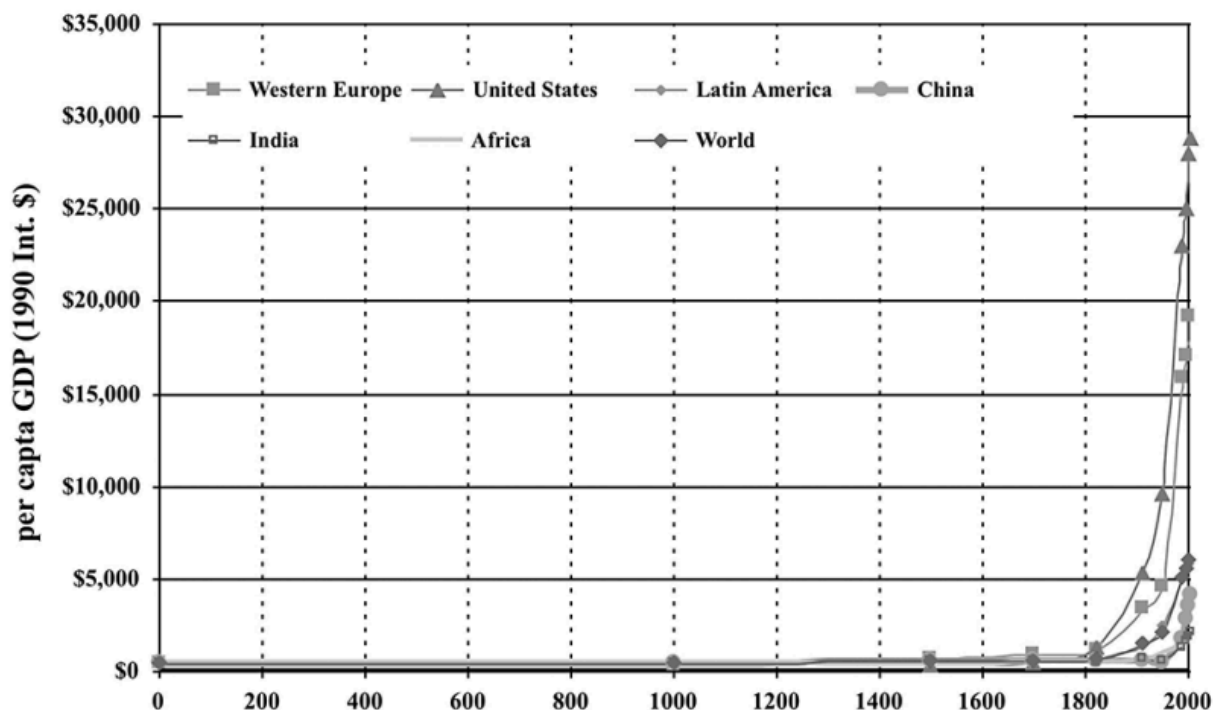
Извор: A. Maddison, *The World Economy*, vol.1: *A Millennial Perspective*, and vol.2: *Historical Statistics* (Paris: OECD, 2006), 92.

	1500	1700	1820	1913	1950	1998
Британија	762	1.405	2.121	5.150	6.907	18.714
Франција	727	986	1.230	3.485	5.270	19.556
Италија	1.100	1.100	1.117	2.564	3.502	19.556
Холандија	754	2.110	1.821	4.049	5.996	20.224
Португалија	632	854	963	1.244	2.069	12.929
Шпанија	698	900	1.063	2.255	2.397	14.227
Кина	600	600	600	552	439	3.117

Индија	550	550	533	673	619	1.746
Индонезија	565	580	612	904	840	3.070
Бразил	400	460	646	811	1.672	5.459
Мексико	425	568	759	1.732	2.365	6.655
САД	400	527	1.257	5.301	9.561	27.331
Ирска	526	715	880	2.736	3.446	18.183

Дури во последните неколку стотици години станавме сведоци на експлозијата на продуктивна енергија, како што е прикажана во огромните промени во доходот по глава на жител, меѓу 1500 и 1998 година (Табела 1). Податоците, уште повеќе воодушевуваат, кога ќе се погледне во графичкиот приказ од првата година до денес (види слика 1).

Наглиот и одржлив раст на доход од средината на 18-от век (за Западна Европа и Северна Америка, а век подоцна за другите) е неприкосновен во целата човечка историја. Всушност, изненадната промена од хоризонтална во вертикална линија, е таа која бара објаснување. Состојбите на голем дел од претходните генерации, ако се споредува со денешни стандарди, не биле ништо помалку од страшни. Фокусот на класично либералното историско, економско и правно истражување, е во објаснувањето на причините за големите промени и начелниот консензус е дека клучната промена лежи во *порастот на институции погодни за креирање на богатство*. Класичните либерали инсистираат дека објаснувањето за креирањето на богатство - кое го овозможува изненадниот тренд кон горе - е примарно, не само поради промените, туку и поради јасниот концепт. Сиромаштијата е резултат на несоздавање на богатство, богатство нема, доколку нема производство.

Фигура 1: Светски економски развој. Од Indur M.Goklany, *The Improving State of the World* (Washington, DC: Cato Institute, 2007), 43.

Изненадната експлозија на благосостојба, прикажана на *Фигура 1*, е причината поради која доминантната струја во класично либералната традиција е таа што го дефинира просперитетот, наспроти нормата на раширеност на сиромаштијата. Класичните либерали, настојувале да го објаснат присуството на благосостојба наместо како фундаментална состојка да го земаат нејзиното отсуство. Идејата за „злогниот круг на сиромаштијата“, како објаснување за отсуството на благосостојба, ја критикува развојниот економист П.Т. Бауер:

„Да се има пари е последица на економско достигнување, а не негова претпоставка. Тоа е очигледно од самото постоење на развиените земји кои на самиот почеток биле неразвиени. Сепак, успеале да напредуваат без надворешна помош. Светот не е создаден во 2 дела, еден со веќе подготвена инфраструктура и капитал и втор без такви институции. Многу сиромашни држави рапидно напредувале во последните стотина години, пред појавата на модерната развојна економија и „злогниот круг на сиромаштијата“. Кога ставот за злогниот круг би бил точен, човештвото би живеело во стара камена доба“¹⁶².

Скоро сите луѓе мрднаа од камена доба. Во земјите кои посведочија зголемување на доход по глава на жител, ефектот е посебно значаен за сиромашните, чиј статус, па и самата нивна дефиниција, драстично се менуваат. Како што Карло Ципола забележа за

ефектот *Индустриската револуција*; неоспорно е дека една од главните карактеристики на прединдустриска Европа, како и на секоја друга земјоделска заедница, е силниот контраст меѓу целосната мизерија кај масите и прекумерното изобилие кај ограничениот број богати¹⁶³. Сиромашни се сметале луѓето кои биле на работ на гладување:

„Многу луѓе само преживувале. Немале ни заштеди, ниту социјално осигурување, кои би им помогнале во случај на неволја. Ако останеле без работа единствената надеж за преживување им била милостината. Залудно го бараме зборот невработен во речникот од тоа време. Невработените биле мешани со сиромашните, сиромашните биле поистоветувани со просјациите, а самото мешање на поимите ја одржувало мрачната реалност на тие времиња. Кога имало лоша жетва или економска стагнација, бројот на сиромашни воочливо растел. Луѓето од прединдустриското време биле навикнати на драстични промени во бројот на просјаци. Бројот на сиромашни посебно растел во градовите, тогаш кога била година на глад, бидејќи гладните селани бегале од провинциите и ги преплаувале урбаните средини. Таму било полесно да се дојде до милостина, а постоела и можност да се најдат залихи од храна кај богатите. Д-р Тадино рекол дека во Милано за време на гладната 1629 година, бројот на просјаци пораснал од 3.554 на 8.715, за само неколку месеци. Гаскон потврдил дека во Лион „во нормалните години“ сиромашните претставувале 6 до 8% од населението, додека во годините на глад, нивниот број растел до 15-20%. Фундаменталната карактеристика на сиромашните била тоа што тие немале независен извор на приходи. Ако успеале да преживеат тоа било затоа што приходот доаѓал до нив по пат на доброволна милостина”¹⁶⁴.

Големиот раст на индустријата им овозможил на сиромашните - на голем број работници во градовите - да станат учени граѓани, на начин на кој тие никогаш не биле. Немало повеќе маси на изгладнети селани кои ги преплаувале градовите со надеж за помош. Нивниот статус бил поинаков. Зголемувањето на населението, кое го овозможила индустријализацијата, не произлегло од зголемување на наталитетот, туку од падот на морталитетот. Ф.А. Хаек напиша:

„Ако прашуваме што им должат луѓето на моралните вредности на оние кои ги нарекуваат капиталисти, одговорот е: нивните животи. Записите на социјалистите, кои ѝ го припишуваат постоењето на пролетаријатот на експлоатацијата на групите кои претходно можеле сами да се издржуваат, се наполно фиктивни. Поголемиот број луѓе кои го сочинуваат пролетаријатот, не би можеле да опстанат без другите да обезбедат средства за преживување”¹⁶⁵.

Класичните либерали истрајно работеле на демистифицирање на погрешната слика од минатото - која е заедничка за социјалистите и конзервативците, и во која среќните селани скокале по зелените села, животот бил мирен и без стрес и секое селско

семејство уживало во својата удобна куќичка¹⁶⁶. Носталгијата по „златната доба“, носталгијата која е сè уште со нас, ја опиша класично либералниот философ Томас Бабингтон Мекалеј, во средината на 19-от век:

„Помодарски е за златна доба во Англија да го земеме времето кога на аристократите им недостасувала благосостојба, сиромаштија која би била незамислива за модерниот слуга, кога фармерите и господарите појадувале леб на кој и поглед би предизвикувал побуна во современа работилница, кога имањето чиста маица, еднаш неделно, било привилегија за повеќето слоеви на општеството”.

Начинот на живот на генерацијата на Мекалеј, денес би бил сметан за неподнослив дури и за најсиромашните од нас, како што и самиот Мекалеј предвидел:

„Ние ќе бидеме надминати, но и ќе ни завидуваат. Можеби во 20-от век, бројните благодати и луксузи, кои се сега достапни и непознати, ќе бидат достапни за секој совесен и штедлив работник. И тогаш, повторно може да постои начин на размислување, дека зголемувањето на богатството и напредокот на знаење, им користи на неколкумина наспроти повеќето”¹⁶⁷.

Како што Мекалеј сфаќал, не постои природно видлива меѓа меѓу сиромаштијата и богатството. Сиромашните денес уживаат погодности кои биле достапни за богатите во минатото, дури и кога станува збор за блиско минато. (Ако некој се сомнева во тоа, би требало да го спореди искуството со стоматологијата меѓу богатите од пред 50 години и сиромашните во развиените земји денес; кој би можел да се сомнева во тоа дека богатите од минатото, не би ги дале своите заби само за да уживаат во благодатите на анестезијата и модерните дентални техники, кои им се достапни и на најсиромашните во денешните индустриски земји?)

Споредбените пристапи не биле лишени во класично либералните традиции. Ејб де Кондилак, во влијателното дело издадено во истата година како и *Богатството на народите* на Адам Смит, правел разлика меѓу недостатокот на богатство и сиромаштија, „постои сиромаштија ако не се задоволени основните потреби, но не постои сиромаштија, ако недостасуваат благодати за кои не се создала потреба и за кои воопшто не се знае дека постојат”¹⁶⁸. Напредокот во уметноста и науката и постојаното создавање на богатство, создава и нови потреби, чие задоволување повлекува нови облици на потрошувачка.

Адам Смит на тоа додава нов елемент. Сиромаштијата не се состои само од свест дека потребите не се задоволени, туку се состои и во *споредбата со статусот на другиот*, и на тој начин предизвикува срам. Срамот е дефинирачко обележје на „потреба”, односно нешто без кое некој би бил сметан за сиромашен:

„За потреби ги сметам, не само нештата кои се неопходно потребни за живот, туку и она што обичаите во некоја земја го сметаат недолично за просечниот човек, дури и за најниската класа, *да ги нема*. Маицата, на пример, строго зборувајќи, не е животна потреба. Грците и Римјаните, претпоставувам, живееле многу удобно, иако немале ленени ткаенини. Но, во денешно време, во поголемиот дел на Европа, на просечниот работник би му било срам да се појави во јавност без маица, што би укажувало на срамотниот степен на сиромаштија, а во кој, се претпоставува, никој не може да падне, без изразито лошото владеење. За потреби ги сметам, не само оние нешта кои природата ги одредила за потребни и за најниската класа на луѓе, туку и оние нешта кои правилата на пристojност ги одредуваат за потребни. Сите останати нешта ги сметам за луксуз. Природата не ги смета за потребни, а не постои ни култура која го смета животот за недоличен без нив”¹⁶⁹.

Според апсолутните и компаративните концепти, богатството и сиромаштијата се стандарди кои се променливи. Акумулацијата на добра може да значи некого за богат во рок од една година, додека во наредната, уште побогата година, истиот тој може да биде означен за сиромашен, исто како што богат човек во едно општество, може да е сиромашен во друго.

Класичните либерали, доследни во фокусот да го објаснат богатството како феномен, внимателно ја произнесоа анализата, зошто на некој му оди подобро или полошо од другите. Поголемиот број автори кои му претходат, го поистоветуваат богатството на народот, со богатството на владејачката елита. За возврат, Смит отпочнал свое дело, поистоветувајќи ја природата на богатството на државата, не со воената моќ или златото и среброто во владиниот трезор, туку со годишното производство на севкупната работна сила во државата поделено со потрошувачката. Концепт, кој го среќаваме во модерното сфаќање како *брuto-домашен производ по глава на жител*¹⁷⁰.

Богатството на нацијата, според тоа, не треба да се мери преку моќта на неговите владетели или преку државната ризница, туку преку пристапноста до богатство на кој било граѓанин. „Државата во која е лесно да се дојде до изобилство е богата, државата во која со малку работа, праведно и правно вработените можат да создадат изобилство во сите животни потреби и пригоди”¹⁷¹. Примарните причинители или одредници на богатство се институциите кои поттикнуваат создавање богатство. Сиромаштијата, измерена во однос на богатството, претставува неуспех во создавање или задржување на богатство, а причинителите за таков неуспех се оние институции и практики, кои создаваат мотиви спротивни на оние за создавање богатство и/или мотиви за *предаторски преноси* осиромашувајќи едни, во полза на други.

Ако можностите, кои се сфаќаат како слобода на вклучување во доброволни активности за да се создаде богатство, се нерамномерно распоредени, тоа би повлекло нерамномерно делење на богатството, не затоа што збирот на општествено создаденото богатство е неправедно поделен, туку затоа што приликите за создавање богатство се скриени за некои и тие како последица произведуваат помалку. Класичните либерали нагласуваат дека секој чин на производство сам по себе е чин на распределба. Ако слободата на производство е нееднаква, центрите на богатство ќе бидат нееднакви. На пример, државните монополи можат да наплаќаат повисоки цени во отсуство на конкуренција и да ги земаат монополистичките приходи како последица, постапка која го префрла богатството од една страна на друга, и која, во процес, ја намалува севкупноста на произведено богатство, бидејќи ресурсите од произведување на нови вредности, се насочени во *трагање кон рента*, правејќи го целокупното општество посиромашно од што би било доколку би немало такво однесување¹⁷².

Ако некои имаат моќ да принудуваат други да произведуваат, не за својата благосостојба, туку за благосостојбата на други, богатството ќе се префрли од принудените на принудувачите, со голема нето-загуба во продуктивноста. Ропството, слугувањето и другите облици на принудна работа го префрлаат богатството од едни на други. Крадењето и другите облици на несакани трансфери, одземаат од оние кои создаваат, за благосостојбата на оние кои принудно одземаат¹⁷³. Ограничувањата на конкуренцијата, создаваат во полза на оние кои имаат монополистичка моќ, наспроти нивните потрошувачи и потенцијалните натпреварувачи. Општество во кое на некои им е забрането да поседуваат земја, да влегуваат во одредени бизниси и да купуваат одредена стока по слободно договорена цена, набрзо ќе ја согледа разликата во доход по глава на жител меѓу оние групи кои станале жртви на ваквото однесување и оние кои не станале. Има бројни примери за тоа низ историјата¹⁷⁴.

Ранливост на сиромаштија

Класичните либерали гледаат на ранливоста на сиромаштија, како битно одредена од начинот на кој се поставени институциите. Кога се наградува принудата и примената на политичка моќ и сила, насилните и политички амбициозните ќе профитираат, грабајќи ги вредностите кои работниците ги создале, осиромашувајќи ги истите и отстранувајќи ги мотивите за понатамошно производство на вредности, а размерно осиромашувајќи ги и сите останати. Историјата на цивилизацијата е историја на ограничување на моќта и насилството, што се постигнувало на различни начини¹⁷⁵.

Во правните поредоци со јасно дефинирани, правно осигурани и лесно преносливи права на сопственост, и со цврсто *ограничени предаторски однесувања*, сиромаштијата се трансформира од преживување и изгладнетост и станува повеќе прашање на просечно богатство, каде послабиот статус на сиромашните, по правило станува прашање на неспособност или неволност за производство на вредност или заштеда, а не расипување на она што е произведено. Така што, карактерот (попознат и како поседување на доблести)¹⁷⁶ е фактор, бидејќи внимателните и работливите, во таквите поредоци, нема туку така да ја искушат сиромаштијата, како таква во апсолутен и во релативен поим.

Во релативно слободните и просперитетни општества, најдобрите предзнаци за релативна сиромаштија се размерите во кои некој прима социјална помош, а кои имаат тенденција да ги поттикнат пороците како мрзливост и неодговорност. Школски се примерите на „Закон за сиромашни“ во релативно богатата Англија, посебно „Спинхамладскиот состав“ за надворешна помош, кој ги субвенционирал сиромашните работници¹⁷⁷. Како што Алексис де Токвил образложил во својата книга *Мемоари за сиромаштијата* („Memoir on Pauperism“), напишана после патувањето во Англија; достапноста на законски даватели на милостина во богатите држави како Велика Британија, пред реформата „Закони за сиромашните“, била причина за сиромаштија, и сметал дека овие закони создале класа на постојани просјаци. Неговото истражување целело кон решавање на видливиот парадокс: „Земјите кои делуваат најсиромашно се оние кои всушност прикажуваат најмалку сиромашни, а меѓу народот кој е почитуван заради своето изобилство, еден дел е принуден да *живурка* со даровите добиени од останатите”¹⁷⁸.

Како што Токвил заклучил во своето истражување:

„Секоја мерка која воспоставува законски даватели на милостина, им дава моќ и создава класа на инертни и мрзливи луѓе, кои живеат на сметка на работничката и продуктивна класа”¹⁷⁹. Со создавањето на иницијатива некои да станат зависни од некои други, законот за сиромашни создаде и мотив, продуктивните да пробаат да го контролираат движењето на примателите на помош, во случај новодојдените да станат товар за произведувачите:

„Законските даватели на милостина влијаат врз слободата на сиромашните, исто колку што влијаат и врз нивниот морал. Тоа може лесно да се докаже. Кога локалните власти се строго обврзани да помогнат, должат помош само на оние сиромашни кои се во рамките на нивната надлежност. Ова е праведен начин на изедначување на јавниот товар. Со обзир на тоа дека поединечното дарување е скоро и непознато во земјата

со организирана јавна помош, секој еден, кој пороците го довеле до состојба да не е во можност да заработува, е осуден со закана за смрт, да остане во своето родно место. Ако замине, влегува во непријателска територија. Приватниот интерес во тој округ, немерливо поактивен и помокен од најдобро организираната политика, го воочува неговото доаѓање и го следи секој негов чекор, и доколку истиов сака да престојува на ново место, го известува надлежното тело кое го враќа на граница. Со своите закони за сиромашните, Англичаните закочија една шестина од своето население. Ги приковаа за земјата исто како средновековните селани. Така, човекот против своја волја мора да остане во земјата во која е роден. Законските даватели на милостина ја одземаат волјата за какво било движење”¹⁸⁰.

Сличната динамика во контролата, која ја воспоставува етатизмот на благосостојба, ги објаснува длабоко нелибералните ограничувања на слободата на движење преку меѓународните граници. Мигрантите се често перципирани како паразити од страна на жителите на државата на благосостојба, паразити кои се закана за богатството на домаќините, а не создавачи на вредности кои придонесуваат за заедничко добро¹⁸¹.

Институционализација на политичките и економските начини за создавање богатство

Најголем, всушност, најважен фактор за производство е институционалната рамка, која ја поттикнува слободната соработка за заемна добивка. Создавањето на вредности е резултат на институционални промени кои создаваат мотиви за продуктивност и заемна добивка кои настануваат од трговијата. Бенџамин Фридман забележува: „Овој нов концепт има силна морална црта. За прв пат, луѓето ја увидоа можноста за стекнување на вредности на начин кој не мора да биде *инхерентно експлоататорски*. На индивидуално ниво, идејата за доброволна размена е во секоја трансакција. Двете страни очекуваат извесна добивка. Но, истиот принцип зачудувачки е применет и на целото општество.

Патот до богатство не е освојување, туку трговија”¹⁸². Следејќи ја таа мисла, класичните либерали разграничија два начини на стекнување на вредности: „економски начин” - производство и размена; и „политички начин” - примена на сила¹⁸³.

Херберт Спенсер разликувал два вида идеално општество, „воено” и „индустриско”: првото го карактеризира заповед и хиерархија, а другото соработка и договор¹⁸⁴.

Како што посебните *законски привилегии* создаваат разлики во богатството и приходите, така класичните либерали настојуваат да ги идентификуваат и елиминираат истите, кои се во полза на едни за сметка на други¹⁸⁵. Поради тоа, воделе жестока

кампања против сталежните привилегии кои го ограничуваат пристапот кон работа; против расните, етничките, религиските и надворешните препреки во стекнувањето право на сопственост и влез на работа; против протекционистичките бариери за евтин увоз кои ги креваат цените за сметка на потрошувачите, во корист на малцинството домашни произведувачи; против широките препреки луѓето да си ги подобрат животите. Законска еднаквост, слобода на трговијата и отворени кариери за талентираниите, се перјаниците на класично либералните теоретичари, за општествен напредок¹⁸⁵.

Класичните либерали се гордееле со резултатите од својата работа. Како што класично либералниот новинар Е.Л. Годкин напишал на страниците на „Nation 1900“: „Огромниот материјален напредок, во голем дел се должи на принципите и упатите на либерализмот. Изморени од напорното вплеткување на власта, луѓето пристапија кон својата природна задача, подобрување на нивните услови, со прекрасните резултати кои нè опкружуваат“¹⁸⁷.

Богатството и нееднаквоста

Како што класичните либерали не гледаат на сиромаштијата како на „причина“ за сиромаштија, така не гледаат ниту на постоењето на богатството како причина за сиромаштија, како некои социјалисти, кои сметаат дека *недавањето* добра на сиромашните е причината за сиромаштија. Целно стекнатото богатство е и причина за богатење на другите, а не за нивно осиромашување. „Законот на Сеј“, според кој „производството создава побарувачка на производи“, зборува за тоа како богатството на еден човек, општество или нација е благосостојба и за оние со кои истите соработувале.

„Што би можел активниот производител или интелегентниот трговец да стори, во мало напуштено, варваско гратче во Полска? Без страв, би можел да продаде малку, бидејќи малку се произведува. Додека во Париз, Амстердам и Лондон, благодарение на конкуренцијата од стотина бизнисмени во сопствената бранша, би можел да соработува на највисоко ниво. Причината е очигледна, опкружен е со луѓе кои произведуваат на големо, на бесконечно многу начини, кои купуваат, секој свои производи, со парите кои доаѓаат од продажбата на она што го произведуваат“¹⁹⁰.

Институциите создаваат мотиви, а мотивите го обликуваат однесувањето. Како што Даглас Норт наведе: „Институциите даваат структура на мотивите во економијата и како што структурата еволуира, така тие ги насочуваат економските промени кон раст, стагнација или пад“¹⁹¹.

Резултатите, по правило, не се предмет на избор. Во најдобар случај, некој може да одбере одреден процес, но не и одреден ефект. Она што може да изгледа како

изборна завршница, всушност, е изборен процес. Процесите не се завршуваат секогаш така како што се надеваат оние кои ги избрале или поттикнале. Даниел Шапиро, забележува дека „институциите не можат да бидат оценувани според нивните цели“¹⁹². Врз основа на тоа, класичните либерали ги критикуваат интервенциите во слободната трговија повикувајќи се на тоа дека истите не резултираат како што било ветено. На пример, законите за минимална плата не ги зголемуваат платите, зголемувањето произлегува од маргиналната продуктивност на трудот, а тоа е нешто кое законските одредби не можат да го контролираат, бидејќи таквите закони ја зголемуваат невработеноста и ги бркаат луѓето од слободниот, на црниот пазар, забранувајќи им на оние кои нудат производи со ниска вредност, да ги понудат своите услуги по цена која ја одредува купувачот¹⁹³.

Општествата кои ги карактеризираат еднакви права и слободи и понатаму ќе покажуваат нееднаквост во приходите, исто како и неслободните општества. (Ниту еден општествен поредок не може да ги елиминира разликите во приходите, обично само се прикрива нееднаквоста, како што Манцур Олсон напиша во својот есеј од *Теорија на советски тип автократии* „The Theory of Soviet-Type Autocracies“)¹⁹⁴. Она по кое се разликуваат слободните друштва е општата променливост на елитата - уметничката, културната, политичката и економската. Во својот општ преглед на *променливоста на елитата*, меѓу различните типови на општествени поредоци, Вилфредо Парето забележа дека како и воените општества, така и либералните и индустриски општества, се карактеризираат со променливост на елитата, но таа кај нив се темели на сосема друг процес. Во воените општества, војната создава порив кај обичниот војник, да стане генерал. Но, во трговските и индустриски општества, за најсиромашниот да стекне богатство, треба слобода и доволен степен на развој на трговијата и индустријата, со цел тоа да биде возможно за доволен број граѓани¹⁹⁵. Трговските односи втемелени на производство, во слободната размена создаваат динамичка нерамнотежа, а не ригиден систем на нееднаквост. Лицата и семејствата растат и паѓаат во релативниот степен на богатство, додека вкупното богатство во општеството расте¹⁹⁶.

Клучната разлика која класично либералните социолози и економисти ја поставуваат, анализирајќи ја секогаш променливата „распределба на богатство“ во слободното општество, е меѓу сопственоста како правен концепт и богатството како економски концепт. Слободната размена подразбира распределување не само на права на сопственост, туку и на богатството, и тоа не само меѓу оние кои се страни на договорот. Кога Хенри Форд купил челик, гума и стакло од продавачот и вработил работници, со цел

да произведува автомобили, не само што применил сопственост меѓу тие вклучени во размената, туку и ја подигнал цената на тие ресурси, предизвикувајќи пад во вредноста на ресурсите користени за изработка на коњски самари, то ест, ја подигнал вредноста на трудот со зголемување на маргиналната вредност на производот. Вредноста на богатството на оние кои биле вклучени била далеку поголема од самата вредност на производите кои ги размениле сопствениците во трансакцијата. Промените во вредноста, одредуваат колку доброта се вредни, т.е., колкава вредност имаат за својот сопственик. Вредностите постојано се менуваат, со доаѓањето на новите процеси, со промената во вкусовите, итн., што доведува до раст на вредностите на некои добра, но и пад на други.

„На пазарната економија се гледа како на процес на порамнување. Во истата, постапката за распределба на богатство се одвива постојано, наспроти сличните процеси, кои модерните политичари имаат навика да ги поставуваат и кои исчезнуваат во својата небитност. Ако не од која било друга причина, тогаш од причина што пазарот им дава богатство на оние кои се способни да го задржат, а политичарите им даваат богатство на своите поданици, кои по правило, не можат“¹⁹⁷.

Класичните либерали ја отфрлија теоријата за „природно богатство“, во замена за индустриски пристап. **Богатство не е она што го наоѓаме, туку она што го произведуваме.** Така, влијателно класичниот либерален економист Жан Баптист Сеј разликува *постоечки материјали* (природни ресурси) од *богатство*: „Сè што човек може да направи е да ги репродуцира постоечките материјали, кои можат да му дадат корист каква претходно немал или едноставно да ја зголемат таа која ја имал. Така, постои производство на корисност, не на материја, а тоа го сметам *создавање на вредности*“¹⁹⁸.

Постојат општества кои се опкружени со изобилство од природни ресурси, чии жители се посиромашни од други општества со помалку ресурси, но водени од институции кои овозможуваат создавање на вредности. Тоа е секојдневица на развојните економии кои датираат стотина години. Класичниот либерализам го карактеризира верата во негување на производство на вредности, елиминирање на апсолутната сиромаштија, јасно дефинирани правни институции и правна сигурност, кои можат слободно да се разменат врз база на договор или закон. Или, според Адам Смит, „мир, едноставни даноци и прифатлива примена на правдата“²⁰⁰. Дополнително, слободата на производство и размена ги поткопува хиерархиите, кастите и останатите цврсти форми на нееднаковст.

Меѓутоа, создавањето на богатство по пат на слободен пазар никогаш не било единствениот класично либерален одговор на сиромаштијата. Таквите размени, се само еден елемент, во широкиот спектар на активности на *борба против сиромаштијата*.

Самопомош, заемна помош, милосрдие и јавна помош

Еднаквоста пред законот е дефинирачки момент во либералната традиција и класичните либерали се пионери во ширење на идејата за еднаквост на двата пола, на сите раси, народи и општествени групи. Заговарање за еднакви права за жените и нивното учество на работните места без дискриминаторски закони на половова основа; заговарање за стекнување и поседување на сопственост, се промовирало не само поради морална доследност, туку со цел да се унапреди статусот на жените и да се елиминира нивната зависност од мажите. Како што класично либералната аболиционистка и феминистка Сара Гримке воочила, уште во 19 век: „Постојат неколку големи работи кои претставуваат поголеми препреки во унапредувањето и воздигнувањето на жените кон нивната соодветна сфера на корисност и должност, од законите донесени за да ја уништат нејзината независност и индивидуалност; законите во чие создавање не учествувале и кои ѝ одземаат дел од *есенцијалните права*”²⁰¹.

Слободата на изразување на талентот довела до подобрување на животите на маргиналните, на оние кои немаат, на немоќните и сиромашните. Самопомошта е промовирана со оттргнување на препреките и активно прифаќање на лична одговорност.

Меѓутоа, достапни се и други начини. Првиот, кој тесно е поврзан со класичниот либерализам, е заговарањето за милосрдие, како начин за подобрување на животот на сиромашните. Милосрдието им помага на оние кои немале среќа или оние на кои им треба помош од други и најдобро е понудено од *доброволните и добротворните здруженија*. За класичните либерали, најважно било да се избегнат ветувања за постојана зависност. Така, Бернар Босанкет, од *Добротворна организација на Велика Британија* („Charity Organization in Great Britain”), бил длабоко критичен кон институционализацијата на сиромаштијата, сметајќи ја „институцијата на сиромашни за слој кој претставува - како етичка идеја на модерниот ум - постојан и траен објект на сочувство и саможртва. Сиромаштијата станува статус. ‘Послабите’ стануваат општествена класа, со пасивна друштвена функција - стимулирање на добродушност кај останатите”²⁰². Целта на милосрдието (или добротворноста) не е да ја засили зависноста, туку да ја негува можноста примателите на помош да се грижат сами за себе и за своето семејство. Босанкет држел до тоа дека економскиот социјализам, втемелен на наредби и централно планирање, ќе создаде себичност, додека добротворната соработка, почит и сочувство за другите. Тоа предвидување произлегло од живеењето под вистински социјализам²⁰³. Дури и во случајот на модерните држави на благосостојба, Норман Бери забележува:

„Современото искуство индицира дека наместо поттикнување на заедништво и социјална одговорност, државите на благосостојба, едноставно репродуцираат традиционален *хомо економикус*, во сосема друг контекст“²⁰⁴.

После самопомошта, која е промовирана првенствено преку оттргнување на пречките за слободно користење на сопствените можности, класичните либерали активно промовираа и учествуваа во разни *пријателски општества*, братски заедници и заедници за помош, кои потекнуваат од ризикот на кој наидуваат луѓето со ограничени можности. На врвот, пријателските општества, активно вклучуваа милиони луѓе во општествени движења, кои ги надминаа сега добропознатите, синдикални движења од тоа време. Иако, некои од нив имаат корени кои датираат и од *погребалните друштва* на антички Рим, сепак, движењата цветале како никогаш претходно, особено во 18-от, 19-от и во првата половина на 20-от век. Како што Ото фон Гирке говори во 1868 година, за „законите на здружувањата“: „Во наше време, иницијативите и креативната моќ, дојдоа во рацете на луѓето: слободните братства, некогаш во целост угасени, се развија во голем број и создадоа облик способен да се вклопи во бројни цели“²⁰⁵.

Таквите здружувања не само што давале сигурност против болести, несреќи, смрт и останати катастрофи, туку промовирале и добри особини и доблести како: граѓанство, почит кон жените (машките членови кои ги тепале своите жени биле отфрлани од здружувањата), трезвеност и милосрдие. Преку слободното здружување, оделе подалеку од личната одговорност, често поврзана со класичниот либерализам и своеволно прифаќале разни облици на *заедничка одговорност*, облици на интеракција кои општо се сметани за потценети во класично либералното разбирање на слободата и општествениот поредок. Дејвид Шмитц говори дека „внатрешната одговорност (повеќе од личната) ги прави луѓето подобри. Институциите кои ги наведуваат луѓето да преземат одговорност за себе, како дел од група, исто така, помагаат да се насочи внатрешната одговорност кон заедничка“²⁰⁶. Заемната помош е историски клучен елемент во либералниот пристап кон општествениот ред и напредок. Слично како и бракот, либералите не гледаат на таквото здружување како на ограничување на слободата, туку како нејзино извршување.

Пријателските општества, веројатно претставуваат најслаб документиран облик на општествените движења (видете ги есеите на Дејвид Грин и Дејвид Биета во оваа книга). Во многу земји доживеале процут и поради пречки изblendувале, биле поместувани и снижувани, кога фирмите кои бараат профит, се натпреварувале со нив, нудејќи квалитетни полиси за осигурување (всушност, пријателските општества сами по

себе се претвориле во осигурителни компании, како *Модерн Вудмен оф Америка*, *Прудентал иншурнс* и *Метрополитан лајф*)²⁰⁷ и како што државите на благосостојба ги отфрлиле²⁰⁸.

Самите луѓе од работничката класа правеле разлика меѓу *заслужена* и *незаслужена сиромаштија*. Наместо признавање на безусловно право на помош, групите на сиромашни кои ги црпеле своите ресурси од заемната помош, разликувале такви кои заслужуваат помош и такви кои не заслужуваат, било поради нивната неволност во помагањето на други кога требало или поради доброволното доведување во ситуацијата.

Класично либералните философи, како и водичите на доброволните и добротворните организации, се фокусирале на негувањето на карактерни особини соодветни за граѓанското општество. Според зборовите на Грин, членовите на *пријателските општества* „биле обединети, не поради физичка блискост, туку поради заеднички идеали. Главната цел на општествата била поттикнување на добриот карактер, кој е од голема важност за либералната мисла, чии заговорници навикнале да ги земаат здраво за готово доброто однесување и желбата за подобар живот”²⁰⁹. Помошта од пријателските општества, била прашање на право, но не *незаслужено* и *безусловно*.

Заемната помош им овозможила на сиромашните да побегнат од *татковската топлина*, која доаѓала од милосрдие кое по правило се поврзувало со очајните случаи. Да се има потреба од милосрдие е состојба од која било кој настојува да избега.

Милосрдие, останува блиско поврзано со класично либералната мисла, но по правило, е трето на листата на начини на помагање на сиромашните, после самопомошта и заемната помош. Префрлање пари од даночните обврзници е сметано за најмалку посакувана мерка, изведено само кога останатите начини на подобрување се недостапни или недоволни. Како што Џон Стјуарт Мил, во својот есеј *Тврдења за трудот* („The Claims of Labour”) забележал:

„Да се дадат пари како милосрдие, во повеќето земји, никогаш не било ретка доблест. Хуманитарните институции и обидите за помош на оние кои им е потребна, секогаш ги има, и ако новите облици на патење или класите на луѓе кои патат се регистрирани, а претходно биле занемарени, ништо не е поприродно од тоа со нив да се стори она што е направено со другите”²¹⁰.

Давањето милосрдие долго време е поврзувано со светите должности и често го организирале верските установи. Давањето милосрдие на оние на кои им е потребно, во класично либералната традиција се сметало за израз на доблесна великодушност и сочувство²¹¹. Така, класичните либерали ја препознавале *моралната обврска за помош* на несреќните како широк спектар на слободно дејствување, со цел да се понуди истата.

И додека слободната помош е пофалена, принудната не е. Мотивирачко мислење може да сретнеме во *Теорија на морални чувства* „The Theory of Moral Sentiments” од Адам Смит. Иако чувството на добронамерност е задолжителен елемент во човечките активности („Ниту едно дело не може да се нарече човечно, доколку не е споено со чувство на самопотврда.”)²¹², добронамерноста и милосрдието се нагласени кога ќе се земе предвид правдата: „Се чувствуваме како да сме под голема одговорност да дејствуваме онака како што налага правдата, отколку своеволно, заради пријателство, милосрдие или широкоградост: извршувањето на последните доблести е право на избор, но на овој или оној начин, сепак, се чувствуваме обврзани со гледиштето на правдата”²¹³. Смит, во делот кој е еден од централните морални темели на доцните класични либерали, говори: „Меѓутоа, секогаш мораме внимателно да разликуваме каде ќе ја насочиме вината, или вистинскиот објект на неодобрување, од принудата која може да се примени за истото да се казни или спречи”²¹⁴.

Последниот утилитарен аргумент - распределбата на добра од богатите кон сиромашните, или земање на она што е помалку вредно од претходните - е цврсто одбиен од страна на класичните либерали, кои во идејата виделе закана за општите правила на кои почиваат слободните и просперитетни општества. Според зборовите на Смит: „Поединецот никогаш не смее да се сака себеси повеќе од другиот, за да го повреди или да му наштети, и да се задоволи. Иако, неговиот просперитет би бил многу поголем од повредата на другиот. Сиромашниот не смее да лаже и да краде од богатите, иако, така стекнатото, би му било многу повредно нему, отколку на богатиот”. Да се стори тоа би било кршење на „едно од светите правила, од кои зависат сигурноста и мирот на човековото општество”²¹⁶.

Бертранд де Жувенил директно се изразил за утилитаристичките аргументи на распределба: изедначувањето на доходот или богатството со цел зголемување на благосостојбата (така што малото намалување во благосостојбата на богатите е само дел од големото подобрување во благосостојбата на сиромашните) во крајност би ги отргнало трошоците на високата култура која се поврзува со богатството, а на која заговорниците за распределба се повикуваат, барајќи оданочување и пренасочување на ресурсите за културните установи. Како што Жувенил забележал: „Сите заговорници на ригорозни распределби, ги поклопуваат истите со мерки за државна помош, за надградба на културни активности”²¹⁷. Ги обвинил за недоследност, бидејќи утилитаристичкиот аргумент за распределба на богатство, е поткопан со пренасочување на богатството кон државата наклонета на културните институции: „Во тој случај тоа е недоследност и тоа

многу површна, да се интервенира со државна помош во таквата културна активност, за која не постои пазар. Оние кои спонтано ги коригираат плановите за распределба, со планови за таква помош, всушност, порекнуваат дека идеалната алокација на ресурси и активности е она која ја зголемува севкупноста на задоволени потреби”²¹⁸.

Џ.С. Мил забележал дека наметнувањето на „морални и законски обврски повисоките класи да бидат одговорни за општото добро на ниските класи” е некарактеристично за општество кое е слободно, туку за она кое не е. Како што рекол: „Идеалната состојба на општеството што новите филантропи (заговорниците на државна помош) се обидуваат да ја достигнат е таа на ‘руските селани’”. Продолжува: „Постојат работници, не само копачи на земја, кои во голем дел учествуваат во работата на фабриките и за кои законите на нашата земја, дури и во наше време, ги обврзуваат нивните работодавци да им обезбедат храна, доволно облека и место за живеење. Кои се тие? Робовите на имотите на *Западните Инди*”.

Државната помош, класичните либерали не ја поврзувале само со принуда, туку и со *патерналистичката контрола и губењето на независноста и слободата*. Искуството со законите за сиромашните и поврзаните облици на контрола на однесување, сè уште биле само јасно сеќавање на либералите од 19-от и 20-от век. Мил рекол: „Постојат држави во Европа, кои на уgodувањето на луѓето, гледаат како на должност... Но, со татковската грижа доаѓа и *татковскиот авторитет*. Во тие држави среќаваме строги препреки во бракот. На никој не му се дозволува да се ожени доколку не им докаже на властите дека е рационален и способен да издржува семејство”²²⁰.

Стравот од такви контроли, ја мотивирала либералната опозиција да состави „реформи на благосостојба”, кои *барањето на работа* го предвидуваат како предуслов за примање помош.

Најголемиот проблем околу принудната распределба и главна критика на законот за сиромашни присутна до ден-денес во дебатите околу политиката на благосостојба и *помош* е: дали таквите државни мерки навистина ја подобруваат состојбата на сиромашните или само прават нивните заговорници да се чувствуваат добро за себе, како да оствариле морална обврска, не со помошта на другите, туку со *заговарањето на политика*. За повеќето класични либерали, резултатите, а не намерите се битни во оценувањето на политиките²²¹. Од таму и прашањето - дали државната помош која е втемелена на принуда, претставува подобрување за сиромашните - останува главна грижа на класичните либерали, во однос на плановите за распределба.

Во подредувањето на редоследот на преференции меѓу класичните либерали, Вилхелм Ропке изјавил: „Нашето правило, начело и нашиот весело прифатен идеал треба да биде сигурноста низ поединечна работа и одговорност, плус заедничката помош“²²². Ропке се разликува од некои класични либерали во прифаќањето на државните правила за минимална помош:

„Денес, не можеме без конкретниот минимум на принудни државни институции за социјално осигурување. Јавните пензии, здравственото осигурување, осигурувањето од несреќи, помошта за вдовци, надоместот за невработеност - мора да има простор за сите овие во нашето поимање на доброто социјално осигурување во слободното општество, без разлика колку малку ентузијазам чувствуваме во однос на истите. Не е начелно тоа што е дискутабилно, туку досегот, организацијата и духот“²²³.

Затоа, многу класични либерали прифаќаат некаков облик на државна помош, но неволно и како најмалку прифатлива метода за помош на сиромашните. Милтон Фридман, на пример, нуди два начини за прифаќање на ограничен степен на државна принуда, чија цел е помагање на сиромашните. Првиот е, примена на правна принуда, со која луѓето би се натерале да купуваат годишни анuitети за кога ќе остарат, бидејќи „безгрижниот нема да ги почувствува последиците од своите дела, но ќе наметне трошок на останатите. Никој не сака да види сиромашен старец, кој пати во тешка сиромаштија. Ќе им поаѓаме, со приватно и јавно милосрдие. Така, човекот кој не заработува за староста, ќе биде на јавен трошок. Тоа што ќе ги тераме да купуваат, оправдано е не само за неговото добро, туку за доброто на сите“²²⁴. (Како што е брзо забележано „Тежината на овој аргумент, очигледно зависи од фактите“.) Вториот начин е примена на правна обврска, со која би се натерале даночните обврзници да им поаѓаат на оние на кои тоа им е потребно, темелејќи го тоа на фактот дека државната принуда за обезбедување колективни (или јавни) добра е прифатлива за либералните начела: „Може да се каже дека приватното милосрдие е недоволно, бидејќи неговите привилегии припаѓаат на луѓе различни од оние кои даруваат. Се ужаснувам од погледот кон сиромаштијата; имам корист од ова ублажување; но имам еднаква корист, без разлика дали за тоа ублажување би платил јас или некој друг, дел од користа од милосрдието на други, преминува и на мене“. Таквите грижи, според Фридман „би поставиле темел на животните стандарди на секој човек во заедницата“²²⁵.

Ф.А. Хаек, исто така, не бил ентузијаст за државата на благосостојба, но сметал дека одредено обезбедување на благосостојба е во склад со начелата на класичниот либерализам: „Сите модерни влади донеле одредби за несреќните и неспособните и се грижеле за здравјето и ширењето на знаењето. Нема причина поради која опсегот на тие

услуги не би се зголемил, ако дојде до зголемување на богатството. Постојат одредени заеднички потреби, кои можат да се задоволат само со колективни дејства и кои можат да бидат обезбедени без ограничување на лична слобода”²²⁶.

Роберт Нозик ги отфрлил аргументите на Фридман и Хаек за јавни услуги и понудил доследна *антиетатистичка интерпретација на класичниот либерализам*. После расправите за економијата и етиката на јавните услуги, Нозик заклучил: „Да ги тераме луѓето кои имаат право на сопственост на придонес против своја волја, е кршење на моралните постулати, и заговорниците на таа принуда би требало да ги наговорат луѓето да го игнорираат малиот број на оние кои не се согласуваат со слободните придонеси. Или, релативно е голем бројот на оние кои треба да се принудат за да придонесат, иако не би го одбрале тоа, од оние кои не сакаат да се чувствуваат како ‘пијавици’?”²²⁷

Дебатите меѓу класичните либерали за овие прашања биле жестоки и се фокусирале на неколку од нив, колку се компетентни и колку може да се верува на државните институции - дури и кога се под демократски надзор. Дали кој било облик на принуда е во склад со начелата на либерализмот и дали државните одредби, дури и во „сигурносна мрежа”, би покренале постапка на негување на зависноста и надминување на мрежата на заедници на заемна помош, тесно поврзани со класичниот либерализам. Правниот теоретичар А.В. Дајси изразил страв од државните наредби, присутен кај класичните либерали:

„Ефектот на корисност од државниот интервенционизам, посебно во форма на законодавство е непосреден, моментален и на таков начин видлив, додека негативните последици се постапни, посредни и лежат надвор од погледот... мал е бројот на оние кои ја согледуваат вистината дека државната помош ја убива самопомошта. Така, поголемиот дел од човештвото мора, скоро од потреба да гледа на државната интервенција како на безусловна услуга. Оваа природна тенденција може да има противтежа само по пат на постоење во одредено општество, како што во Англија меѓу 1830 и 1860 постоела пресумпцијата или предрасуда во корист на личната слобода или *лес-е-фер*. Непосредниот пад на вербата во самопомош сигурно веќе настапил, и сам по себе е доволен за постигнување раст на легислатива насочена кон социјализам”²²⁸.

Херберт Спенсер, пред крајот на својот живот, го видел растот на услуги кои ги нуди државата и мерката за заменување на слободната волја со државна принуда, како „Нов торизам” и „Доаѓањето на ропството”²²⁹. Како и останатите класични либерали, пред крајот на 19-от век, ги поврзал растот на национализмот, империјализмот, расизмот, социјализмот и државата на благосостојба, со заеднички корен - *колективизам*²³⁰.

Стравот од државни регулации не е ограничен на Англосаксонците, туку е и денес, обележје на класично либералните мисли. Како што Франсоа Гуизо говори: „Ништо не е поочигледно и посвето од должноста на владата да им помага на класите кои судбината не ги галела, да ја ублажи нивната беда и да им помогне во нивните настојувања да се издигнат кон благословите на цивилизацијата. Но, да се одржува тезата дека целата мизерија на толкав број луѓе настанува од недостатоците на општествените организации, и да се става на власт гаранцијата и еднаквата распределба на сите животни богатства, би значело апсолутно игнорирање на човечката природа, укинување на одговорноста втемелена во човековата слобода и поттикнување на лоши страсти преку лажна надеж”²³¹. Вилхелм фон Хумболт ги презирал законите за сиромашни, поради уништувањето на милосрдието и стврднувањето на срцата. Тој велел: „Има ли некој друг, кој толку ефикасно ја убива и уништува вистинската човечка емпатија, целата вера во човекот освен самиот човек? Зар никој не ги презира просјациите, на кои им е позгодно да бидат згрижени, отколку да се соочат со потреба да пронајдат, не рака која им фрла беда, туку срце кое навистина сочувствува?”²³²

Остануваат прашањата во доменот на моралните обврски на сиромашните. Тие, не се лесно одговорливи во либералната традиција, од едноставна причина, што либералната мисла разликува, за разлика од многу други кои не разликуваат, меѓу оние обврски кои имаат принуден карактер и оние кои немаат. Класичниот либерал може да прифати обврска на давање на десетина, но ќе инсистира таа обврска да не биде принудна, што е израз на нечија морална или верска, но не и правна обврска. Универзалните тенденции на класичниот либерализам, по правило, промовирале насочување кон луѓето, но не по пат на религија или национализам. Одговорноста да не се повредуваат други е применлива на сите и за сите, без разлика дали се блиски членови на заедницата или наполно странци кои живеат во некоја далечна земја. Како што Адам Смит забележува: „Непосредната правда, во поголемиот број случаи е негативна особина и не спречува само нас од повредата на нашиот сосед. Човекот кој едвај се воздржува од повредување на другите, или репутацијата или сопственоста на своите соседи, сигурно има малку позитивни особини. Меѓутоа, ги исполнува сите критериуми на она што се нарекува правда и може да прави што било. Сите останати можат да го натераат да стори нешто или сè она за кое можат да го казнат, да не го стори. Често можеме да ги исполниме сите правила на правдата, седејќи и не правејќи ништо”²³³.

Позитивните обврски, според либералните гледишта, се морално стекнати преку некакво дејство (повеќе споредни, отколку вродени)²³⁴; и затоа, никој не е роден со обврска, ниту пак истата му е зададена врз основа на нечија релативна сиромаштија. Затоа што класичните либерали се фокусирале врз отстранувањето на неправдите, тие воделе меѓународни движења за укинување на *принудната работа*²³⁵ и ропството, а таквите движења ја негувале слободата и добросостојбата на оние на кои им е најлошо и кои се маргинализирани членови на човештвото. Слично, *моралната итност* на класично либералното стремење кон слобода на размена, посветила значајно внимание на луѓето со помали можности, од сиромашните земји, кои протекционистичката политика ги жртвувала во корист на богатите. Ослободувањето на сиромашните од принудната контрола на нивното однесување им користи ним, како и на сите кои учествуваат во размената; класичните либерали ја гледаат користа од трговијата како заедничка. Како што германскиот класично либерален економист и парламентарец Џон Принс Смит рекол: „Отстранувањето на царината е економска дозвола која си ја должиме самите себеси, а не на странските државјани“²³⁶.

Истата логика е применлива и кај мигрантите, бидејќи класичните либерали ја сметаат слободата на движење исто толку битна како и слободата на тргување²³⁷. Така, тие биле силни промотори на *глобализација*, преку слобода на говор, трговија и движење²³⁸. Иронично е дека социјалистите и етатистите, често се прикажувани како заговорници на сиромашните, додека истовремено ревносно ги бранат ограничувањата на миграцијата со користење на бодливака жица, вооружени патроли и останати видови на принуда, за очајно да ги држат сиромашните луѓе далеку од богатите држави, каде што би имале можност да ја побараат својата среќа и да ја подобрат својата положба. Класичните либерали од самиот почеток се спротивставувале на таквите ограничувања, во замена со слобода на тргување, патување и иселување, сметани за подобри алтернативи од државните програми на распределба, безуспешни во издигнувањето на луѓето од сиромаштија.

Класично либералните мислителци, и покрај честите несогласувања меѓу себе, се согласиле дека создавањето на вредности е решението кое води до ублажување на сиромаштијата и со оглед на тоа дека резултатите не се нешто кое сами можеме да го избираме, праведните институции се клучот во зголемувањето на богатството и ослободувањето од сиромаштијата. Иако, оставаат простор за државна помош за сиромашните и немоќните, сите се согласуваат дека постои хиерархија во начинот на ослободување од сиромаштијата, која тргнува од личната одговорност и

самопомош, преку заемна помош и милосрдие, до најмалку посакуваната, државната принуда.

ДОПОЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

Како канцерогените тумори, така и државата на благосостојба продолжува да метастазира, да расте и му пречи на здравјето на општеството од кое се храни. Како и секоја општествена закана, заслужува додатно проучување. Во овој дел се цитираат многу додатни книги и написи, и оние кои ја проучуваат државата на благосостојба ќе сакаат да проучат некои од нив. Постои многу литература која ја брани државата на благосостојба, па оние кои ја проучуваат државата на благосостојба, би требало да му пријдат на проблемот од повеќе страни. Првата книга која е подолу наведена, „Welfare” (Благосостојба), на професорот Норман Бари, нуди добар преглед на проблемот и е водич низ литературата на повеќе страници. Останатите наведени книги се фокусираат на нудење критика и алтернатива на државата на благосостојба.

- Том Г. Палмер

-
- „Welfare” од **Norman Barry** (Buckingham, UK: Open University Press 1990). Оваа кратка книга нуди непристрасен преглед на историјата, функционирањето, оправдувањето и критиката на државата на благосостојба.
  - „From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services 1890-1967” од **David Beito** (Chapel Hill, NC: University of North Carolina, 2000). Историчарот Дејвид Бието ја документира и опишува историјата на заемна помош во САД, во која имало солидарност, општо добро и помош за милиони, но истото во целост било отфрлено од страна на политиката на државата на благосостојба во 20-от век.
  - „Reinventing Civil Society: The Rediscovery of Welfare without Politics” од **Дејвид Грин** (London: Civitas 1993). Историчарот и политиколог Дејвид Грин е пионер во студиите за „пријателски општества” во Британија и Австралија. Не само што ја документира историјата и ги објаснува доблестите на

пријателските општества, туку ги става во контекст на класично либералното размислување на граѓанското општество.

(Оваа книга може да се спушти на www.civitas.org.uk/pdf/cw17.pdf.)

- **„The Ethics of Redistribution”** од **Bertrand de Jouvenil** (*Indianapolis: Liberty Fund, 1990*). Оваа кратка книга се темели на предавањата на познатиот француски политиколог, кои ги одржал на Кембриџ Универзитетот. Нуди моќна критична поука и аргументи против прераспределбата на доходот.
- **„A Life of One’s Own: The Individual Rights and the Welfare State”** од **David Kelley** (*Washington, DC: Institut Cato, 1998*). Моралниот философ ги проучува философските темели на државата на благосостојба и ги подредува за критика од либерална перспектива.
- **„Realizing Freedom: Libertarian Theory, History, and Practice”** од **Tom G. Palmer** (*Washington, DC: Institut Cato, 2009*). Оваа збирка на есеи на уредникот на „*After the Welfare State*”, содржи неколку критики на теоријата *социјални права*, вклучувајќи го есејот „*Saving Rights Theory from Its Friends*” (изворно издадена во „*Individual Rights Reconsidered*“ која ја уредил Tibor Machan [Stanford: Hoover Institution Press, 2001]).
- **„The Swedish Model reassessed”** од **Нима Санандаџи** (*Helsinki: Libera Institut, 2011*). Оваа кратка студија на шведската држава на благосостојба нуди компаративен увид во изворите на просперитет на Шведска и влијанието на тамошната држава на благосостојба. (Достапна онлајн на www.libera.fi/wpcontent/uploads/2011/10/Libera_The-Swedish-model.pdf.)
- **„Is the Welfare State Justified?”** од **Даниел Шапиро** (*Cambridge: Cambridge University Press, 2007*). Оваа книга ги опишува често нагласуваните оправдувања на институциите и навиките, ги набљудува доказите како функционираат државите на благосостојба и потоа го поставува прашањето, дали институциите на државата на благосостојба се оправдани врз основа на најчестите независни гледишта на правдата. Оваа книга е академско дело на моралната философија и е читлива и достапна.

Збор на уредникот: Оние кои придонесоа за ова дело, доаѓаат до различни бројки на моменталната вредност на државната буџетска неурамнотеженост. Разликите се увидуваат во различните проценки на идните услови, различните категории на програми и различните временски рамки во кои се пресметуваат бројките. Без оглед на разликите, сите пресметки водат до нестабилни зборови, кои го надминуваат признатиот јавен долг. Непокриената одговорност на модерните држави на благосостојба е огромна и претставува многу сериозна опасност за општото добро на младите денес. Показана е страшна неодговорност од страна на нивните предци, кои дозволиле вакво нешто да се случи.

Д-р Том Г. Палмер е извршен потпретседател на меѓународните програми на *Атлас Нетворк*. Ја надгледува работата на тимовите низ светот, со цел унапредување на класичниот либерализам и соработува со глобална мрежа на истражувачки институти и истражувачки центри. Д-р Палмер е постар член на Като Институтот, каде бил и потпретседател на меѓународните програми и директор на *Центарот за промоција на човекови права*. Бил член на Х.Б. Иархарт на Хертфорд Колеџот во Оксфорд и потпретседател на *Институтот за хуманистички истражувања при Високата школа Џорџ Мејсон*. Член е на Советничкиот одбор на *Студенти за слобода*. Издал рецензии и текстови за политиката и моралот во „Harvard Journal of Law and Public Policy“, „Ethics“, „Critical Review“ и „Constitutional Political Economy“, како и во: „Slate“, „Wall Street Journal“, „New York Times“, „Die Welt“, „Al Hayst“, „Caixing“, „Washington Post“ и во лондонскиот „The Spectator“. Се стекнал со диплома по либерални студии во Сент Џон Колеџот во Анаполис, Мериленд, со магистратура по философија на Католичката школа на Америка, Вашингтон, и докторат на политички науки на Оксфорд. Неговите дела се издавани во книги од „Princeton University Press“, „Cambridge University press“, „Routledge“, како и други академски издавачи. Автор е на книгата „Realizing Freedom: Libertarian Theory, History and Practice“ издадена во 2009 и уредник е на „Morality of Capitalism“ издадена во 2011.

РЕФЕРЕНЦИИ

1. „Ако не е во ничија сопственост, иако законот може да ја нарече јавна или општествена сопственост, се користи без оглед на недостатоците кои произлегуваат од истата. На оние кои се во позиција да ги присвојат за себе бенефитите - дрвената граѓа од шумите, рибите од водите, и минералните наоѓалишта од под почвата - не им пречат ефектите од нивниот начин на експлоатација. За нив, разорувањето на почвата, осиромашувањето на ресурсите и други искористувања се надворешни трошоци кои не спаѓаат во нивните пресметки за влез и излез (инпут и аутпут). Тие ги сечат дрвјата без никаков интерес за шумување. Во ловот и риболовот, не се оградуваат од методи кои ја спречуваат репопулацијата на терените на ловот и риболовот”.

Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, in 4 vols., ed. Bettina Bien Greaves (Indianapolis: Liberty Fund, 2007). Vol. 2. Chapter: 6: *The Limits of Property Rights and the Problems of External Costs and External Economies*. Пристапено од oll.libertyfund.org/title/1894/110599 on 2012-03-25.

2. Frédéric Bastiat, *Selected Essays on Political Economy*, trans. Seymour Cain, ed. George B. de Huszar, introduction by F. A. Hayek (Irvington-on-Hudson: Foundation for Economic Education, 1995). Chapter 5: The State 1. Пристапено од oll.libertyfund.org/title/956/35453 on 2012-04-02.

3. „Social Security trust fund sits in West Virginia file cabinet”, USA Today, February 28, 2005, www.usatoday.com/news/washington/2005-02-28-trust-fund_x.htm.

4. Ayn Rand, *Atlas Shrugged* (New York: Signet, 1985), стр. 381–82.

5. Многу од тврдењата за имигрантите се всушност неточни, бидејќи имигрантите во САД, во најмала рака, обично плаќаат повеќе даноци на државата на благосостојба отколку што користат бенефиции и во минатото дале огромен придонес на економската динамика и просперитет на општествата во кои тие емигрирале преку создавање на нови бизниси. Прашањата се прикажани во поглавјето три од книгата на Jason L. Riley, *Let Them In: The Case for Open Borders* (New York: Gotham Books, 2008), стр. 91–125.

6. Меѓународниот дофат на државата на благосостојба, исто така, имаше ужасни последици, кои се добро документирани во голем број студии, вклучувајќи ги Dambisa Moyo, *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is Another Way for Africa* (London: Allen Lane, 2009); Graham Hancock, *Lords of Poverty: The Power, Prestige, and Corruption of the International Aid Business* (New York: Atlantic Monthly Press, 1989); и Michael Maren, *The Road to Hell: The Devastating Effects of Foreign Aid and International Charity* (New York: The Free Press, 1997), како дел од многу значајни дела. Пионерска студија за ефектите од помошта е *Dissent on Development* на P. T. Bauer (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976).

7. Погледнете ја дебатата за личната одговорност и државната моќ помеѓу David Schmidtz и Robert E. Goodin, во книгата *Social Welfare and Individual Responsibility: For and Against* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998).

8. Gretchen Morgenson and Joshua Rosner, *Reckless Endangerment: How Outsized Ambition, Greed, and Corruption Led to Economic Armageddon* (New York: Times Books, Henry Holt & Co., 2011), стр. 2–3.

9. Lew Sichelman, „Bush to Offer Zero Down FHA Loan”, Realty Times, January 20, 2004, http://realtytimes.com/rtpages/20040120_zerodown.htm.

10. Gretchen Morgenson and Joshua Rosner, *Reckless Endangerment*, стр. 38.

11. „Секоја хипотека што државно спонзорираните претпријатија (Government Sponsored Enterprise) ја гарантираа, според правилата на Базел (глобалните регулативи усвоени од владите), беше профитабилна за американските банки да поттикнуваат - и профитабилна за нив да ги откупуваат „Jeffrey Friedman, „A Crisis of Politics, Not Economics: Complexity, Ignorance, and Policy Failure,” *Critical Review*, Vol. 21, Nos. 2–3 (2009), стр.127–183, стр. 144.

12. За повеќе детали за комбинацијата на политиките на Федералните резерви за намалување на каматните стапки, обезбедувањето на хипотеките, поддржано од владата, и меѓународните финансиски регулативи погледнете ја книгата на Johan Norberg, *Financial Fiasco: How America's Infatuation with Home Ownership and Easy Money Created the Economic Crisis* (Washington, DC: Cato Institute, 2009). Исто така, види: *Critical Review*, „Special Issue: Causes of the Crisis”, ed. By Jeffrey Friedman, Vol. 21, Nos., 2–3 (2009), и Jeffrey Friedman and Wladimir Kraus, *Engineering the Financial Crisis: Systemic Risk and the Failure of Regulation* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011).

13. Jagadeesh Gokhale and Kent Smetters, „Do the Markets Care About the \$2.4 Trillion U.S. Deficit?” *Financial Analysts Journal*, Vol. 63, No. 3, 2007.

14. Лична комуникација со авторот, 26 март 2012.

15. Daniel Shapiro, *Is the Welfare State Justified?* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), стр. 5. Книгата на Шапиро нуди непристрасна споредба на „оправдувањата“ на државите на благосостојба, со доказите за нивната изведба.

16. Еден пример е инсистирањето на првакот за држава на благосостојба Џејмс П. Штерб дека намерното изгладнување на продуктивните граѓани е соодветно за да ги поттикне да произведуваат повеќе со што државата ќе може да ги конфискува и прераспреди резултатите од нивните продуктивни напори. Штерб тврди дека правото на социјална помош е „негативно право“ кое е во согласност со слободата на сите и предлага, врз основа на следење на неговите интуиции, да се постави закана дека ќе се конфискуваат „основните ресурси“ на продуктивните луѓе, т.е., не само вишокот над она што е неопходно за да се преживее, туку и храната потребна за физичко преживување, исто така, со цел да се поттикне продуктивноста за да се произведе повеќе за да може државата да редистрибуира. Овој професор по филозофија верува дека тоа е во согласност со почитувањето на слободата на продуктивните луѓе да им се закануваат со намерно изгладување, со што „нашиот производител не може да преземе ништо. Сиромашните тогаш би можеле да ги присвојат основните ресурси на производителот, а потоа, со тоа што не се произведува повеќе, производителот само ќе изгуби, затоа што не сака да биде попродуктивен“. „Just waste away“ е еуфемизам на Штерб за катаболизам, откажување на органите и други симптоми на смрт преку изгладнување. James P. Sterba, „Equality is compatible with and required by liberty“, in Jan Narveson and James P. Sterba, *Are Liberty and Equality Compatible?: For and Against* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), стр. 23. За потресни описи за како предлогот на Штерб функционираше во пракса, види Timothy Snyder, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin* (New York: Basic Books, 2010), и Frank Dikötter, *Mao's Great Famine: The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958–1962* (New York: Walker Publishing Co., 2010). Сеопфатни предлози засновани само врз интуиции за моралот и правдата, кои се неиспитани наспроти какво било знаење за економија, социологија или историја, во глобала, доведуваат до катастрофа и се, во најмала рака, морално неодговорни.

17. Постои изобилство литература за моралните тврдeња во врска со државата на благосостојба, претежно започнувајќи со намери и завршувајќи со намери. Јас се осврнувам на дел од таа литература во мојот есеј „Saving Rights Theory from Its Friends“, кој првично се појави во *Individual Rights Reconsidered*, ed. by Tibor Machan (Stanford: Hoover Institution Press, 2001). Таа верзија може да се спушти од <http://tomgpalmer.com/wp-content/uploads/papers/palmer-individualrightsreconsidered-chapter2.pdf>. Беше препечатена во Tom G. Palmer, *Realizing Freedom: Libertarian Theory, History, and Practice* (Washington, DC: Cato Institute, 2009), стр. 41–83.

18. Тие, исто така, создадоа голем дел од „моралното законодавство“ за насочување на однесувањето кон она што политичките елити го сметаат за доблест. Тие мерки ги вклучуваат забраната за проституција, стерилизирајќи ги „моралните дегенерици“, забранувајќи ги опојните супстанции (вклучувајќи ги алкохолот, марихуаната, опијатите, итн.), забранувајќи меѓуетнички бракови, прогонување и криминализирање на малцинските сексуалности, забранувајќи однесување кое се сметало премногу ризично за поединците, и во глобала потиснување на супстанции и однесувања што се сметале за некомпатибилни со благосостојбата на луѓето. Во последниве години, со самата промена на популарните обичаи, и државите на благосостојба понекогаш се менуваа со нив, но историјата на таквите „прогресивни“ држави е онаа од цензура и морална репресија.

19. Даниел Шапиро вели дека „владино резонирање главно се залага за добро запознаената, поврзаната и мотивираната средна класа“. Daniel Shapiro, *Is the Welfare State Justified?*, стр. 149.

20. Цитирано во Brink Lindsey, *Against the Dead Hand: The Uncertain Struggle for Global Capitalism* (New York: John Wiley & Sons, 2002), стр. 33.

21. A. J. P. Taylor, *Bismarck: The Man and the Statesman* (1955; New York: Sutton Publishing, 2003), стр. 204. Тејлор истакнува дека еден елемент од планот на Бизмарк бил поразен во Рајхстагот; тој сакал „придонесите“ да бидат директно екстрахирани од државниот буџет. Наместо тоа, Рајхстагот наметнал само да се плати придонес директно од страна на вработениот и наводно, уште еден да се плати „од страна на работодавачот“. Сепак, како што економистите знаат, сто проценти од товарот за двете „акции“ паднал на грбот на вработениот, бидејќи поттекнуваа од пари кои во спротивно би биле исплатени во плати; работодавачите ќе ја платат вредноста на извршената работа, а не повеќе од тоа, и имаат тенденција да бидат рамнодушни кон тоа колку вработениот прима во готово. Бизмарк беше пионер на идејата за држава формирана од „корпоративни здруженија“, кои претставуваа групни интереси, наместо претставување на граѓани со поединечни права. Како што забележува Тејлор: „Идејата дополнително го потенцираше неговиот фокус кон групи од интерес наместо кон принципи. Фразата и механизмот повторно беа актуализирани во 20-от век кај фашистите“ (стр. 204). Натрупувањето на дополнителните даноци за работната сила во форма на

„удели за работодавачот“ од придонесите за социјално осигурување, придонесе за падот на парламентарната влада на Вајмарската Република, како што Jürgen von Krüedener, „Die Überforderungen der Weimarer Republik als Sozialstaat“, *Geschichte und Gesellschaft*, 11, no. 3 (1985), стр. 358–76, забележува, падот „беше последица од претераниот велфаризам на државата, за што придонесоа платите и платниот товар како главна причина“. (стр. 376)

22. Цитирано во A. J. P. Taylor, *Bismarck: The Man and the Statesman*, стр. 203.

23. Говор од 18 мај 1889, цитиран во David Kelley, *A Life of One's Own: Individual Rights and the Welfare State* (Washington, DC: Cato Institute, 1998), стр. 39.

24. A. J. P. Taylor, *Bismarck: The Man and the Statesman*, стр. 203. Тејлор забележал дека Бизмарк претставил широк спектар на шеми за државите на благосостојба, и „на крајот говорел за ‘правото на работа’ и размислувал за осигурување во случај на невработеност, последниот чекор кон државата на благосостојба во 20-от век“. (стр.204)

25. Jürgen von Krüedener, „Die Überforderungen der Weimarer Republik als Sozialstaat“, ги прикажува резултатите од тоа што Бизмарк точно го претставил; товарот на работниците од т.н. „удел за работодавачите“ со плаќањето на „социјално осигурување“ кој драстично се зголемил за време на Вајмарската Република. Круденер заклучува: „Судбоносната замка, вистинската трагедија на оваа држава беше тоа што таа беше објективно пренагласена како држава на благосостојба“. (стр. 376)

26. Götz Aly, *Hitler's Beneficiaries: Plunder, Racial War, and the Nazi Welfare State* (New York: Henry Holt & Co., 2006), стр. 13. Али го опишува грабежот на Евреите од Германија, кој се случил пред грабежот на остатокот од Европа: „До крајот на 1937, државните службеници во Министерството за финансии ја зголемија кредитната граница на највисокото можно ниво“. Принудени да се справуваат со сè повеќе и повеќе креативни начини за рефинансирање на државниот долг, тие го свртеа своето внимание кон имотот на германските Евреи, кој подоцна бил конфискуван и додаден на таканаречениот „Volksvermögen“, односно колективните средства на германскиот народ. Во идеолошки наполнетиот концепт за колективни средства, кој во никој случај не бил ограничен за германското општество, била вклучена можноста за да се отфрлат сите оние кои се сметале за „туѓи“ (Volksfremden) или „непријатели“ (Volksfeinden). (стр. 41) Присилната физичка работа, која била далеку од дотација на големите приватни фирми, била редистрибуција на средства земени од поробените Евреи, Полјаци, Украинци и останати малцинства во целата држава. По пресметувањето на државно-наметнатите даноци на платите исплатени (од страна на фирмите) на принудно мобилизираната воена сила („60 до 70 проценти од платите биле исплатени од тие фирми“), Али заклучува дека овие даноци, во периодот од 1941 до 1945 год. изнесувале 13 милијарди рајхсмарк (нацистичка валута - овој износ во денешно време би вредел околу 150 милијарди американски долари): „Големината на оваа сума се коси со традиционалната историска претпоставка дека всушност станувало збор за компании кои најмногу профитирале од присилната работа. Наместо тоа, експлоатацијата била извршена на многу поголема скала, од страна на самото општество во целост. Милијардите придобиеени од присилната работна рака, кои се содржеле во државни приходи, им одзеле значителен товар на обичните германски даночни обврзници. Ова било само една од предностите кои „етничките другари“ ја добиле од прифаќањето на владината кампања, со цел не само да водат војна против други, туку и да ги лишат од сè што имале“. (стр. 162–63)

27. Ibid., стр. 303.

28. Friedrich Engels, „Outlines of a Critique of Political Economy,” in Lawrence S. Stepelevich, ed., *The Young Hegelians: An Anthology* (Amherst, N.Y.: Humanity Books, 1999), стр. 278–302, стр. 283.

29. Ibid., стр. 289.

30. Ibid., стр. 293.

31. Види Jerry Z. Muller, „The Long Shadow of Usury: Capitalism and the Jews in Modern European Thought”, во неговата *Capitalism and the Jews* (Princeton: Princeton University Press, 2010), стр. 15–71.

32. Sheri Berman, *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), стр. 13–14.

33. Ibid., стр. 16–17.

34. 94 US 126 (1877), цитирано во Douglass C. North, Terry L. Anderson, and Peter J. Hill, *Growth & Welfare in the American Past: A New Economic History* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1983), стр. 146.

35. Herbert Hoover, „Address Accepting the Republican Presidential Nomination”, August 11, 1932, www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=23198&st=&st1=#axzz1rUPyl5Ew. Види исто: Murray N. Rothbard, „Herbert Hoover and the Myth of Laissez Faire”, in Ronald Radosh and Murray N. Rothbard, eds., *A New History of Leviathan* (New York: E. P. Dutton & Co., 1972), стр. 111–145.

36. Franklin D. Roosevelt, „Campaign Address on Agriculture and Tariffs,” *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt. Volume one, The genesis of the New Deal, 1928–1932* (New York: Random House, 1938), стр. 742.
37. Види Amity Shlaes, *The Forgotten Man: A New History of the Great Depression* (New York: Harper, 2007), Douglas A. Irwin, *Peddling Protectionism: Smoot-Hawley and the Great Depression* (Princeton: Princeton University Press, 2011), и Gene Smiley, *Rethinking the Great Depression* (Chicago: Ivan R. Dee, 2002).
38. За испитување на сличностите (во комбинација со повторувани изјави за јасните разлики, исто така), види John A. Garraty, „The New Deal, National Socialism, and the Great Depression”, *The American Historical Review*, Vol. 78, No. 4 (October, 1973), стр. 907–94, и Wolfgang Schivelbusch, *Three New Deals: Reflections on Roosevelt’s America, Mussolini’s Italy, and Hitler’s Germany, 1933–1939* (New York: Henry Holt & Co., 2006). Мусолини, всушност, во 1934 година изгледаше доста наклонет кон „Новиот договор” (New Deal): „Американскиот експеримент треба да се следи многу внимателно. Во Соединетите Американски Држави, владината интервенција во бизнисот е директна; и понекогаш зазема превентивна форма. Правните кодекси не се ништо повеќе од колективни договори за кои Претседателот се залага двете страни да ги достават. Мора да почекаме пред да донесеме пресуда на тој експеримент”. Benito Mussolini, „Speech in the Senate on the Bill Establishing the Corporations”, 13th January 1934, in *Benito Mussolini, The Doctrine of Fascism* (Rome: Ardita, 1935; republished New York: Howard Fertig, 2006), стр. 69.
39. Од Hanes Walton, *Invisible Politics: Black Political Behavior* (Albany: State University of New York Press, 1985), стр. 123.
40. Frances Fox Piven, „The Great Society as Political Strategy,” in Richard A. Cloward and Frances Fox Piven, *The Politics of Turmoil: Poverty, Race, and the Urban Crisis* (New York: Vintage Books, 1975), стр. 271–83, стр. 271–72.
41. Ibid., стр. 276–77.
42. Ibid., стр. 283.
43. <http://bls.gov/news.release/youth.t01.htm>.
44. Walter E. Williams, *Race and Economics: How Much Can Be Blamed on Discrimination?* (Stanford: Hoover Institution Press, 2011), стр. 41–43.
45. Charles Murray, *Losing Ground: American Social Policy, 1950–1980* (New York: Basic Books, 1984), вовед во 10-тото издание од 1994.
46. Daniel P. Moynihan, *The Politics of a Guaranteed Income* (New York: Vintage Books, 1973), стр. 54. Економистот Walter E. Williams во 1980, забележал: „Излегува дека ако ги пресметаме сите федерални, државни и локални годишни расходи, кои се оправдани врз основа на борба против некој аспект на сиромаштија, би откриле дека за овие програми се потрошени над 250 милијарди долари. Се покажува дека ако едноставно би им ги давале тие пари на сиромашните, секое сиромашно четиричлено семејство би добивало по околу 40 000 долари годишно. Тие сепак не ги добиваат тие пари. Поголемиот дел од парите оди за луѓе кои не се сиромашни, бирократите и професионалците задолжени за грижа за сиромашните. Тоа е како да се хранат врапчињата преку коњите”. Walter E. Williams, „The Poor as First Victims of the Welfare State”, *Imprimis*, Vol. 9, No. 7 (July 1980), стр.6. Книгата на Вилијамс, *The State Against Blacks* (New York: McGraw-Hill, 1982), претстави убедливо и добро документирано обвинение за целиот систем на интервенционизам, како штетен за оние на кои наводно треба да им биде понудена помош од државата на благосостојба. Некои од податоците се ажурирани во неговата книга *Race and Economics: How Much Can Be Blamed on Discrimination?*
47. Richard A. Cloward and Frances Fox Piven, *The Politics of Turmoil*, стр. 4.
48. Walter E. Williams, *Black America and Organized Labor: A Fair Deal?* (Washington, DC: Lincoln Institute for Research and Education, 1980), стр. 25.
49. Edward Tufte, *Political Control of the Economy* (Princeton: Princeton University Press, 1978), стр. 143.
50. Цитирано во Testimony of Cato Institute Senior Fellow Jagadeesh Gokhale to the Committee on Homeland Security and Government Affairs, Subcommittee on Federal Financial Management, Government Information, and International Security, 109th Cong., 1st sess., September 22, 2005, www.hsgac.senate.gov/download/092205gokhale . Види исто Dallas Federal Reserve CEO Richard Fisher, „Storms on the Horizon: Remarks before the Commonwealth Club of California”, www.dallasfed.org/news/speeches/fisher/2008/fs080528.cfm .
51. „President’s Health ‘Reform’ Grows Unfunded Obligations By \$17 Trillion”, <http://budget.senate.gov/republican/public/index.cfm/2012/3/president-s-health-reform-grows-unfundedobligations-by-17-trillion>
52. Richard Fisher, „Storms on the Horizon”.

53. Тестот е објаснет во Charles Murray, *What It Means to Be a Libertarian: A Personal Interpretation* (New York: Broadway Books, 1997), стр. 47–56.
54. Simon Cordery, *British Friendly Societies, 1750–1914* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), стр. 1.
55. Види David Beito, *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890–1967* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000); David Green, *Working Class Patients and the Medical Establishment* (New York: St. Martin's Press, 1985); Nicolas Marques, „Le monopole de la sécurité sociale face à l'histoire des premières protections sociales.” *Journal des Économistes et des Études Humaines*, vol. X n° 2, Sept-Oct. 2000, www.euro92.com/acrob/marques%20mutuelles.pdf ; David G. Green and Lawrence Cromwell, *Mutual Aid or Welfare State: Australia's Friendly Societies* (Sydney: Allen & Unwin, 1984); David Green, *Reinventing Civil Society: The Rediscovery of Welfare Without Politics* (London: Institute of Economic Affairs, 2000); Anton Howes, „Friendly Societies, the State and the Medical Profession in Great Britain 1900–1939”, unpublished thesis, King's College, London, 2012.
56. E. P. Hennock, *The Origin of the Welfare State in England and Germany, 1850–1914* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), стр. 176. Се чини дека Hennock не сфатил (како и многумина во тоа време) дека таканаречениот „придонес на работодавачот“ потекнувал целосно од заработувачката на работникот и не претставувал пренос од работодавците кон вработените, туку само намалување на нето-платата на работниците.
57. Ibid., стр. 92.
58. Цитирано во James Bartholomew, *The Welfare State We're In* (London: Politico's, 2004), стр. 153. Книгата на Бартоломеј восхитувачки прикажува како државата на благосостојба е наградена за напредокот кој се должи на други причини и ги документира негативните ефекти на државата на благосостојба како: влошување на граѓанството и подемот на зависноста, криминалноста и други патологии на современите општества. Книгите на Вест се пioniри на студиите за образование без државата. Краток есеј на темата, „The Spread of Education Before Compulsion: Britain and America in the Nineteenth Century”, може да се пронајде во *The Freeman*, Vol. 46, Issue 7 (July 1996), www.thefreemanonline.org/featured/the-spread-of-education-beforecompulsion-britain-and-america-in-the-nineteenth-century/ . За преглед на овие прашања, види James Tooley, *Education Without the State* (London: Institute of Economic Affairs, 1998), esp. chapter 3, „The Secret History of Education Without the State”. www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/upldbook56pdf.pdf .
59. James Tooley, *The Beautiful Tree: A Personal Journal into How the World's Poorest Are Educating Themselves* (Washington, DC: Cato Institute, 2009).
60. *Oddfellows' Magazine*, No. 414 (June 1909), цитирано во Simon Cordery, *British Friendly Societies, 1750–1914*, стр. 155.
61. Herbert Spencer, „The New Toryism” [1884], во Herbert Spencer, *Political Writings*, уредено од John Offer (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), стр. 69.
62. Исто така, види Mark Pennington, *Robust Political Economy: Classical Liberalism and the Future of Public Policy* (Cheltenham: Edward Elgar, 2011) за проширување на општата поента дека процесите, наместо резултатите, се нормалната тема на политички избори.
63. Benjamin Constant, „The Liberty of the Ancients Compared with that of the Moderns” [1819], во Benjamin Constant, *Political Writings*, уредено од Biancamaria Fontana (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), стр. 326.
64. За споредба со *Австралиските пријателски општества*, види David G. Green и Lawrence Cromwell, *Mutual Aid or Welfare State*.
65. P. H. J. H. Gosden, *The Friendly Societies in England 1815–1875* (Manchester: Manchester University Press, 1961), стр. 4–5.
66. P. H. J. H. Gosden, *Self-Help* (London: Batsford, 1973), стр. 91; William (Lord) Beveridge, *Voluntary Action* (London: Allen & Unwin, 1948), стр. 328.
67. P. H. J. H. Gosden, *The Friendly Societies in England*, стр. 18.
68. Ancient Order of Foresters, *General Laws, Observations on the Advantages of Forestry*, 1857.
69. Josef Maria Baernreither, *English Associations of Working Men* (London: Swan Sonnenschein, 1893), стр. 380; G. D. Langridge, *A Lecture on the Origin, Rise and Progress of the Manchester Unity Independent Order of Odd Fellows* (Melbourne: Manchester Unity, 1867), стр. 20–21.
70. Sidney and Beatrice Webb, *Industrial Democracy* (London: The Authors, 1913), стр. 36, note 1.
71. Ancient Order of Foresters, Lecture 1, 1879, стр. 41–42.

72. Ancient Order of Foresters, Court Robert Gordon, Rules 53 and 55, 1877.
73. Ancient Order of Foresters, Formularies, 1879, стр. 12.
74. Ancient Order of Foresters, General Laws, 1857, Rule 82.
75. Independent Order of Oddfellows, Manchester Unity, Lodge Ritual and Lecture Book with Procedure, 1976, стр. 9–10.
76. William (Lord) Beveridge, Voluntary Action, Table 20.
77. Ibid., Табела 22.
78. Проценките за членствата во *братските општества* се од Извештајот на Комисијата за истражување на општествени трендови на Претседателот, *Recent Social Trends in the United States*, vol. 2 (New York: McGraw-Hill, 1933), стр. 935. Фигурите на популацијата на Американци над дваесет се наоѓа во Одделот за трговија на САД, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970, pt I* (Washington, DC: US Government Printing Office, 1975), стр. 15–20. Братските осигурителни друштва учествуваат со околу 10.000.000 од ова членство, додека тајните друштва ги сочинуваат останатите. Бројките во *Recent Social Trends* функционираат и како груби проценки на братското членство. Сепак, неколку зборови на претпазливост. Со тоа што не успеале да им надоместат на оние поединци кои се дел на повеќе од една организација, овие бројки го преценуваат братското членство. Од друга страна, тие го потцениле членството со тоа што не ги вклучиле членовите на бројни здруженија (многу од нив управувани од Афроамериканци и имигранти) и локалните друштва за помош, организирани на соседско и професионално ниво. Иако друштвата за помош давале заемна помош, им недостасувале братските атрибути како ложа и ритуал. За повеќе информации околу друштвата за помош, види: Charles Richmond Henderson, *Industrial Insurance in the United States* (Chicago: University of Chicago Press, 1908), стр.63–83.
79. Најдобра дискусија за функционалната улога на ритуалот останува Noel P. Gist, „Secret Societies: A Cultural History of Fraternalism”, *University of Missouri Studies* 15 (October 1, 1940). Исто, види Marc C. Carnes, *Secret Ritual and Manhood in Victorian America* (New Haven, Yale University Press, 1989).
80. Walter Basye, History and Operation of Fraternal Insurance (Rochester: the Fraternal Monitor, 1919), стр. 35–36; Lynn Dumenil, *Freemasonry and American Culture, 1880–1930* (Princeton: Princeton University Press, 1984), стр. 225, 22.
81. Lynn Dumenil, *Freemasonry and American Culture, 1880–1930*, стр. 21.
82. US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, *Care of Aged Persons in the United States* (Washington, DC: US Government Printing Office, 1929), стр. 162, 15, 163; и Lynn Dumenil, *Freemasonry and American Culture, 1880–1930*, стр. 20. Во 1929, бирото идентификувало 112 братски домови за стари лица во Соединетите Американски Држави, претежно управувани од страна на тајни друштва за сиромашни, со вдомено население од над 7000 луѓе. Неколку братски осигурителни друштва исто изградиле такви домови, но генерално се потпирале повеќе на осигурувањето за помош на нивните стари лица. За братски сиропиталишта, види C.W. Areson and H. W. Hopkirk, „Child Welfare Programs of Churches and Fraternal Orders”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 121 (September 1925), стр.85–95.
83. Harris Dickson and Isidore P. Mantz, „Will the Widow Get Her Money? The Weakness in Fraternal Life Insurance and How It May Be Cured,” *Everybody’s Magazine* 22 (June 1910), стр. 776.
84. Este Erwood Buffum, *Modern Woodmen of America: A History*, vol. 2 (Modern Woodmen of America, 1935), стр. 5; и Peter Roberts, *Anthracite Coal Communities: A Study of the Demography, the Social, Educational and Moral Life of the Anthracite Regions* (New York: Macmillan, 1904), стр. 309.
85. Walter Basye, *History and Operation of Fraternal Insurance*, стр. 15–16; и US Department of Commerce, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*, pt. 1, стр. 168.
86. Illinois Health Insurance Commission, *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois* (1919), 224–25.
87. US Department of Labor, *Care of Aged Persons*, 158; и New York Commission on Old-Age Security, *Report of the New York State Commission* (Albany: J. B. Lyons, 1930), стр. 312–13. Цитирано во Carolyn L. Weaver, *The Crisis in Social Security: Economic and Political Origins* (Durham: Duke University Press, 1982), стр. 41–42. До 1928 година, околу 14% од работната сила била регистрирана во приватни пензиски фондови. Вкупниот број на приватните пензиски фондови во функција всушност се зголемил во текот на раните, и најлошите години од Големата депресија. Вообичаената перцепција - широко пропагирана и пред и по воспоставувањето на социјалното осигурување - дека старите лица биле многу зависни од помошта за сиромашни, е мит. Помалку од 1 процент од старите лица живееле во добротворни домови во 1923, околу истиот процент како и во 1880. Carolyn N. Weaver, *The Crisis in Social Security*, стр. 48, 63.

88. US Department of Labor, Children's Bureau, *Mothers' Aid, 1931* (Washington, DC: US Government Printing Office, 1933), стр. 8, 17; и Michael B. Katz, *In the Shadow of the Poorhouse: A Social History of Welfare in America* (New York: Basic Books, 1980), p. xii. За подобар преглед на неодамнешна литература за зачестеноста на членството на работничката класа во домородни бели братски редови, како *the Odd Fellows, Knights of Pythias*, и *Ancient Order of the United Workmen*, види Mary Ann Clawson, *Constructing Brotherhood: Class, Gender, and Fraternalism* (Princeton: Princeton University Press, 1989), 87–110.
89. *Report of the Social Insurance Commission of the State of California* (Sacramento: California State Printing Office, 1917), стр. 81, 89; и *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*, стр. 464. Во 1919, In 1919, Комисијата за здравствено осигурување во Илиноис проценила дека 25.8 проценти од примателите на плати во Чикаго биле осигурани (претежно во братства) против болести, и 23.7 проценти против инвалидитет. Многу здруженија кои не нуделе осигурување имале неформални, обично ad hoc, методи за справување со здравствените проблеми на членовите. *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*, стр. 216, 218, 221.
90. *Report of the Social Insurance Commission*, 82, 89, 302; *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*, стр. 123, 474; и Peter Roberts, *Anthracite Coal Communities*, стр. 309–10. Во 1929, околу 9% од индустриските работници во Соединетите Американски Држави изгубиле осум или повеќе работни денови поради заболувања. US Public Health Service, *Public Health Reports* 47 (January 15, 1932), стр. 136. 156.
91. И должам на Џенифер Робак за посочувањето на можни предности од братското осигурување во справувањето со моралната опасност. Види: „Social Insurance in Ethnically Diverse Societies”, mimeograph, Center for Study of Public Choice, George Mason University, October 1989. За повеќе информации околу раните експерименти на трговските друштва да обезбедат здравствено осигурување и последователните морални потешкотии со кои се соочиле, види: Frederick L. Hoffman, *History of Prudential Insurance Company of America, 1875–1900* (Prudential Press, 1900), стр. 6–62. John F. Dryden, *Addresses and Papers on Life Insurance and Other Subjects* (Newark: The Prudential Insurance Company of America, 1909), стр. 32.
92. *Report of the Social Insurance Commission of the State of California*, стр. 110, and Jennifer Roback, “Social Insurance in Ethnically Diverse Societies,” стр. 10.
93. James G. Burrow, *Organized Medicine in the Progressive Era: The Move Toward Monopoly* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1977), стр. 121–23.
94. Samuel Silverberg цитиран од George Rosen, „Contract or Lodge Practice and its Influence on Medical Attitudes to Health Insurance,” *American Journal of Public Health* 67 (April 1977), стр. 374–75.
95. H. T. Partree, „Contract Practice: Its Ethical Bearings and Relations to the Lodge and Industrial Insurance”, *Bulletin of the American Academy of Medicine* 10 (December 1909), стр. 596; and James G. Burrow, *Organized Medicine in the Progressive Era*, стр. 126.
96. George Rosen, „Contract or Lodge Practice and its Influence on Medical Attitudes to Health Insurance”, стр. 378; and James G. Burrow, *Organized Medicine in the Progressive Era*, стр. 128, 131.
97. Samuel P. Hays, *The Response to Industrialization: 1885–1914* (Chicago: University of Chicago Press, 1957), стр. 95.
98. Цитирано во Haze Sorel Tishler, *Self-Reliance and Social Security, 1870–1917* (Port Washington: National University Publications, 1971), стр. 95. За повеќе информации околу братските (и поврзана заемна помош) друштва на избрани имигрантски групи, види: David M. Emmons, *The Butte Irish: Class and Ethnicity in an American Mining Town, 1875–1925* (Urbana: University of Illinois Press, 1989), стр. 94–132; Michael R. Weissner, *A Brotherhood of Memory: Jewish Landsmanshaft in the New World* (New York: Basic Books, 1985); William I. Thomas, *The Polish Peasant in Europe and America*, vol. 2 (New York: Dover Publications, 1958), стр. 1578–1643; и Humbert S. Nelli, *Italians in Chicago, 1880–1930: A Study in Ethnic Mobility* (New York: Oxford University Press, 1970), стр. 156–99.
99. Howard W. Odum, *Social and Mental Traits of the Negro: Research into the Conditions of the Negro Race in Southern Towns* (New York: Columbia University Press, 1910), стр. 102–3, 109, 99.
100. William A. Muraskin, *Middle-class Blacks in a White Society: Prince Hall Freemasonry in America* (Berkeley: University of California Press, 1975), стр. 118, 133–59, 54–56.
101. Booker T. Washington, *The Story of the Negro, The Rise of the Race from Slavery*, vol. 2 (New York: Negro Universities Press, 1969), стр. 148–70; W. E. B. Du Bois, *Economic Cooperation Among Negro Americans* (Atlanta: Atlanta University Press, 1907), стр. 109, 115, 122; и W. E. B. Du Bois, *The Philadelphia Negro: A Social Study* (New York: Schocken Books, 1967), стр. 185–86, 221–27. Латиноамериканците, исто така, формирале налик на „белите” друштва како што се Масоните и Woodmen of the World. Повеќето латиноамерикански братски

- друштва (mutualistas), сепак, немале директни „бели“ паралели. Jose Amaro Hernandez, *Mutual Aid for Survival: The Case of the Mexican American* (Malabar, Florida: Robert E. Krieger Publishing Co., 1983), стр. 65–66.
102. *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*, стр.222.
103. Sadie Tanner Mossell, “The Standard of Living Among One Hundred Negro Migrant Families in Philadelphia,” *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 98 (November 1921), стр. 200; Margaret F. Byington, *Homestead: The Households of a Mill Town* (New York: Charities Publication Committee, 1910), стр. 91; и Hace Sorel Tishler, *Self-Reliance and Social Security, 1870–1917*, стр. 96. Овој висок степен на полиси за животна осигурување за Афроамериканци опстојувал уште во 1960-тите. Околу 80.33 проценти од семејствата на Афроамериканците имаат одредено животна осигурување, во споредба со 77.5 проценти од семејствата на белците. Потешко е да се дојде до понови проценки, но, со оглед на брзата експанзија на државата на благосостојба од 1967 па наваму, би било фасцинантно да се дознае дали се променети релативните стапки на животна осигурување за Афроамериканците и белците. Цитирано во Roland W. Bailey, ed., *Black Business Enterprise: Historical and Contemporary Perspectives* (New York: Basic Books, 1971), стр. 167.
104. US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, *Monthly Labor Review* 28 (March 1929), стр. 421, 424; Charles W. Ferguson, *Fifty Million Brothers: A Panorama of American Lodges and Clubs* (New York: Farrar and Rinehart, 1937), стр. 144; и *Report of the Pennsylvania Commission on Old Age Pensions* (Harrisburg, 1919), стр. 67.
105. Хибернијците, секако, биле Американци од ирско потекло. Irish Americans. Види Michael F. Funchion. ed., *Irish American Voluntary Organizations* (Westport: Greenwood Press, 1938), стр. 51–61.
106. *Fraternal Monitor* 22 (December 1, 1911), стр. 16; and *Fraternal Monitor* 19 (January 21, 1908): стр. 10–11.
107. Peter Roberts, *Anthracite Coal Communities*, стр. 263–64.
108. Michael B. Katz, *In the Shadow of the Poorhouse*, стр. 291; и Katz, *The Undeserving Poor: From the War on Poverty to the War on Welfare* (New York: Pantheon, 1989), стр. 179–80, 184, 239.
109. Mary E. Richmond, *Friendly Visiting among the Poor: A Handbook for Charity Workers* (Montclair, NJ: Patterson Smith 1969), стр. 11–12.
110. За повеќе информации околу истражните практики на добротворните организации за време на почетокот на дваесеттиот век, види: Walter I. Trattner, *From Poor Law to Welfare State: A History of Social Welfare in America* (New York: Free Press, 1989), стр.89–92.
111. Michael B. Katz, *The Undeserving Poor*, стр. 184; и William A. Muraskin, *Middle Class Blacks in a White Society*, стр. 46. Братските друштва меѓу слободните Афроамериканци на Северот пред Граѓанската војна имале слични ограничувања. Во 1832, група Афроамериканци го забележале тоа во Филаделфија, „членовите на овие друштва се обврзани со правилата и прописите, кои имаат тенденција да се промовира индустријата и моралот меѓу нив. За какво било непочитување или прекршување на овие правила, за нетрпеливост и неморал од кој било вид, членовите можат да бидат суспендирани или исфрлени”. Leonard P. Curry, *The Free Black in Urban America, 1800–1850: The Shadow of the Dream* (Chicago: University of Chicago Press, 1981), стр. 203–4.
112. William A. Muraskin, *Middle Class Blacks in a White Society*, стр. 84–85; and Alan Derickson, *Workers’ Health, Workers’ Democracy: The Western Miners’ Struggle, 1891–1925* (Ithaca: Cornell University Press, 1988), стр. 66.
113. Му должам на Џефри Фридман за посочувањето на контрастот помеѓу добротворната помош и ограничувањата, засновани врз непријателски односи, и оние од братските друштва фокусирани околу врските на реципроцитет.
114. Walter Basye, *History and Operation of Fraternal Insurance*, стр. 20; и Michael B. Katz, *The Undeserving Poor*, стр. 179. Според Теренс О’ Донел, тимскиот дух на едно братско друштво е едно од најголемите негови вредности. Види повеќе Terence O’Donnell, *History of Life Insurance in its Formative Years* (Chicago: American Conservation Company, 1936).
115. *History and Manual of the Colored Knights of Pythias* (Nashville: National Baptist Publishing Board, 1917), стр. 448–49; и Jose Amaro Hernandez, *Mutual Aid for Survival*, стр. 93.
116. За подлабок увид за некои од последиците од падот на заемната помош, види Charles Murray, *In Pursuit: Of Happiness and Good Government* (New York: Simon and Shuster, 1988).
117. William Julius Wilson, *The Truly Disadvantaged: The Inner City, The Underclass, and Public Policy* (Chicago: University of Chicago Press, 1987), стр. 3.
118. James Borchert, *Alley Life in Washington: Family, Community, Religion, and Folklore in the City, 1850–1970* (Urbana: University of Illinois Press, 1980), стр. 98, 215–17.

119. Ја позајмив темата упатена кон овој дел од David G. Green and Lawrence Cromwell, *Mutual Aid or Welfare State: Australia's Friendly Societies*. Пријателските друштва беа австралиските (како и британските) верзии на американските братски друштва.
120. *Statistics of Fraternal Benefit Societies* (1906–86). За падот на водечките тајни друштва, види: Noel P. Gist, „Secret Societies: A Cultural History of Fraternalism,” стр. 42–43; Lynn Dumenil, *Freemasonry and American Culture, 1880–1930*, стр. 225; и Alvin J. Schmidt and Nicholas Babchuk, „Formal Voluntary Organizations and Change Over Time: A Study of American Fraternal Organizations,” *Journal of Action Research* 1 (January 1972), стр. 49.
121. Gunnar Myrdal, *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy* (New York: Harper and Brothers Publishers, 1944), стр. 953; Edward Nelson Palmer, „Negro Secret Societies,” *Social Forces* 23 (December 1944), стр. 211, и William A. Muraskin, *Middle-class Blacks in a White Society*, стр. 29.
122. Guy B. Johnson, „Some Factors in the Development of Negro Social Institutions in the United States”, *American Journal of Sociology* 40 (November 1934), стр. 336; и Gunnar Myrdal, *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy*, стр. 952. Во последните триесет години, неколку истражувања за волонтерските асоцијации, забележале проценти на братско членство. Во централниот дел на Лонг Бич, Калифорнија, со едно истражување од 1966 се открило дека 14.6 проценти од белците припаѓале на братски друштва, во споредба со 27.5 проценти од Афроамериканците. S. John Dackawich, „Voluntary Associations of Central Area Negroes”, *Pacific Sociological Review* 9 (Fall 1966), стр. 77. Во Тампа, Флорида, во 1967, 8 проценти од Афроамериканците припаѓале на ложи за „меѓусебна помош“, додека 11 проценти припаѓале на „редовни“ ложи. Не постои сума на процентите на вклученост од страна на белците. Jack C. Ross & Raymond H. Wheeler, *Black Belonging: A Study of the Social Correlates of Work Relations Among Negroes* (Westport: Greenwood Publishing Company, 1971), стр. 106–8. Во Остин, Тексас, во 1969–70, бројката на членства во братства изнесувала 16.9 проценти за Афроамериканците и 13.3 проценти за Афроамериканките, наспроти 10.3 проценти за белците и 2 проценти за белките. J. Allen Williams, et al., „Voluntary Associations and Minority Status: A Comparative Analysis of Anglo, Black, and Mexican Americans”, *American Sociological Review* 38 (October 1973), стр. 644. Во Њујорк, 1972 година, претставништвото на братства било 7 проценти за Афроамериканците и 2 проценти за Афроамериканките, споредено со 12 проценти за белците и 3 проценти за белките. Steven Martin Cohen и Robert E. Kapsis, „Participation of Blacks, Puerto Ricans, and Whites in Voluntary Associations: A Test of Current Theories”, *Social Forces* 56 (June 1978), стр. 1063.
123. Не сите научници се согласуваат со толкувањето на Мирдал во врска со афроамериканските братски друштва како имитирачки. Особено види: Betty M. Kuyk, „The African Derivations of Black Fraternal Orders in the United States”, *Comparative Studies in Society and History* 25 (October 1983), стр. 559–92. Кујк наведува докази за големо позајмување од страна на афроамериканските друштва на ритуали и форми на организирање од афроамериканските предци.
124. John Chodes, „Friendly Societies: Voluntary Social Security and More,” *The Freeman* 40 (March 1990), стр. 98; и Walter Basye, *History and Operation of Fraternal Insurance*, стр. 113–22.
125. Richard De Raismes Kip, *Fraternal Life Insurance in America* (Philadelphia: College Off set Press, 1953), стр. 182–83; и J. Owen Stalson, *Marketing Life Insurance: Its History in America* (Bryn Mawr: McCahan Foundation, 1969), стр. 460–61. Дobar извор на наоди за широкиот спектар на здруженија е секое издание на *Fraternal Monitor*.
126. За падот на договорната практика во текот на 1920-тите види: John Duffy, *The Healers: The Rise of the Medical Establishment* (New York: McGraw, 1976), стр. 198–99.
127. Roger L. Ransom и Richard Sutch, „Tontine Insurance and the Armstrong Investigation: A Case of Stifled Innovation, 1868–1905,” *Journal of Economic History* 47 (June 1987), стр. 390.
128. Walter I. Trattner, *From Poor Law to Welfare State*, стр. 202–5.
129. За опаднатиот ефект на надоместокот на работниците од несреќи и инвалидско осигурување од страна на здруженијата за заемни придобивки, види: *US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, Monthly Labor Review* 25 (July 1927), стр. 20; *Monthly Labor Review* 28 (January 1929), стр. 74; и Pierce Williams, *The Purchase of Medical Care Through Fixed Periodic Payment* (New York: National Bureau of Economic Research, 1932), стр. 278–79.
130. Michael B. Katz, *The Undeserving Poor*, стр. 190–91.
131. Herbert G. Gutman, *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750–1925* (New York: Pantheon, 1976); Daniel Patrick Moynihan, *The Negro Family: The Case for National Action* (Washington, D.C.: Office of Policy Planning and Research, US Department of Labor, 1965); и William Julius Wilson, *The Truly Disadvantaged*, стр. 65. Во изминатата деценија, и други историчари, покрај Гутман, откриле докази кои ја потврдуваат

распространетоста на двородителските домаќинства на Афроамериканците и во северниот и во јужниот дел на крајот од деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век. За преглед на литературата, види: James Borchert, *Alley Life in Washington*, стр. 57–99; и William Julius Wilson и Kathryn N. Neckerman, “Poverty and Family Structure: The Widening Gap between Evidence and Public Policy Issues,” во Sheldon H. Danziger и Daniel H. Weinberg, eds, *Fighting Poverty: What Works and What Doesn’t* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1986), стр. 232–59.

132. US Department of Commerce, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970, pt. 1*, стр. 15; US Department of Labor, Mothers’ Aid, 1931, стр. 3; *Social Security Bulletin* 53 (August 1990), стр. 37; и Nathan Glazer, *The Limits of Social Policy* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1988), стр. 43. Антропологот Керол Стак нуди неизмерно корисна референтна рамка за мерење на „стабилноста и колективната моќ на семејниот живот“. Стак (чија перспектива е слична на онаа на *Regulating the Poor*) го дефинира семејството „како најмала организирана, издржлива мрежа на роднини и нероднини кои комуницираат секојдневно, обезбедувајќи ги домашните потреби на децата и обезбедувајќи го нивниот опстанок“. Carol B. Stack, *All Our Kin: Strategies for Survival in a Black Community* (New York: Harper and Row, 1974), стр. 31, 90.

133. Пивен и Ковард и не само што го опишуваат, туку и го поздравуваат она што самите го перципираат како поголема согласност на денешната сиромашна маса да зависи од државна помош, наместо да се потпира на сопствени ресурси или да ги прифати достапните можности за работа. Frances Fox Piven, Richard A. Cloward, Barbara Ehrenreich, & Fred Block, *The Mean Season*, стр. 21–22. Тековните ставови (барем како што се претставени од страна на Пивен и Ковард) се доста контрастни со тие претставени од страна на Џејмс Борчерт (види погоре) во неговиот опис за афроамериканското население и белите сиромашни жители од ерата која ѝ претходи на благосостојбата, и нивната силна аверзија кон добротворните цели и зависноста за лишување од сиромаштијата. Нусефект од замената на *реципроцитетни со зависни* односи, е срцевината на падот на познатата „работна етика“. Поранешната хегемонија на работните етички вредности меѓу сиромашните и средната класа е забележана од широк спектар на историчари. Особено види: Daniel T. Rodgers, *The Work Ethic in Industrial America, 1850–1920* (Chicago: University of Chicago Press, 1978), стр. 168–70. На многу начини, зголеменото прифаќање на зависните односи следи поголем тренд меѓу сите класи во општеството (земјоделци, извршни директори, итн.).

134. Jo Becker, Sherly Gay Stolberg, and Stephen Labaton, “White House Philosophy Stoked Mortgage Bonfire,” *New York Times*, December 21, 2008.

135. G. W. Bush, “President Calls for Expanding Opportunities to Home Ownership: Remarks by the president on homeownership,” June 17, 2002,

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020617-2.html>

136. Jo Becker, Sherly Gay Stolberg, and Stephen Labaton, “White House Philosophy Stoked Mortgage Bonfire,” *New York Times*, December 21, 2008.

137. Office of Federal Housing Enterprise Oversight, “Report to Congress,” Washington, DC, June 2003, стр. 38. OFHEO користеле сличен јазик во врска со *Фени Мае* на стр. 36.

138. Binyamin Appelbaum, Carol D. Leonnig, and David S. Hilzenrath, “How Washington Failed to Rein in Fannie, Freddie,” *Washington Post*, September 14, 2008.

139. Peter J. Wallison and Charles Calomiris, “The Last Trillion-Dollar Commitment: The Destruction of Fannie Mae and Freddie Mac,” *American Enterprise Financial Services Outlook*, September 2008.

140. Lisa Lerer, “Fannie, Freddie Spent \$200M to Buy Influence,” *Politico.com*, July 16, 2008.

141. Charles Duhigg, “Pressured to Take More Risk, Fannie Reached a Tipping Point,” *New York Times* October 5, 2008.

142. Binyamin Appelbaum, Carol D. Leonnig, and David S. Hilzenrath, “How Washington Failed to Rein in Fannie, Freddie,” *Washington Post*, September 14, 2008.

143. Ibid.

144. Charles Duhigg, “Pressured to Take More Risk, Fannie Reached a Tipping Point,” *New York Times* October 5, 2008.

145. Charles Duhigg, “At Freddie Mac, Chief Discarded Warning Signs,” *New York Times*, August 5, 2008.

146. Binyamin Appelbaum, Carol D. Leonnig, and David S. Hilzenrath, “How Washington Failed to Rein in Fannie, Freddie,” *Washington Post*, September 14, 2008.

147. Paul Krugman, “Fannie, Freddie and You,” *New York Times*, July 14, 2008.

148. Seeking Alpha, „Countrywide Financial Q2 2007 Earnings Call Transcript, July 24, 2007”, <http://seekingalpha.com/article/42171-countrywide-financial-q2-2007-earnings-call-transcript>
149. Carol Leonnig, „How HUD Mortgage Policy Fed the Crisis”, Washington Post, June 10, 2008.
150. Peter J. Wallison and Charles Calomiris, „The Last Trillion-Dollar Commitment: The Destruction of Fannie Mae and Freddie Mac”.
151. Jody Shenn, „Fannie, Freddie Subprime Spree”, *Bloomberg.com*, September 22, 2008, www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601109&sid=a.6kKtOoO72k&refer=home.
152. James Lockhart, „Reforming the Regulation of the Government Sponsored Enterprises”, Изјава пред Американскиот комитет на Сенатот, за банкарство, домување и урбани прашања, февруари, 2008.
153. Peter J. Wallison and Charles Calomiris, „The Last Trillion-Dollar Commitment: The Destruction of Fannie Mae and Freddie Mac”.
154. Nassim Nicholas Taleb, *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable* (London: Penguin Books, 2008), стр. 225–26.
155. Charles Duhigg, „Pressured to Take More Risk, Fannie Reached a Tipping Point”, *New York Times* October 5, 2008.
156. John Locke, *Two Treatises of Government*, ed. Peter Laslett (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), *Second Treatise*, VI, стр. 57, 306. Клучно е да се забележи дека за Лок, поимот *сопственост* опфаќа многу повеќе отколку што опфаќа во современиот англиски јазик (property), во кој овој поим е ограничен на она што Лок би го сведел на *имот*. За разлика од ова, она на коешто Лок мисли се однесува на „живот, слобода и имот, кои јас ги нарекувам со нивното општо име, *сопственост*”. Ibid., *Second Treatise*, IX, стр. 123, 350. Клучно е и да се направи споредба и со Џејмс Медисон, во неговиот есеј „За сопственоста”. Овој поим во својата конкретна примена значи „оној доминион кој еден човек го поседува и го користи за практикување на надворешните работи од светот, со исклучок на секој друг индивидуалец”. Во своето големо и правилно значење, тој термин го опфаќа сето она на коешто човек може да му придаде значење и да му даде вредност и право, и му ја остава таа предност на секој друг”. *National Gazette*, March 29, 1792, <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/V1ch16823.html>.
157. Види Anthony de Jasay, „Liberalism, Loose or Strict”, *Independent Review* 9, no.3 (Winter 2005), стр. 427–32.
158. Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (New York: Basic Books, 1974), стр.ix.
159. Цитирано од Дугалд Стјуарт од веќе изгубен учебник во „Account of the Life and Writings of Adam Smith, LL.D”, во Adam Smith, *Essays on Philosophical Subject*, ed. W. P. D. Wightman и J. C. Bryce, vol. 3 of the *Glasgow Edition of the Works and Correspondence of Adam Smith* (Indianapolis: Liberty Fund, 1982), стр.322.
160. Nathan Rosenberg and L. E. Birdzell Jr., *How the West Grew Rich: The Economic Transformation of the Industrial World* (New York: Basic Books, 1986), стр.3.
161. Deirdre McCloskey, „1780–1860: A Survey”, in *The Economic History of Britain 1700, vol. I: 1700–1860*, ed. Roderick Floud and Deirdre McCloskey (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), стр. 242.
162. Peter Bauer, *From Subsistence to Exchange* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000), стр. 6.
163. Carlo Cipolla, *Before the Industrial Revolution: European Society and Economy, 1000–1700* (New York: W. W. Norton, 1980), стр. 9–10.
164. Ibid., стр. 18–19. Економскиот историчар Роберт Вилијам Фогел има ставено огромен акцент на улогата на пристапот до храна при искоренувањето на питачењето: „Релативно дарежливата програма за сиромашни, која се развила во Британија во текот на втората половина од XVIII век, како и горчливите напади на истата таа програма од страна на Малтус и останатите како него, оставија неоправдан впечаток дека владините префрлувања играа огромна улога во секуларното опаѓање на питачењето и бездомништвото”. И покрај релативната дарежливост на слабото англиско „олеснување” помеѓу 1750 и 1834, питачењето и бездомништвото константно се менувале помеѓу 10 и 20 проценти. И покрај значителното намалување во пропорцијата на националниот приход префрлан на сиромашните како резултат на слабите закони од 1834 и подоцнежните години, бездомништвото нагло опаднало во текот на доцниот деветнаесетти век и почетокот на дваесеттиот век. „Факт е дека владините трансфери биле неспособни да ги решат проблемите со питачењето и бездомништвото во текот на осумнаесеттиот век, како и голем дел од деветнаесеттиот век, бидејќи основната причина за овие проблеми била хроничната неисхранетост. Дури и при најплодната фаза од програмата за решавање на проблемот, последната, најдолна петтина од англиската популација била толку многу неисхранета што немала енергија за соодветното ниво на работа. На крајот од осумнаесеттиот век британското земјоделство, дури и кога беше надополнувано од увози, едноставно не било доволно продуктивно за да ѝ обезбеди храна на повеќе од 80 проценти од потенцијалната работна сила, за таа да

може да одржува редовна физичка работа. Имало огромни зголемувања на продуктивноста на англискиот народ во текот на подоцнежниот деветнаесетти век, како и почетокот на дваесеттиот век. Ова придонело да биде возможно да се нахранат дури и сиромашните, на едно солидно ниво на калории. Питачењето и бездомништвото се свеле на многу ниско ниво со стандардите од деветнаесеттиот век, но само тогаш кога најдолната петтина од населението се здобила со доволна висина на калории за да може да извршува регуларна работа“. Robert William Fogel, *The Escape from Hunger and Premature Death, 1700–2100: Europe, America, and the Third World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), стр. 41–42.

165. F. A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism* (Chicago: University of Chicago Press, 1988), стр. 130–31.

166. Класичното побивање може да се најде во рецензијата на Thomas Babington Macaulay's January 1830 за Robert Southey 1829 Тори нападот врз индустријализмот, *Sir Thomas More; or, Colloquies on the Progress and Prospects of Society*, in „Southey's Colloquies“, in Macaulay, *Critical and Historical Essays*, vol. 2 (New York: Dutton, 1967), стр. 187–224. Исто така, види: T. S. Ashton, *The Industrial Revolution: 1760–1830* (Oxford: Oxford University Press, 1997).

167. Thomas Babington Macaulay, *The History of England from the Accession of James II* (Philadelphia: E. H. Butler, 1849), 291–92.

168. Étienne Bonnot, Abbé de Condillac, *Commerce and Government Considered in Their Mutual Relationship*, trans. Shelagh Eltis (Cheltenham: Edward Elgar, 1997), стр. 103.

169. Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, vol. 2, ed. R. H. Campbell and A. S. Skinner (Indianapolis: Liberty Fund, 1981), стр. 869–70.

170. „Според тоа, бидејќи ова производство, или она што е купено со него, носи поголем или помал дел од бројот на оние што ќе го консумираат, нацијата ќе биде подобро или полошо снабдена со сите производи и погодности за кои има прилика“.

171. Adam Smith, *Lectures On Jurisprudence*, ed. R. L. Meek, D. D. Raphael and P. G. Stein (Indianapolis: Liberty Fund, 1982), стр. 567.

172. Види Gordon Tullock, „The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft“, *Western Economic Journal* 5, no. 3 (June 1967), стр. 224–32, и Anne Krueger, „The Political Economy of the Rent-Seeking Society“, *American Economic Review* 64, no. 3 (June 1974), стр. 291–303.

173. За детален опис на најжужасниот пример на дваесеттиот век, види Götz Aly, *Hitler's Beneficiaries: Plunder, Racial War, and the Nazi Welfare State*.

174. Потеклото и функционирањето на системот на апартхејдот како пример е објаснет од страна на класичниот либерален економист W. H. Hutt, *The Economics of the Colour Bar* (London: Andre Deutsch, 1964). Синдикатите во кои доминираат белите сили успеја да воведат ограничувања на способностите на црните да создадат богатство, со што ги елиминираа како конкуренти (стр. 58–81). Исто така, види: Ralph Horwitz, *The Political Economy of South Africa* (New York: Frederick A. Praeger Publishers, 1967).

175. Припитомување на насилството како средство да се создаде поттик за заштеда, инвестиции и продуктивност е темата на Robert H. Bates's *Prosperity and Violence: The Political Economy of Development* (New York: W. H. Norton, 2001).

176. За третман на доблестите на либерализмот, види Deirdre N. McCloskey, *The Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce* (Chicago: University of Chicago Press, 2006). Исто така, види: Thomas L. Haskell, „Capitalism and the Origins of the Humanitarian Sensibility“, parts I and II, *American Historical Review* 90, no. 2 (April 1985), стр. 339–61 и no. 3 (June 1985), стр. 547–66.

177. T. S. Ashton, *The Industrial Revolution*, p. 89.

178. Alexis de Tocqueville, *Memoir on Pauperism* (Chicago: Ivan R. Dec. 1997), стр. 37.

179. Ibid., стр. 58. Токвил прави јасна разлика помеѓу „доброволна добродетелност“ и „законска добродетелност“ и го прифаќа првото како начин за воспоставување на „морална врска“ помеѓу оние две класи чии интереси и страсти ги влечат да се разделат едни од други и ги делат истите. Законот го оддалечува човекот од богатството, од делот од неговиот вишок без да го консултира, и истиот ги гледа сиромашните само како алчни странци, поканети од законодавецот да го делат неговото богатство“. (стр. 60)

180. Ibid., стр. 62–63.

181. За пример, види: Jason L. Riley, *Let Them In: The Case for Open Borders*, особено 91–125. Како што заклучува Рајли, „ако конзервативците се загрижени и заинтересирани за некаква идеолошка конзистентност, треба да ги ограничат социјалните бенефиции, а не мигрантите. (стр. 125)

182. Benjamin M. Friedman, *The Moral Consequences of Economic Growth* (New York: Alfred A. Knopf, 2005), стр. 39.
183. За пример, види: Franz Oppenheimer, *The State* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1914). „Постојат две фундаментално спротивни средства со кои човекот, кој бара одржување, е принуден да ги добие потребните средства за задоволување на неговите желби. Тоа се *работа* и *грабеж, сопствениот труд и насилното присвојување на туѓ труд*“ (стр. 24) Опенхајмер го нарекол првото „економски начин“, а второто „политички начин“. Исто така, види: Vilfredo Pareto, *Sociological Writings*, ed. S. E. Finer (Totowa, NJ: Rowman and Littlefield, 1976), особено дискусиите за „расипување“.
184. За пример, види: Herbert Spencer, *Structure, Function and Evolution*, ed. Stanislaw Andreski (New York: Charles Scribner's Sons, 1971), стр. 153–65.
185. Во контекст на државно-наметнати недостатоци врз основа на раса, види: Walter Williams, *The State against the Blacks*.
186. Хенри Самер Мејн го опишал „движењето на прогресивните општества“ од наследни односи, засновано на членството во семејството, до личната слобода и граѓанското општество како „движење од статус до договор“. Henry Summer Maine, *Ancient Law* (New Brunswick, NJ: Transaction, 2003), стр. 170.
187. E. L. Godkin, „The Eclipse of Liberalism,“ *The Nation*, August 9, 1900. Тој продолжил со песимизам: „Но, сега се чини дека нивната материјална удобност им ги заслепи очите на сегашната генерација кон каузата што го овозможи тоа. Во политиката на светот, либерализмот е опаѓачка, речиси непостоечка сила“.
188. Види: G. A. Cohen, „Incentives, Inequality, and Community“, in *The Tanner Lectures on Human Values*, vol. 13, ed. B. Peterson (Salt Lake City: University of Utah Press, 1992), стр. 263–329, и Phillip Green, *The Pursuit of Inequality* (New York: Pantheon Books, 1981).
189. Jean-Baptiste Say, *A Treatise on Political Economy* (New York: Augustus M. Kelley, 1971), стр. 133.
190. Ibid., 137. Исто така, види: Jean-Baptiste Say, *Letters to Mr. Malthus* (London: Sherwood, Neely, and Jones, 1821), стр. 3–4: „Само ако погледнеме двете години наназад и претпоставиме дека еден трговец би носел богат товар до Њујорк и Филаделфија; дали би можел да го продаде истиот? Дури и ако претпоставиме дека би успеал во основање на земјоделска или производствена фирма; дали таму би можел да продаде барем еден од своите производи? Не, несомнено. Тој би морал самиот да ги консумира сопствените производи. Но, зошто во денешно време го гледаме спротивното? Зошто постои секојдневен дотек на стока, или пак секојдневно производство во Филаделфија и Њујорк и со сигурност секојдневно се продава по тековните цени? Ми се чини очигледно, тоа се случува бидејќи култиваторите, трговците и производителите од Њујорк, Филаделфија и околните области произведуваат или пак испраќаат одредени производи, од причини дека самите тие ги купуваат производите кои им се донесени од две други четвртини од околната област“. Импликациите за класичната либерална теорија за меѓународни односи се очигледни и сериозно поткопани од аргументите на застапниците на протекционизмот, како и на империјалистичкиот меркантилизам.
191. Douglass C. North, „Institutions“, *Journal of Economic Perspectives* 5, no. 1 (Winter 1991), стр. 97. Исто така, види: Douglass C. North, *Structure and Change in Economic History* (New York: W. W. Norton, 1981), стр. 201–2: „Институциите се збир на правила, процедури за усогласеност, и морални и етички норми на однесување со цел да се ограничи однесувањето на поединците во интерес на максимизирање на богатството или корисноста на принципите“.
192. Daniel Shapiro, *Is the Welfare State Justified?* стр. 5.
193. „Државата може да донесе закон за минимална плата. Тешко дека може да бара од работодавците со таа минимална плата да ги вработуваат сите оние кои претходно биле вработени со плати под минималната“. Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: University of Chicago, 2002), стр. 180.
194. Mancur Olson, *Power and Prosperity* (New York: Basic Books, 2000), стр. 111–34.
195. Vilfredo Pareto, *Sociological Writings*, стр. 162.
196. За современи докази, види: W. Michael Cox and Richard Alm, *Myths of Rich and Poor* (New York: Basic Books, 1999), особено дискусијата за нагорна мобилност на приходи (стр. 69–78).
197. Ludwig Lachmann, „The Market Economy and the Distribution of Wealth“, in Lachmann, Capital, Expectations, and the Market Process (Kansas City: Sheed Andrews and McMeel, 1977), стр. 313.
198. Jean-Baptiste Say, *A Treatise on Political Economy*, стр. 62.
199. Џојс Еплбај забележува во нејзиното поглавје на „The Dutch as a Source of Evidence“, зошто релативно „сиромашните“ Холанѓани постигнаа огромни нивоа на богатство по глава на жител: „Холанѓаните се подготвени да ја негуваат оваа комплексна организација на пазарот, заштитувајќи ја индивидуалната

- иницијатива, на која се должни напредокот” *Economic Thought and Ideology in Seventeenth-Century England* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1978), стр. 96.
200. Adam Smith, *Essays on Philosophical Subjects*, стр. 322.
201. Sarah Grimké, „Legal Disabilities of Women”, in *Freedom, Feminism, and the State*, ed. Wendy McElroy (Oakland: Independent Institute, 1991), стр. 107.
202. Bernard Bosanquet, „Institutions as Ethical Ideas”, in *The Philosophical Theory of the State and Related Essays*, ed. Gerald F. Gaus and William Sweet (South Bend, IN: St. Augustine’s Press, 2001), стр. 280.
203. Како што либералниот советски дисидент Владимир Буковски истакнува во неговите мемоари: „Хрушчов не беше многу далеку од вистината кога рече во еден од неговите говори: ‘Ако луѓето во нашата држава се воздржат од крадење дури и за еден ден, комунизмот ќе беше изграден уште одамна’ Но, она коешто не успеал да го сфати е тоа дека без ова крадење, системот на Советскиот Сојуз воопшто не би можел да работи. Без овие ненормално засилени манипулации, не би можела да се исполни ниту една цел и без оваа приватна, со тоа и нелегална иницијатива, воопшто ништо не би можело да се произведува во нашата држава. Сите овие колективни и државни фарми кои станаа изложбени места, без промет во милиони, не би можеле да преживеат ниту една минута ако не се управувани од измамници“. Vladimir Bukovsky, *To Build a Castle: My Life as a Dissenter* (London: Andre Deutsch, 1978), стр. 150–51.
204. Norman Barry, *Welfare* (Buckingham: Open University Press, 1990), стр. 120.
205. Otto von Guericke, *Community in Historical Perspective*, ed. Antony Black (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), p. 205. Исто така, види: Antony Black, *Guild and State* (New Brunswick, NJ: Transaction, 2003), особено стр.167–83.
206. David Schmidtz, „Taking Responsibility,” in David Schmidtz and Robert E. Goodin, *Social Welfare and Individual Responsibility*, стр. 95.
207. David Beito, *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890–1967*, стр. 24.
208. Види David Green, *Working Class Patients and the Medical Establishment* (стр. 115).
209. David G. Green, *Reinventing Civil Society*, стр. 46.
210. John Stuart Mill, „The Claims of Labour”, in *The Collected Works of John Stuart Mill, vol. 4: Essays on Economics and Society*, part I, ed. John Robson (Toronto: University of Toronto Press, 1967), стр. 372.
211. Со зборовите на Босанкет: „Моралноста... се содржи во општествената цел, која функционира од нејзините сили на индивидуална волја. Економскиот социјализам е уредување за исполнување на цели, не со сили на индивидуална волја, туку со силата на принудата и санкцијата на јавната моќ“. Bernard Bosanquet, „The Antithesis between Individualism and Socialism” (1890), in Bosanquet, *The Philosophical Theory of the State and Related Essays*, p. 329. See also Tibor R. Machan, *Generosity: Virtue in Civil Society* (Washington, DC: Cato Institute: 1998).
212. Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments* (Indianapolis: Liberty Fund, 1982), стр. 178.
213. Ibid., стр. 80.
214. Ibid.
215. Види ibid, стр. 163: „Без ова почитување на општите правила, нема човек чие однесување може да зависи од тоа“.
216. Ibid., стр. 138.
217. Bertrand De Jouvenel, *The Ethics of Redistribution*, стр. 42.
218. Ibid., стр. 44.
219. John Stuart Mill, „The Claims of Labour”, стр. 374.
220. Ibid. Бернард Боскет ја забележал неветувачката историја на државата на благосостојба: „Често се забележува дека времето на индустрискиот развој, сто години порано е време на економски индивидуализам. Но тоа не е така; можеби најголемите зла се издигнале непосредно од социјалистичките законодавства за сиромашните“. Bosanquet „The Antithesis between Individualism and Socialism”, стр.330.
221. Види го есејот на Дејвид Шмиц во Schmidtz and Goodin, *Social Welfare and Individual Responsibility*, особено делот „Consequences Matter”, стр. 86–88.
222. Wilhelm Röpkke, *A Humane Economy: The Social Framework of the Free Market* (Indianapolis: Liberty Fund, 1971), стр. 177.
223. Ibid, стр. 175.
224. Milton Friedman, *Capitalism and Freedom*, стр. 188.
225. Ibid., стр. 191.
226. F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), стр. 257.

227. Nozick, *Anarchy, State, and Utopia*, стр. 268.
228. A. V. Dicey, *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the Nineteenth Century* (Indianapolis: Liberty Fund, 2008), стр. 182.
229. Herbert Spencer, *The Man vs. the State*, in *Political Writings*.
230. Види: Sheri Berman, *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*, за заедничките интелектуални корени на марксизмот, фашизмот, национал-социјализмот, и социјалдемократијата.
231. François Guizot, „Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps”, in *Western Liberalism: A History in Documents from Locke to Croce*, ed. E. K. Bramstead and K. J. Melhuish (London: Longman Group, 1978), стр. 335–36.
232. Wilhelm von Humboldt, *The Limits of State Action* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), стр. 40. Исто така, види го објаснувањето на германските либерали за Бизмарковата модерна држава на благосостојба во Ralph Raico, „Der Aufstieg des modernen Wohlfahrtsstaates und die liberale Antwort”, in Raico, *Die Partei der Freiheit: Studien zur Geschichte des deutschen Liberalismus* (Stuttgart: Lucius & Lucius, 1999), стр. 153–79.
233. Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, стр. 82.
234. *The Political Writings of Samuel Pufendorf*, ed. Craig L. Carr, trans. Michael J. Seidler (Oxford: Oxford University Press, 1994), стр. 50.
235. Види, за пример, обидите на Ен Роберт Жак Тургот за елиминирање на присилната селска работа (кулук, ангарија) во Франција, опишани во *The Life and Writings of Turgot*, ed. W. Walker Stephens (New York: Burt Franklin, 1971), особено стр. 124–49.
236. John Prince Smith, „On the Significance of Freedom of Trade in World Politics”, in Bramstead and Melhuish, *Western Liberalism*, стр. 357. Инсистирањето за вредноста на унилатералната слободна трговија од страна на класичните либерали доби поголем замав во последните години; види Razeen Sally, *Trade Policy, New Century: The WTO, FTAs, and Asia Rising* (London: Institute of Economic Affairs, 2008).
237. За скорешни дела, види: Philippe Legrain, *Immigrants: Your Country Needs Them* (London: Little, Brown, 2006), и Jason L. Riley, *Let Them In: The Case for Open Borders*.
239. Поимот „глобализација“ има многу значења. Проектот на Советскиот Сојуз, на пример, глобално го наметнал еднопартиското комунистичко владеење, а тоа е само еден вид на „глобализација“. Дури и националистичките и антикосмополитантските сили промовираат еден тип на „глобализација“, во форма на глобално виреење и движење на конкурентските видови на национализам, што е идеја која ги содржи семињата на бесконечниот конфликт. Класичните либерали промовираат одредени универзални стандарди за мирна соработка преку доброволна трговија, туризам, патувања, миграција и размени на идеи. Резултатот е компатибилен со широк спектар на различни културни форми, иако тие форми директно се косат со сите оние кои се наметнати на сила од страна на страните кои не се согласуваат со нивните мислења и идеи. За класично либерални анализи на вакви теми, види Tom G. Palmer, *Globalization and Culture: Homogeneity, Diversity, Identity, Liberty* (Berlin: Liberales Institut, 2004), <http://tomgpalmer.com/wp-content/uploads/papers/liberales2.pdf>, и “Globalization, Cosmopolitanism, and Personal Identity,” *Etica & Politica*, no. 2 (2003), <http://tomgpalmer.com/wp-content/uploads/papers/palmer-globcosmidentity.pdf>. Класичните либерали биле критикувани од страна на социјалистичките критичари и биле нарекувани „неолиберали“, термин кој ниту еден класичен либерал го нема прифатено, делумно затоа што се користи не само за нешто што сугерира поголема слобода за трговија, патување и миграција, туку и за да се опишат многу нелиберални програми за развој на *етатизам* промовиран од владини организации, како што се Светската банка, Меѓународниот монетарен фонд, како и УСАИД, на кои класичните либерали традиционално им се спротивставуваат.

Преведувачи

Тамара Груевска, *дипломиран преведувач од англиски јазик*

Сандра Грибовска, *актер во НУ Народен театар, Битола*

Никола Г. Петровски, *магистер на правни науки и претседател на Либертаниа - ЦСП*

Кристина Ставревска, *студент на психологија и локален координатор на Студенти за слобода*

Дизајнер на корици

Ѓорѓи Димитров, *графички дизајнер*

Уредник на преводот

Никола Љ. Илиевски, *студент на докторски студии по политички науки, програмски директор на Либертаниа - ЦСП и национален координатор на Студенти за слобода*

Книгата е преведена и печатена со помош на средства на *Атлас Нетворк*.